

**ELINKAUTISVANKIEN SOSIAALISET
VERKOSTOT, SOSIAALINEN TUKI
JA ELÄMÄNHALLINTA**

Satu Tsharkov
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Kasvatustieteiden laitos
Turun yliopisto
Huhtikuu 2014
Ohjaaja: Kai Hakkarainen

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden laitos/ Kasvatustieteiden tiedekunta

TSHARKOV SATU: Elinkautisvankien sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja elämänhallinta

Pro Gradu -tutkielma, 123 s., 16 liites.

Kasvatustiede

Huhtikuu 2014

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida elinkautisvankien sosiaalisia verkostoja, sosiaalista tukea ja elämänhallinnan eli koherenssin tunnetta vankilaympäristössä. Tarkoituksena oli kartoittaa ja kuvailen tutkia kyseisten tekijöiden sisältöjä ja merkityksiä tutkittavien subjektiivisesta näkökulmasta käsin. Toisaalta myös sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen mahdollisten yhteyksien tutkiminen kuului tutkimuksen päätavoitteisiin.

Tutkimusstrategialtaan kyseessä oli monitapaustutkimus. Tutkimuksen kolmentoista (N = 13) tapauksen eli osanottajan sosiaalisia verkostoja tutkittiin Klefbeckin työryhmän kehittämällä verkostokartalla. Sosiaalista tukea lähestyttiin sen itsenäisen merkityksen ohella myös Weissin sosiaalisen yhteisyyden näkökulmasta Social Provision Scale-mittaria käyttäen. Tutkittavien elämänhallinnan tunnetta mitattiin Antonovskyn 13-osaisella koherenssin tunteen mittarilla. Tutkimukseen sisältyi myös erityisesti tutkittavien verkostokartan ympärille rakentuva teemahaastattelu. Tässä tutkimuksessa siis käytettiin sekä määrällisiä että laadullisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Laadullisen tutkimusosion analyysi toteutettiin lähinnä kvantifioinnilla sekä teemoittelulla ja määrällisessä osiossa hyödynnettiin tilastollisia analyysejä SPSS-ohjelmaa käyttäen.

Tutkimustulokset osoittivat tutkittavien olleen heterogeeninen joukko, mutta kaiken kaikkiaan heidän sosiaaliset verkostonsa olivat pieniä. Sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen suhteen noin puolella tutkittavista meni hyvin ja toisella puolella huonommin. Tutkimustulokset tukivat osittain tutkimushypoteesia sosiaalisten verkostojen yhteydestä sosiaaliseen tukeen, johon myös tutkittavien koherenssin tunne oli yhteydessä. Tutkimuksen tavoitteena oli ymmärryksen lisääminen tärkeästä aihealueesta ja tutkimus tuottikin arvokasta tietoa sekä yksilönäkökulmasta että koko yhteiskunnan kannalta. Laajemmilla otannoilla suoritettavat tämän aihealueen lisätutkimukset ovat kuitenkin tarpeellisia.

Asiasanat: elinkautisvangit, sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki, elämänhallinta, koherenssin tunne

UNIVERSITY OF TURKU
Department of Education/ Faculty of Education

TSHARKOV SATU: The social networks, the social support and the life management of life sentenced prisoners

Master's thesis, 123 pages, 16 pages of appendices
Education science
April 2014

ABSTRACT

The purpose of the research was to analyse the social networks, social support and life management or a sense of coherence within the prison environment as far as the life sentenced prisoners were concerned. The purpose was to chart out and study, by help of description, the contents and implications of the above mentioned factors from the subjective viewpoint of those subjected to the research. On the other hand, also examining the possible interrelations, between the social networks, social support and sense of coherence formed one of the major objectives of the research.

As to the research strategy the issue at stake was multi-case study. The social networks of the thirteen (N = 13) cases or participants of the research were examined with the help of a network map originated by the Klefbeck team. In addition to its self-determining meaning, the concept of social support was also approached from the angle of Weiss's theoretical model of the provisions of social relationships, making use of the Social Provision Scale. The Antonovsky's 13-component scale, in measuring the sense of coherence, was applied to determine the sense of life management of the participants in the research. A thematic interview especially linked with a network map was also included in the research. So both quantitative and qualitative methods of data gathering and constructing analyses were employed in this research. The analysis of the qualitative research element was mainly implemented in the form of quantitative and thematic arrangement and statistical analyses were utilized within the quantitative element using the SPSS-program.

The results from the research indicated the fact that the participants tended to create a heterogeneous group, but to sum up, their social networks were small. About a half of the participants fared well and the other half fared worse in relation to social support and sense of coherence. The results from the research partly attested to the following hypothesis: "the association between the social networks and social support". Also the sense of coherence amongst the participants was associated with social support. The objective of the research was to promote the understanding of a significant field and the research did yield valuable information both on an individual aspect on the one hand and taking into account the whole society on the other. Still it is necessary to point out that further research on this field, utilizing more extensive samples, would be required.

Factual words: life sentenced prisoners, social networks, social support, life management, sense of coherence

SISÄLTÖ

Tiivistelmä

Abstract

1 JOHDANTO	8
2 RIKOLLISUUS JA SUOMEN RIKOSSEURAAMUSLAITOS	11
2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus yhtenä rikollisuuden seuraamusmuotona	12
2.2 Vankilan arki ja vankilasta vapautuminen.....	15
3 SOSIAALINEN PÄÄOMA – VERKOSTOT, TUKI JA YMPÄRISTÖ	16
3.1 Sosiaalisen pääoman teoreettista tarkastelua	16
3.2 Sosiaaliset verkostot osana sosiaalista pääomaa.....	17
3.3 Sosiaalinen tuki osana sosiaalista pääomaa	18
3.4 Psykososiaalinen ympäristö ja sen merkitys.....	20
3.5 Sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen tuki tutkimusten kohteena – tuloksia ja vaikutuksia	25
4 ELÄMÄNHALLINTA.....	28
4.1 Elämönhallinnan teoreettista tarkastelua	28
4.2 Antonovskyn salutogeeninen malli	30
4.3 Sosiaalisten verkostojen ja tuen yhteys elämönhallintaan	34
5 SOSIAALISEN PÄÄOMAN SISÄLLÖT SEKÄ ELÄMÄNHALLINTA KRIMINOLOGISISSA TUTKIMUKSISSA JA VANKEINHOIDOSSA.....	35
5.1 Sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpito vankeinhoidossa	37
5.2 Sosiaalisten suhteiden, tuen ja koherenssin tunteen merkitys vankilakontekstissa	40
6 TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	44
7 TUTKIMUSMENETELMÄT	47
7.1 Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen yhdistelmä	47

7.2 Aineiston hankinta ja sen menetelmät.....	50
7.2.1 Sosiaaliset verkostot – Klefbeckin verkostokartta yhtenä erityisenä mallina	51
7.2.2 Sosiaalinen tuki – Social Provision Scale (SPS)	54
7.2.3 Koherenssin tunne – Antonovskyn ”The orientation to life Questionnaire” ..	56
7.3 Tutkimuksen käytännön toteutus, osanottajat ja tutkimusympäristö	58
7.4 Aineiston analyysi.....	61
7.4.1 Tutkimuksen laadullisen osa-alueen analysointi	62
7.4.2 Tutkimuksen määrällisen osa-alueen analysointi	64
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	69
8.1 Sosiaalinen liityntä ja sosiaalisen verkoston rakenne	69
8.1.1 Tutkittavien sosiaaliset verkostot	70
8.1.2 Suhteiden vastavuoroisuus ja syvien tunnesuhteiden olemassaolo	76
8.2 Ihmissuhteiden sisältö: sosiaalinen tuki ja yhteisyys erityisinä näkökulmina	78
8.2.1 Ihmissuhteista saatava tuki	79
8.2.2 Sosiaalinen yhteisyys haastatteluaineistosta käsin	81
8.2.3 Sosiaalinen yhteisyys Social Provision Scale- mittarilla mitattuna.....	83
8.2.4 Sosiaalisten verkostojen yhteys sosiaaliseen yhteisyyteen ja tukeen	86
8.3 Koherenssin tunne.....	87
9 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	91
9.1 Tulosten tarkastelua.....	91
9.1.1 Sosiaaliseen liityntään ja sosiaalisen verkoston rakenteeseen liittyvät tulokset.....	94
9.1.2 Ihmissuhteiden sisältöön liittyvät tulokset.....	96
9.1.3 Koherenssin tunteeseen liittyvät tulokset	101
9.2 Tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden tarkastelua	102
9.3 Tulosten hyödynnettävyys, käytettävyys ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.....	109
LÄHTEET.....	113

LIITTEET..... 124

Liite 1: Tutkimuslupahakemus

Liite 2: Tutkimuspyyntö

Liite 3: Suostumuslomake

Liite 4: Verkostokartta

Liite 5: Social Provision Scale

Liite 6: Antonovskyn koherenssin tunteen 13-osioinen mittari

Liite 7: Teemahaastattelu

Liite 8: Social Provision Scale–pisteytysohje

Liite 9: SPR-mittarin summamuuttujat

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

KUVIO 1. Tutkimusasetelma

TAULUKKO 1. Eri yhteisyyden ulottuvuuksia kuvaaviin summamuuttujiin sisältyvien yksittäisten muuttujien määrä, summamuuttujien Cronbachin alfaat ja pistemäärien vaihteluvälit

TAULUKKO 2. Tutkittavien ihmissuhteiden kokonaismäärä ja määrät eri verkostolohkoissa

TAULUKKO 3. Tutkittavien sosiaalista yhteisyyttä kuvastavat kokonaispistemäärät ja muut tunnusluvut

TAULUKKO 4. Tutkittavien yksittäisistä yhteisyyden summamuuttujista saamat pistemäärät

TAULUKKO 5. Tutkittavien koherenssin tunnetta kuvastavat kokonaispistemäärät

TAULUKKO 6. Heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmiin luokiteltujen tutkittavien sosiaalinen tuki T-testillä mitattuna

TAULUKKO 7. Heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmiin luokiteltujen tutkittavien sosiaalinen tuki U-testillä mitattuna

TAULUKKO 8. Tutkittavien sosiaalista yhteisyyttä kuvastavat pistemäärät kahdella eri tutkimusmenetelmällä mitattuna

1 JOHDANTO

”Tarkoituksen tuot mun elämään, se on selvää”, kirjoittaa isä rap-kappaleessa tyttärelleen (Steen1 & PeteK 2013, Internet-lähde). Kappaleen merkityksen erityiseksi tekee se, että kyseinen isä on elinkautisvanki, jonka tyttärelleen tekemästä videosta uutisoitiin marraskuussa 2013. Tällä Kriminaalihuollon tukisäätiön rahoittamalla projektilla oli tarkoitus herättää keskustelua vankien lasten tilanteesta. Nämä, ikävä kyllä, suhteellisen harvoin mahdollistuvat lasten ja vankilassa olevan vanhemman tapaamiset liittyvät myös tämän tutkimuksen kontekstiin. (Baraka 2013, Internet-lähde.) Kyseiset tapaamiset ovat laajemmassa merkityksessä osa vangitun ihmisen ihmissuhteita ja sosiaalisia verkostoja.

Sosiaaliset verkostot muodostavat tutkimukseni pohjan ja lähtökohdan, sillä tutkimuksen tarkoituksena on elinkautisvankien subjektiivisten sosiaalisten verkostojen kartoittaminen ja kuvailu. Housen, Umbersonin ja Landiksen (1988) määritelmän mukaisesti verkostoja lähestytään sosiaalisen liitynnän, sosiaalisen verkoston rakenteen ja suhteiden sisällön näkökulmista. Tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi ihmissuhteiden lukumäärä sekä niiden emotionaalisuus ja vastavuoroisuus. Suhteiden sisältöön liittyvä sosiaalinen tuki muodostaa verkostojen yleisen merkityksen ohella tutkimuksen toisen pääkomponentin. (Kunttu 1997, 41–43.) Sosiaalisen tuen itsenäisen merkityksen ohella sitä tarkastellaan myös Weissin (1974) teoriasta (The theoretical model of the provisions of social relationships) käsin. Tällöin kuusi yhteisyyden ulottuvuutta –kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen– ovat keskeisessä asemassa. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.) Kolmas tutkimukseni keskeisistä sisällöistä on elämänhallinnan eli koherenssin tunne. Koherenssin tunnetta lähestytään Antonovskyn (1985) teorian näkökulmasta.

Sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja koherenssin tunne ovat kaikki tärkeitä ja merkityksellisiä tekijöitä sekä yksilön subjektiivisen hyvinvoinnin että koko yhteiskunnan kannalta. Vuorovaikutussuhteet tuottavat yleisesti ottaen tukea, apua, palveluja, tietoja sekä synnyttävät uusia ihmissuhteita. Sosiaalinen verkosto voi myös toimia puskurina ja voimavarana taistelussa stressiä vastaan. (Seikkula 1994, 16; 26.) Jo Cassell (1976) esitteli vuosikymmeniä sitten sosiaalisen tuen suoraviivaisia, positiivisia

vaikutuksia ihmisen terveyteen kuten toisaalta myös sitä, että vaikutukset tapahtuvat myös haitallisten ympäristötekijöiden vaimennuksen kautta (Bäckman 1987, 102). Sosiaalista tukea on myös pidetty stabiilisuuden tunteen ylläpitäjänä, moraalien ja toivon vahvistajana sekä tietynlaisena muutosmotivaation luoja ja säilyttäjänä (Lindfors 1996, 76; Peltonen 1994, 58). Myös koherenssin tunne on tutkimusten mukaan yhteydessä koettuun terveyteen (Honkinen 2009, 29). Se myös liittyy negatiivisesti esimerkiksi ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen, vihamielisyyteen ja toivottomuuteen: tekijöihin, joiden merkitys ulottuu pitkälle yksilöstä yhteiskuntaan (Langeland & Wahl 2009, 831). Tutkimukseni teoreettisen taustan sitovat yhteen useat tutkimustulokset, joiden mukaisesti sosiaalinen tuki on yhteydessä koherenssin tunteeseen.

Tämä tutkimus siis rakentuu Turun vankilassa elinkautista vankeustuomiota syksyllä 2012 suorittaneiden 13 henkilön sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen ympärille. Tutkimushypoteesini perusteella sosiaaliset verkostot ovat yhteydessä sosiaaliseen tukeen ja sosiaalinen tuki edelleen henkilön koherenssin tunteeseen. Verkostoilla, tuella ja koherenssin tunteella on myös tärkeä itsenäinen merkitys. Esimerkiksi sosiaalisen tuen on todettu auttavan vapautuvaa vankia yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja aikuisiän vakiintuneiden parisuhteiden liittyvän yleensä rikoskäyttäytymisen vähenemiseen (Kivivuori 2009, 32; Saarinen 1992, 56). Ylipäänsä perheen merkitys voimavarana sekä vankilassa että vapautumisen jälkeen on erityinen (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 13). Itsenäisten merkitysten ohella kuitenkin myös sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen välisten yhteyksien etsiminen ja tarkastelu ovat osa tutkimuksen keskeisintä sisältöä.

Tutkimuksessani on hyödynnetty triangulaatiota, sillä siinä käytetään erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä: tutkimuksessa käytettävät verkostokartta sekä teemahaastattelu edustavat tutkimuksen laadullista ja kyselylomakkeet tutkimuksen määrällistä puolta (Eriksson & Koistinen 2005, 42). Tutkimuksessa käytetään Bronfenbrennerin teoriaan pohjautuvaa Klefbeckin, Bergerhedin, Forsbergin, Hultkranz-Jeppssonin ja Marklundin (1988) kehittämää sosiaalisia verkostoja kuvaavaa verkostokarttaa. Tähän tutkimuskontekstiin sopivaksi muokattu verkostokartta koostuu viidestä lohkoista: perheestä, suvusta, ystäväistä, viranomaisista ja vankitovereista. (Seikkula 1994, 21–22.) Yksinkertaisuudessaan verkostokartta työvälineenä nostaa

yksilölle merkitykselliset ihmissuhteet esiin (Lindfors 1996, 134). Tässä tutkimuksessa verkostokartan merkitystä laajennetaan teemahaastattelulla, joka mahdollistaa syvällisempien sisältöjen etsinnän, kuvailun ja analyysin. Teemoiltaan haastattelu pitää sisällään tutkittavien ihmissuhteiden sisältöön, sosiaaliseen yhteisyyteen ja ihmissuhteiden merkitykseen liittyviä kysymyksiä. Haastattelun ohella sosiaalista yhteisyyttä mitataan myös kyselylomakkeella. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen, toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston, ylläpitämän tietokannan Social Provision Scale-mittaria käytetään sosiaalisen yhteisyyden mittaamiseen. Weissin (1974) teoriaan (The theoretical model of the provisions of social relationships) pohjautuva Cutronan ja Russellin (1987) edelleen kehittämä mittari kuvaa tutkimuksessani sosiaalisten suhteiden vaikutusta sosiaaliseen tukeen. (Toimiatietokanta 2012a, Internet-lähde.) Toinen tässä tutkimuksessa käytettävä määrällinen kyselylomake on Antonovskyn 13-osainen koherenssin tunteen mittari (Honkinen 2009, 18).

Lähestymistavaltaan tutkimukseni on monitapaustutkimus, jossa siis tutkitaan useampia tapauksia. Yleisesti ottaen tapaustutkimuksia pidetään kuvailevina ja selityksiä etsivinä: tapaustutkimusten avulla on mahdollista kertoa jotain myös laajemmasta kokonaisuudesta (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1995, 15). Tämän yhden, yhteen vankilaan sidotun, tutkimuksen perusteella johtopäätöksiä on vaikea yleistää laajemmalle ja tutkimus onkin enemmän kartoittava ja kuvaileva (Eriksson & Koistinen 2005, 11). Toisaalta aihealueen merkityksellisyyden vuoksi jokainen tutkimus on tarpeellinen ja jokainen tutkimus voi olla askel merkitykseltään laajempiin uusiin tutkimuksiin. Liitänkin tämän tutkimuksen sekä lähtökohdaksi että tavoitteeksi Syrjälän ym. (1995) tapaustutkimuksiin liittämän heuristisuuden. Tutkimuksen tavoitteena on tällöin ymmärryksen lisääminen elinkautisvankien sosiaalisista verkostoista, sosiaalisesta tuesta ja elämänhallinnasta. (Syrjälä ym. 1995, 15.)

2 RIKOLLISUUS JA SUOMEN RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Laineen (2007, 31) mukaan ”rikos on tarkoituksellinen teko, joka rikos tai muussa lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi ja johon valtiolla on rankaisuoikeus”. Kyseessä on rikollisuuden legaalinen määritelmä, joka pohjaa rikoslakiin. Rikoslaki kattokäsitteenä ei kuitenkaan ole pysyvä ja kaiken kattava vaan rikollisuus nähdään liikkuvana kohteena ajan myötä muuttuvien kriminalisointien sekä dekriminointien vuoksi. Monien vaihtelevien tekijöiden ohella, kuten ajan ja paikan, rikollisuuteen sisältyy myös pysyvämpi keskus: asiat, jotka tuomitsemme intuitiivisesti ajasta huolimatta. Rikollisuuden legaalinen määritelmä luo tarvittavan kehyksen, mutta sisältää runsaasti myös kritiikin aiheita. Laine nostaa esille moraalisen puolen, joka toisinaan jää lainsäädäntöön nojaututtaessa toissijaiseksi. Luvallisen ja luvattoman, sallitun ja sallimattoman raja ei monesti ole täysin selvä. (Laine 2007, 31; 34–35.)

Suomessa aiemmin toimineet itsenäiset virastot, Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos, yhdenäistettiin organisaatiouudistuksen myötä Rikosseuraamuslaitokseksi, joka aloitti toimintansa 1.1.2010. Näin ollen seuraamusten, tutkintavankeuden, vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano yhdenäistyi, kun laaja kokonaisuus rangaistusajan suunnittelusta aina vapautumisvaiheeseen siirtyi yhden organisaation hallintaan. (Rikosseuraamuslaitos 2012a, Internet-lähde.) Tämä organisaatio jakaantuu kolmeen täytäntöönpanoalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Itä-Pohjois-Suomen alueet. Rikosseuraamusalueilla toimii alue- ja arviointikeskuksen muodostama aluehallinto ja itse rikosseuraamusalueet jakautuvat rikosseuraamuskeskuksiin, joita ovat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rikosseuraamuslaitos 2012b, Internet-lähde.)

Perustehtävänsä, rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanon, ohella Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on myös edesauttaa niiden valmiuksien käyttöönottoa tai synnyttämistä, jotka auttaisivat eteenpäin rikoksettomaan elämään (Rikosseuraamuslaitos 2012a, Internet-lähde). Normaalisuusperiaatteen mukaisesti vankien elinolojen tulisi vastata mahdollisimman paljon yhteiskunnan vallitsevia olosuhteita ja rangaistusten tulisi myös ehkäistä vankeuden aikaansaamia haittoja

(Väkeväinen 2008, 47). Rangaistusaikana pyritäänkin kehittämään erilaisia elämänhallinnan taitoja (Rikosseuraamuslaitos 2012a, Internet-lähde).

Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavaa Rikosseuraamuslaitosta ohjaa lainsäädäntö: vankeuslaki 23.9.2005/767 ja vankeusasetus 509/2006. Lähtökohtaisesti vangeilla on samat oikeudet kuin kaikilla muillakin lakiin perustuvia perusoikeuksien rajoituksia lukuun ottamatta. (Väkeväinen 2008, 47.) Ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuuden periaate kuuluvat myös Rikosseuraamuslaitoksen tärkeisiin arvoihin. Käytännössä arvojen tulisi näkyä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisena ja tuomittujen inhimillisenä, tasapuolisena ja asiallisena kohteluna. Myös oikeuden, kohtuuden ja lainmukaisuuden periaatteet löytyvät taustalta, yksilöllisyyden tukemista unohtamatta. Käytännön työn takaa tulee löytyä käsitys jokaisen ihmisen mahdollisuudesta muuttua, kehittyä ja kasvaa. (Rikosseuraamuslaitos 2012c, Internet-lähde.) Esimerkiksi Kangaspunta (1994) on ottanut esille jo silloisen kriminaalihoitoon yhdistetyn ihmiskäsityksen, jonka perusteella rikollisuus kytketään sosiaaliin ja yksilötason elämänhallintaongelmiin. Tällöin seuraamustenkin tulee edistää elämänhallintaa ja sosiaalista selviytymistä. (Lindfors 1996, 52.) Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteet syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi ja pyrkimys uusintarikollisuuden vähentämiseen ovat ensiarvoisen tärkeitä päämääriä myös elämänhallinnan näkökulmasta (Rikosseuraamuslaitos 2012c, Internet-lähde). Tutkimusten mukaan oikein kohdistetuilla, ajoitukseltaan ja tarpeiden vastaavuudeltaan oikein toteutuneilla, menetelmillä mahdollistuu niin rikoksesta tuomitun elämänhallinnan parantaminen kuin uusintarikollisuudenkin vähentäminen (Komiteanmietintö 2001, 46).

2.1 Elinkautinen vankeusrangaistus yhtenä rikollisuuden seuraamusmuotona

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15-vuoden iässä ja 15–17-vuotiaat nuoret voidaankin tuomita nuorisorangaistukseen. Tämä nuorisorangaistus sijoittuu ikään kuin sakon ja ehdottoman vankeusrangaistuksen väliin. Nuorisorangaistuksen lisäksi yhdyskuntapalvelu ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta ovat osa yhdyskuntaseuraamusrangaistuksia. Nämä vapaudessa suoritettavat seuraamukset muodostavat suuren osan täytäntöönpannuista rangaistuksista. Rikesakko ja sakko

edustavat toisentyypistä rangaistusmuotoa, joista sakko on muunnettavissa myös vankeudeksi. Valvontarangaistus on Suomen uusiin seuraamusmuoto ja se otettiin käyttöön vuoden 2011 loppupuolella. Valvontarangaistus sijoittuu yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin ja siinä tuomittu henkilö asuu valvotusti kotonaan. Kovin seuraamusmuodoista on vankeustuomio, joka voi olla ehdollinen tai ehdoton, määräaikainen tai elinkautinen. (Rikosseuraamuslaitos 2012d, Internet-lähde.)

Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitaan vain harvoista rikoksista. Tällaisia ovat täydessä ymmärryksessä tehty murha tai siihen yllyttäminen. Rikoslain (19.12.1889/39) 21 luvun 2 §:n (21.4.1995/578) perusteella murhaksi katsotaan vakaasti harkittu tai erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tehty tappo. Kyseessä on myös murha, jos tappo tehdään vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen. Murhaksi luokitellaan myös virkamiehen tappaminen hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi ja jos rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Elinkautisessa vankeusrangaistuksessa vapautumispäivää ei ole määritelty ja käytännössä vankilassa oloaika tulee vähintään 12 vuotta ennen kuin vapautuminen on ajankohtaista. Henkilö, joka on tehnyt elinkautiseen tuomioon johtavan rikoksensa alle 21-vuotiaana, voi päästä ehdonalaiseen 10 vuoden vankilatuomion jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2012e, Internet-lähde.)

Myös elinkautista vankeutta koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin 2000-luvulla. Vuonna 2004 hallitus antoi eduskunnalle esitykset, jotka eduskunta hyväksyi hieman mukautettuina keväällä 2005. Uudistukseen sisältyvät lait olivat vankeuslaki (L 767/2005), tutkintavankeuslaki (L 768/2005) ja laki rikoslain muuttamisesta (L 780/2005). Kyseiset lait tulivat voimaan 1.10.2006. Ennen uudistusta tietyt tekijät, jotka tulivat esille elinkautisesta vankeusrangaistuksesta vapauduttaessa, nähtiin ongelmallisina. Yksi tällainen tekijä oli vapautumismahdollisuus vain tasavallan presidentin armahduksella, mikä ei palvellut armahduksen alkuperäisintä ajatusta. Eurooppalaista lainsäädäntökehitystä seuraten ongelmaksi nähtiin myös Suomen elinkautisiin vankeusrangaistuksiin liittyvä vapautumisen ennustamattomuus sekä epävarmuus ja rangaistusten pituutta koskeva päätöstenteko tuomioistuinten ulkopuolella. Uudistuksen myötä valta elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauteen päättämisestä siirtyi Helsingin hovioikeudelle, mutta tasavallan presidentin armahdusoikeus kuitenkin säilytettiin. Vapauttamispäätöksessä huomioidaan

vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen laatu sekä myöhempi rikollisuus ja vaarallisuus. Esityksen mukaisesti myös vankeusaika on merkityksellinen vapauttamismahdollisuuden kannalta: rangaistusajan suunnitelman noudattaminen, vankila-ajan käytös ja jopa myönteiset kehityspiirteet vaikuttavat henkilön vapauttamiseen. Hovioikeuden käsittely käynnistyy yleensä vangin hakemuksella, joka voi tulla kyseeseen kaksi vuotta ennen mahdollista ehdonalaista vapautumisajankohtaa. Lakiehdotuksen myötä myös valvottu koevapaus tuli mahdolliseksi elinkautisesta vankeusrangaistuksesta vapauduttaessa. (Väkeväinen 2008, 50–52.)

Vuonna 2010 Suomen keskivankiluku oli 3291, vuotta myöhemmin 3262 ja vuonna 2012 vankiluku oli laskenut edelleen, sen ollessa 3236 ja siten Euroopan pienimpiä (Rikosseuraamuslaitos 2012f, Internet-lähde). Kokonaisuudessaan vankien määrä oli kuitenkin 2000-luvun alussa nousujohteinen ja samaa tendenssiä seurasivat myös elinkautiset vankeusrangaistukset, jotka lisääntyivät sekä suhteellisesti että absoluuttisesti. Vuoden 2000 alussa elinkautisvankeja oli 59 ja vuoden 2004 helmikuussa ylittyi 100 vangin raja. (Väkeväinen 2008, 48–49.) Vuoden 2010 toukokuussa noustiin jo ylitse 150 vangin ja vuonna 2011 lukumäärä oli 165 elinkautisvankia (Rikosseuraamuslaitos 2011, Internet-lähde). Vuoden 2012 luvut osoittivat elinkautisvankien lukumäärän nousseen entisestään. Rikosseuraamuslaitoksen 1.5.2012 ilmestynyt vuosittainen dokumentti osoitti määrän kohonneen 184 vankiin. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettuna oli 58, Itä-Pohjois-Suomen alueelle 73 ja Länsi-Suomen alueelle 53. Turun vankilassa 1.5.2012 oli kirjoilla 300 vankia, joista 24 oli elinkautisvankeja. (Rikosseuraamuslaitos 2012, Internet-lähde.) Vuoden 2013 julkaisun perusteella Turun vankilassa oli 1.5.2013 kirjoilla 289 vankia, joista elinkautista vankeusrangaistusta suoritti 27 henkilöä (Rikosseuraamuslaitos 2013, Internet-lähde). Elinkautisten tuomioiden kasvun syyksi on nähty muutokset syyntakeisuusarvioinneissa, joita ylittäänsä on tehty vähemmän ja joiden perusteella täydessä ymmärryksessä rikoksen tekohetkellä olleiden määrä on noussut selvästi. Myös armahduskäytäntö on ollut aiempaa tiukempaa: entisen noin 11 vuoden vankeusrangaistuksen sijasta nykyinen tuomionpituus on ollut keskimäärin 15 vuotta. (Väkeväinen 2008, 49.)

2.2 Vankilan arki ja vankilasta vapautuminen

Vankila on hyvin hierarkkisesti järjestäytynyt organisaatio, jossa valtaa pitävät ovat perinteisesti hierarkian huipulla. Toiminta pohjautuu suurelta osin ajatukseen vankien muuttumisesta sen kaltaisiksi, mitä vankilan säännöt edellyttävät. (Kauppila 1999, 59.) Vankilaympäristö muodostaakin aivan omanlaisensa maailman, mikä ei monelta osin vastaa normaaliksi luokiteltavaa elämää yhteiskunnassamme. Asuminen ja elinympäristö, työssäkäynti ja vapaa-ajan vietto, perhe ja muut läheiset: kaikelle tälle on omat rutiininsa, omat rajoituksensa, oma vangista monesti riippumaton aikansa ja paikkansa. Eri vankiloissa järjestetään erilaista vapaa-ajanviettoa, kuten liikuntaa, hengellisiä tilaisuuksia, musiikkia ja kirjastossa käyntejä. Vapaa-aikaa rytmittävät tarkat aikataulut työhön lähtöineen, ruokailuineen ja ovien sulkeutumisineen. Vankien velvollisuuksiin kuuluu lähtökohtaisesti työn tekeminen, koulutukseen osallistuminen tai muuhun järjestettyyn toimintaan osaa ottaminen. (Väkeväinen 2008, 56.)

Myös aikanaan tapahtuva vankilasta vapautuminen on sekä vangin että koko yhteiskunnan kannalta merkityksellinen vaihe. Ulvisen (1996) mukaan vapautuva vanki tarvitsee asunnon, toimeentulon ja sosiaalisia suhteita. Vapaus edellyttää sopeutumista ja uuden opettelemista, mikä pitkän vankeusrangaistuksen jälkeen on usein pelottavaa ja haasteellista. (Ulvinen 1996, 216; 228.) Tässä tutkimuksessa erityisesti sosiaaliset suhteet ovat keskeisessä asemassa. Sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoihin liittyvä sosiaalinen tuki sekä elämänhallinnan, koherenssin tunne ovat tärkeitä tekijöitä vangin elämässä paitsi vapautumisvaiheessa ja sen jälkeen kuin myös vankila-ajanjakson aikana.

3 SOSIAALINEN PÄÄOMA – VERKOSTOT, TUKI JA YMPÄRISTÖ

3.1 Sosiaalisen pääoman teoreettista tarkastelua

Sosiaalisia suhteita voidaan pitää ihmisen perustarpeina, joiden tyydyttäminen tuottaa hyvinvointia, joka voidaan määritellä subjektiiviseksi tai objektiiviseksi (Peltonen 1994, 2). Esimerkiksi Allardt (1976) on käsitellyt näitä ihmisen tarpeita ja jakanut ne kolmeen perusluokkaan: elintason, yhteisyysuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen (Allardt 1976, 38). Kuhunkin luokkaan sisältyy useita eri tekijöitä, joista tässä tutkimuksessa erityisesti yhteisyysuhteet, kuten perheyhteisyys ja ystävyysuhteet sekä tarve olla arvostettu, ovat keskeisiä. Ihmisellä onkin luontainen tarve kuulua sosiaaliseen yhteisöön, olla rakastettu ja korvaamaton. Tärkeää on myös suhteiden symmetrisyys, Allardtin nimitystä mukaillen suhteiden yhteisyys. Sosiaaliset suhteet ovatkin erittäin merkityksellisiä yksilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta jo itsessään ja resurssinäkökulmasta käsin, jolloin ne erityisenä voimavarana vaikuttavat myös muiden tarpeiden tyydyttämiseen. (Peltonen 1994, 2.) Sosiaalisiin suhteisiin liitetään monesti myös termit sosiaalinen verkosto ja sosiaalinen tuki (Kunttu 1997, 41). Tässä tutkimuksessa sosiaalinen pääoma on yläkäsite, jonka alle muut aiheeseen läheisesti liittyvät käsitteet sijoittuvat. Käsittelen sosiaalisia suhteita myös termillä sosiaaliset verkostot, jolloin kyseiset käsitteet ovat toistensa synonyymeja. Näiden käsitteiden ohella myös sosiaalinen tuki on tutkimuksessa merkittävässä osassa.

Sosiaalisen pääoman teoria on ollut tapana jakaa amerikkalaiseen ja ranskalaiseen koulukuntaan. Ranskalaista edustaa Pierre Bourdieu, joka kytkee sosiaalisen pääoman muodon kulttuuriseen ja taloudelliseen pääomaan. Bourdieun edustamaa koulukuntaa kuvaa valta- ja yhteiskuntakritiikki. Amerikkalaista traditiota edustavien James Colemanin ja Robert Putnamin suuntaus keskittyy enemmän yhteisöllisyyteen ja kansalaisaktiivisuuteen. Ylipäätänsä sosiaalisena pääomana pidetään niitä resursseja ja verkostoja, joita vuorovaikutus ihmisten välillä tuottaa ja jotka auttavat heitä päämäärien saavuttamisessa. Sosiaalinen pääoma ylätasoin käsitteenä viittaa yhtäläisyyden äänestämiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen kuin myös yhteisöllisyyteen. (Salmi 2005, 71–72.) Tämänkaltaisiin kulttuuriin ja yhteiskuntaan osallistuminen on kytköksissä sosiaaliseen identiteettiin (Hirsch 1982, 160–161).

Identiteettiin liittyvät erilaiset yhteisöllisyyttä kuvastavat vuorovaikutussuhteet ajanviettoineen ja kanssakäymisineen. Myös yhteisöön liittyvät resurssit kuten kontrolli, luottamus ja tuki ovat osa sosiaalista pääomaa. Yhteisöllisyyden on nähty vaikuttavan edelleen esimerkiksi yksilön hyvinvointiin, taloudelliseen turvallisuuteen ja alhaisempaan rikollisuuteen. Sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan ole pelkästään positiivinen ilmiö vaan saattaa johtaa muun muassa yhteisön ulkopuolisten syrjintään ja pois sulkemiseen. Sillä saatetaan rajoittaa myös vapautta ja suunnata se muita tai jopa koko yhteiskuntaa vastaan. Nuorten rikoskäyttäytymisen ryhmäluonne ja järjestäytyneen rikollisuuden ryhmittymät ovat esimerkkejä negatiivisesta sosiaalisesta pääomasta. (Salmi 2005, 71; 73–74.)

3.2 Sosiaaliset verkostot osana sosiaalista pääomaa

Oleellisena osana sosiaaliseen pääomaan kuuluvat sosiaaliset verkostot, joka käsitteenä ei ole kaikista yksinkertaisimpia. Sosiaalisten verkostojen käyttökenttä on laaja, sillä käsitteellä on usein viitattu ihmisten väliseen sosiaaliseen toimintaan yleisenä ilmiönä. Sosiaalisiin verkostoihin sisällytetään henkilön lähiympäristön keskinäiset suhteet ja toisaalta verkoston jäsenten suhteet henkilöön itseensä. Ihmisten lisäksi verkostojen solmukohdat voivat muodostua myös ryhmistä tai organisaatioista. Tiettyyn verkostoon kuulutaan jonkin kriteerin perusteella, kuten sukulaisuuden, ystävyyyden tai naapuruuden. Useimmat ihmiset kuuluvat kuitenkin useisiin verkostoihin ja eivät välttämättä ole edes tietoisia osallisuudestaan. (Lindfors 1996, 74–75.) Marsellan ja Snyderin (1981) määritelmän mukaisesti sosiaalisen verkoston käsitteellä viitataan vuorovaikutussuhteisiin, joiden kautta yksilö ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Nämä vuorovaikutussuhteet tuottavat henkistä tukea, materiaalista apua, palveluja, tietoa sekä uusia ihmissuhteita. (Seikkula 1994, 16.) Toisaalta Kopakkala liittyy verkoston merkitykseen ylipäättänsä olemassa olevan mahdollisuuden vuorovaikutukseen (Kopakkala 2011, 35).

Yksilön verkostoja ja ihmissuhteita voidaan lähestyä eri näkökulmista. Mitchellin ja Trickettin (1980) mukaan vaihtoehtoisia tapoja ovat verkoston rakenteen yleiset piirteet, yksilön henkilökohtaiset suhteet tai suhteiden normatiivinen sisältö. (Kunttu 1997, 41.) House ym. (1988) taas käsittelevät sosiaalisia suhteita näkökulmasta, jota kuvaa sosiaalisten suhteiden käsitteellinen jako kolmeen ryhmään: sosiaaliseen liityntään,

sosiaalisen verkoston rakenteeseen ja suhteiden sisältöön. Sosiaalinen liityntä merkitsee ylipäätänsä suhteiden olemassaoloa ja niiden määrää. Lähipiiri ja lähitukiverkosto muodostavat yleensä suhteiden emotionaalisesti tärkeimmän osan ja laajempi rakenteellinen verkosto kuten naapurusto sekä työpaikka määrällisesti suurimman. Sosiaalisen verkoston rakenteen kuvauksella mennään astetta pidemmälle ja kuvataan tarkemmin sosiaalista liityntää. Rakenteen kuvaukseen läheisesti sisältyviä tekijöitä ovat muun muassa verkoston tiheys, koostumus, erilaisten suhteiden lukumäärät, tunnesuhteiden olemassaolo ja vastavuoroisuus sekä suhteiden maantieteellinen sijainti. Housen ym. mukaan sosiaalisten suhteiden sisältö viittaa sosiaalisten suhteiden funktionaaliseen puoleen tai laatuun. Sisältöön kuuluvat sosiaalinen tuki, suhteiden vaatimukset ja ristiriidat sekä sosiaalinen säätely ja kontrolli. Sosiaalisen tuen käsitteellä he viittaavat muun muassa välineelliseen apuun, tunneperäiseen huolehtimiseen ja tiedon antamiseen. (House ym. 1988, 302; Kunttu 1997, 41–43.)

3.3 Sosiaalinen tuki osana sosiaalista pääomaa

Heaney ja Israelin (1997) mukaan sosiaalista tukea on käsitteellistetty monin tavoin. Heitzmann ja Kaplan (1988) ovatkin nostaneet esille toisten määritelmien keskittymisen määrällisiin sekä mitattaviin ulottuvuuksiin kuten ystävien lukumäärään ja toisten enemmän laadullisiin piirteisiin. (Wenzel, Glanz & Lerman 2002, 223.) Esimerkiksi Cobb (1976) on viitannut sosiaalisen tuen käsitteellä yksilön rakastamiseen ja yksilöstä huolehtimiseen. Yksilöä kunnioitetaan sekä arvostetaan ja verkostoon sisältyy vastavuoroista toimintaa. (Cobb 1976, 300.) Caplanin (1974) mukaan sosiaalinen tuki viittaa kytkentöihin, jotka vaikuttavat yksilön identiteetin muodostumiseen. Merkityksellistä hänen mukaansa on palaute yksilön omasta toiminnasta, psyykkisten voimien käyttöönotto, henkisten ongelmien käsittelyn mahdollistaminen ja apu ylipäätänsä. Kahnin ja Antonuccin (1980) määritelmässä sosiaalinen tuki koostuu laajassa merkityksessä tunteesta, vahvistuksesta ja avusta. Nutbeam (1986) mukaan sosiaalinen tuki on yhteisöjen tarjoamaa apua yksilöiden negatiivisiin elämäntapahtumiin. Hänen käsityksensä mukaisesti yhteisön mahdollisuus avuntarjoamisessa on korostuneessa asemassa. Näiden ja lukuisien muiden määritelmien eroista huolimatta sosiaaliselle tuelle on yhteisesti ominaista vuorovaikutustilanne, jossa yksilöt antavat sekä saavat erilaista tukea. (Peltonen 1994, 4-5.)

Housen (1981) mukaan sosiaalinen tuki on ihmissuhteiden toiminnallista sisältöä ja kategorisoitavissa neljään laajempaan tukea tuottavaan käyttäytymiseen tai toimintaan. Tunneperäiseen tukeen sisältyy muun muassa empatiaa, rakkautta, uskoa ja huolenpitoa. Välineellinen tuki pitää sisällään todellista apua ja palveluja, jotka auttavat suoraan tuen tarpeessa olevaa henkilöä. Tietopohjainen tuki nimensä mukaisesti sisältää neuvoja sekä informaatiota ja arvioiva tuki konstruktivista palautteenantoa, vahvistamista sekä sosiaalista vertailua. (Heaney & Israel 2002, 186.) Cobb (1976) on jakanut sosiaalisen tuen emotionaaliseen tukeen, arvontoon ja verkostotukeen myös korostaen erilaisten tukimuotojen olemassaoloa. Caplan (1979) on liikkunut eri ulottuvuuksilla kuvatessaan sosiaalista tukea; hänen mukaansa kaksi ulottuvuutta –objektiivis-subjektiivinen ja todellinen käsinkosketeltava-psykologinen– muodostavat sen neljä muunnelmaa. (DiMatteo & Hays 1982, 119.) Käytännön empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin vaikeaa tutkia eri tukimuotojen olemassaolosta huolimatta niitä toisistaan erillisinä (Heaney & Israel 2002, 186).

Käsitteet toipuminen ja selviytyminen (recovery & coping) on liitetty useissa tutkimuksissa sosiaaliseen tukeen (DiMatteo & Hays 1982, 120). Sosiaalisen tukeen yhdistetäänkin sosiaalisten suhteiden terveyttä edistävä ominaisuus (Bäckman 1987, 108; Kunttu 1997, 43). Vaikka sosiaalisia verkostoja ja sosiaalista tukea ei voi käyttää toistensa synonyymeinä, voi olettaa, että sosiaaliset verkostot ovat jossain määrin välttämättömiä sosiaalisen tuen saamiselle (Seikkula 1994, 17). Osallisuus verkostoissa tuo yleensä mukanaan sosiaalista tukea, joka Thoitsin (1982) mukaan tarkoittaa vuorovaikutuksen aikaansaamaa sosiaalisten perustarpeiden, kuten rakkauden ja arvonnannon, tyydytyksen astetta (Bäckman 1987, 120). Tarpeiden tyydyttämisen ohella ja lisäksi sosiaalinen verkosto voi toimia puskurina ja erityisenä voimavarana elämäntilanteesta kumpuavaa stressiä vastaan (Seikkula 1994, 26). Tämän ohella verkostosta saatava informaatio voi vähentää suoraan stressistä aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia kuten ahdistusta ja huolta. Toisaalta saatava tuki lisää myös itseluottamusta, itsearvostusta ja auttaa hallitsemaan tilanteita. Kyky oman elämänsä kontrolloimiseen ja omanarvontuntoon mahdollisesti lisääntyvät, kun sosiaalista tukea on saatavissa. (Peltonen 1994, 55.) Sosiaalisen tuen vaikutukset voivat siis olla hyvin monitahoisia ja ilman sosiaalista verkostoa ja sen tuottamaa tukea stressi voikin johtaa psyykkisiin tai fyysisiin sairauksiin (Seikkula 1994, 26).

Sosiaaliseen tukeen liitetystä positiivisista puolista huolimatta koko auttamisen ideaalin takana voi piillä myös muita perusteita avun antoon. Epäitsekkäs välittämiseen, rakkauteen ja vastuun tuntemiseen perustuva sosiaalinen tuki on vain yksi tuen muodoista. Hobfollin (1988) mukaan sosiaalinen tuki voi perustua myös itsekkääseen hyödyn hakemiseen, jolloin toisen auttaminen hyödyttää avun tarjoajaa. Kolmas avun muoto on sosiaaliseen roolin perustuva avun antaminen. (Vahtera & Uutela 1994, Internet-lähde.) Myös Antonucci (1990) ottaa esille läheisiin ihmissuhteisiin liittyviä vahingollisia toimintoja kuten tehottoman ja liiallisen avun sekä ei-halutun ja epämiellyttävän vuorovaikutuksen (Antonucci 1990, 214).

3.4 Psykososiaalinen ympäristö ja sen merkitys

Yksilön oman kokemuksen merkityksellisyys ja sosiaalisten tekijöiden yhtymäkohdat psykologisiin tekijöihin viittaavat kokonaisnäkemykseen kaikista niistä tekijöistä, joiden kanssa ihminen on vuorovaikutuksessa – ihmisen psykososiaaliseen ympäristöön. Psykososiaalisen ympäristön tekijät ovat toisistaan riippuvaisia ja muodostavat näin ollen kokonaisuuden monine vaikutussuuntineen. Niiden piiriin on luettu muun muassa ryhmien vuorovaikutussuhteita, kulttuuriin liittyviä piirteitä sekä psykologisia ominaispiirteitä. Yksi mahdollisuus onkin ryhmitellä tekijät kolmeen eri ryhmään. Yhden ryhmän muodostavat tällöin henkilön sisäiset voimavarat, kuten synnynnäiset ja hankitut ominaisuudet sekä kyvyt. Toinen ryhmä muodostuu ulkoisista suhteista, lähiympäristöstä. Kolmanteen ryhmään sisältyvät rakenteelliset olot, kuten sosiaalinen järjestelmä ja yhteiskunnalliset instituutiot. (Bäckman 1987, 37–38.) Kaikki nämä yhdessä vaikuttavat paitsi sosiaalisten suhteiden määrään ja laatuun myös yksilön subjektiiviseen kokemukseen sosiaalisesta tuesta (Kunttu 1997, 46). Tämänkaltaisen ihmisen psykososiaalinen ympäristö kokonaisuudessaan on merkityksellinen myös tämän tutkimuksen näkökulmasta. Huomion kiinnittäminen yksilön tarpeiden ja ympäristön mahdollisuuksien väliseen ristiriitaan on tärkeää (Bäckman 1987, 38).

Henkilön psykososiaalista verkostoa voidaan analysoida erilaisia tutkimusmenetelmiä käyttäen. Kyseisten menetelmien yhteyteen on kehitetty käsitteitä, jotka kuvaavat sosiaalisen verkoston psykologista merkitystä. Esimerkiksi Lipton, Cohen, Fischer ja Katz (1981) kehittivät analysointiprofiilin, jossa esitellään sosiaalisen verkoston peruskäsitteet. Työryhmä nosti keskeiseen asemaan verkoston vuorovaikutukselliset ja

rakenteelliset ominaisuudet. Vuorovaikutuksellisiin ominaisuuksiin sisältyy vuorovaikutus ja sen suunta. Vuorovaikutus voi olla vastavuoroista tai yksisuuntaista, jolloin sen suunta on joko yksilöstä pois päin tai yksilöön päin. Välineellisiä vuorovaikutussuhteita kuvaa muiden riippuvuus yksilöstä ja riippuvaisia suhteita yksilön riippuvuus muista. Liptonin työryhmä otti kantaa myös vuorovaikutuksen sisältöön ja kuvasi sitä yksipuoliseksi versus monipuoliseksi. Yksipuolisiin vuorovaikutussuhteisiin sisältyy kerrallaan vain yksi merkitys kuten rahan lainaaminen. Monipuolisiin suhteisiin vastaavasti sisältyy useita merkityksiä samanaikaisesti: esimerkiksi vanhempien ja lasten välinen monimerkityksellinen suhde on tällainen. Verkoston rakenteellisia ominaisuuksia voidaan kuvata koon, tiheyden ja ryhmittymien käsitteillä. Tiheydellä kuvataan sen hetkisten vuorovaikutussuhteiden osuutta kaikista mahdollisista ja ryhmät ovat tiheydeltään korkeita ryhmittymiä. (Seikkula 1994, 27–28.)

Edellisten ominaisuuksien rinnalla keskeisiksi ovat nousseet verkoston funktionaaliset ominaisuudet, joilla kuvataan verkoston jäsenten toiminnan merkityksiä. Jäsenten toiminta voi edustaa välineellistä tai henkistä tukea, uusien suhteiden luomista tai sosiaalisen identiteetin säilyttämistä. Esimerkiksi Hanson ja Östergren (1987) nostavat sosiaalisen ankkuroitumisen, sosiaalisen vaikutuksen ja sosiaalisen tuen funktionaalisiksi ominaisuuksiksi. Yksilön ankkuroitumisella verkostoonsa on viitattu niihin siteisiin, joilla yksilö on kiinni verkostonsa eri ryhmittymissä. Ankkuroitumista voidaan lähestyä määrällisestä näkökulmasta eli kuinka paljon yksilöllä on suhteita eri ryhmittymiin ja ryhmittymien sisällä. Toinen tapa on laadullinen arviointi, jolla arvioidaan yksilön sitoutumista eri ryhmittymien toimintaan. Sosiaalinen vaikuttaminen viittaa yksilön olemassa oleviin vaikutusmahdollisuuksiin ryhmässä. Se myös kuvaa yksilön voimavaroja ympäristönsä kontrolloimiseen ja manipuloimiseen yhdessä tai yksin. (Seikkula 1994, 28–29.)

Sosiaaliseen verkostoon ja verkoston ominaisuuksiin sekä sosiaaliseen tukeen liittyy myös Weissin (1974) teoriaan (The theoretical model of the provisions of social relationships) pohjautuva käsite sosiaalinen yhteisyys. Yhteisyydellä kuvataan vuorovaikutussuhteisiin liittyvää myönteistä kokemusta vastakohtana yksinäisyyden kokemukselle. Weissin mukaan vuorovaikutussuhteisiin kohdistuu odotuksia ja tarpeita, joita voidaan kuvata kuudella eri yhteisyyden ulottuvuudella. Ensimmäinen

ulottuvuuksista kuvaa kiintymystä (attachment), rakkauden ja läheisyyden tarvetta. Toinen ulottuvuuksista on sosiaalinen liittyminen (social integration) eli tunne ryhmään, yhteisöön ja laajemmalla tasolla yhteiskuntaan kuulumisesta. Myös arvostus (reassurance of worth) eli tunne siitä, että on arvostettu on yksi yhteisyyden ulottuvuuksista. Avun saannin mahdollisuus eli luotettavan ystävän olemassaolo (reliable alliance) kuten myös neuvojen ja ohjauksen saannin mahdollisuus (guidance) ovat yhteisyyden ulottuvuuksia. Myös hoivan antaminen (opportunity of nurturance) ja siitä syntyvä tunne, että joku tarvitsee, on tärkeä vuorovaikutussuhteisiin liittyvä myönteinen kokemus. (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde.)

Jos nämä tarpeet eivät täyty, seurauksena voi olla yksinäisyyden kokemus (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Yksinäisyyden kokemus on taas monissa tutkimuksissa yhdistetty sekä käytös- että mielenterveysongelmiin, kuten masennukseen ja neuroottisuuteen (DiTommaso & Spinner 1997, 418). Weiss (1974) jakaa yksinäisyyden kahteen erilliseen tyyppiin, tunneperäiseen yksinäisyyteen ja sosiaaliseen yksinäisyyteen. Puutokset kiintymysalueella linkittyvät tunneperäiseen yksinäisyyteen ja vajeet sosiaalisen liitynnän alueella sosiaaliseen yksinäisyyteen. (Russell, Cutrona, Rose & Yurko 1984, 1314.) Erityisesti kiintymysalueen vajeen yhteys emotionaaliseen yksinäisyyteen on todennettu useissa tutkimuksissa myöhemmin (DiTommaso & Spinner 1997, 418). Molempia yksinäisyyden lajeja kuvaavat Weissin mukaan erilaiset ahdistumisen muodot ja parannuskeinot. Ylipäätänsä kyseisen typologian ja eri yhteisyyden ulottuvuuksien takaa löytyy käsitys siitä, että erilaiset ihmissuhteet täyttävät eri ulottuvuudet. Eri yhteisyystarpeiden täyttämistä huolehtivat siis tyypillisesti eri henkilöt. (Russell ym. 1984, 1314.)

Kiintymystarpeen täyttää tyypillisesti puoliso tai elämäkumppani. Sosiaalisen liittymisen tarve tulee yleensä tyydytetyksi ystävien taholta, joiden kanssa jaetaan yhteiset mielenkiinnon kohteet ja harrastukset. Arvostuksen tarpeen ja sitä kautta tunnustuksenannon täyttää perinteisesti työyhteisö. Avun saannin mahdollisuus viittaa ystäviin tai perheenjäseniin, joiden tukeen pitäisi voida luottaa tilanteessa kuin tilanteessa. Ohjaus, neuvot ja apu kaiken kaikkiaan kohdistuvat opettajiin, vanhempiin ja mentoreihin. Hoivan antaminen, vastuun ottaminen toisen henkilön hyvinvoinnista, tulee tarpeena täytetyksi tyypillisesti subjektin lasten myötä. (Cutrona, Russell & Rose 1986, 48.) Eri henkilöt eivät vain täytä eri yhteisyystarpeita vaan erilainen sosiaalinen

tuki tarjoaa Cutronan ja Russellin (1987) mukaan myös erilaisia selviytymisresursseja. Koska eri elämäntilanteisiin liittyvä sopeutumisen tarve vaihtelee, tietynlainen sosiaalinen tuki on tehokasta vain silloin, kuin sen aikaansaama selviytymisresurssi täsmää tilanteen vaatimusten kanssa. (Langeland & Wahl 2009, 831.) Eri yhteisöissä, eri iässä ja elämänvaiheessa, ylipäättävästi eri elämäntilanteissa saattaa olla merkittäviäkin eroja niiden sosiaalisen tuen rakenteiden välillä, jotka merkitsevät henkilölle eniten juuri silloin (Langeland & Wahl 2009, 836).

Sosiaalisen verkoston psyykkisen merkityksen selventämiseksi myös Pattison ja Pattison (1981) aloittivat sosiaalisen verkoston mittarin kehittämisen jakamalla henkilön verkosto viiteen vyöhykkeeseen henkilöiden läheisyyden perusteella. Heidän työryhmänsä kehittäkin psykososiaalisen verkoston analysointimenetelmän (Pattison Kinship Psychosocial Inventory), jolla he tekivät sosiaalisten verkostojen kartoituksia. Tavallisella työssäkäyvällä aikuisella on heidän mukaansa keskimäärin 25 tärkeää henkilöä verkostossaan. Tutkimusmenetelmien eroista johtuen kyseiset lukemat ovat eri tutkimuksissa vaihdelleet noin 20–50 ihmisen välillä. Joka tapauksessa näistä henkilöistä Pattisonin työryhmän mukaan noin 3-6 koetaan erityisen läheiseksi. Suhteita kuvaa toistuvuus, voimakkaat ja positiiviset tunteet, auttaminen, yhteistyö ja tasapaino välineellisten ja tunnesuhteiden kesken. Attneave (1990) nosti Pattisonin työryhmän esityksen perusteella keskeiseksi juuri ydinverkoston ja sen merkityksen. (Seikkula 1994, 26; 30–31.)

Ydinverkostoa kuvataan myös käsitteellä primaariryhmä, joka pitää sisällään perheen ja muut kaikista läheisimmät henkilöt. Ei kuitenkaan ole mahdotonta, että niin sanottuun sekundaariryhmään ”sijoittuvat” ystävät, työtoverit ja naapurit eroaisivat merkitykseltään ydinverkostosta. (Peltonen 1994, 42.) Monesti verkostoon kuuluukin 4-6 ryhmittymää, joissa yksilö on eri rooleissa. Tämä samanaikainen kuuluminen eri ryhmiin ja rooleihin edistää myös psykologista kehitystä, sillä eri roolit opettavat erilaisia näkökulmia ja sopeutumista. (Seikkula 1994, 31.) Lukumääristä huolimatta psykososiaalisen verkoston käsitteen myötä, jolla Pattison ja Pattison tarkoittivat nimenomaan yksilön kokemusta, subjektiivinen näkemys on noussut keskeiseksi sosiaalisen verkoston merkitystä tutkittaessa. Esimerkiksi Steinglassin, Weisstubin ja De-Nourin (1988) mukaan sosiaalisen verkoston merkitys pohjautuu henkilön itsensä siitä muodostamaan rakennelmaan. (Seikkula 1994, 26–27.)

Ydinverkostoon voidaan siis lukea useasti perhe. Perheen sisäiset ihmissuhteet ovat merkittävässä roolissa, mutta toisaalta esimerkiksi kriisitilanteessa myös ydinperheen ulkopuolelta tuleva tuki on tärkeää. Sipilä (1979) onkin ottanut jo vuosikymmeniä sitten kriittisen tarkastelunsa kohteeksi myös perheen merkitystä kuvaavan lähiyhteisön roolin ja ennen kaikkea sen muutoksen. (Lindfors 1996, 70; 72.) Lähiyhteisöllä Sipilä tarkoittaa yhteisöjä, joille yksilö on korvaamaton ja ei vaihdettavissa kehen tahansa. Lähiyhteisön keskeisiä tehtäviä ovat tuotanto, jakelu, kulutus, sosiaalistaminen, sosiaalinen kontrollointi, vastavuoroinen tukeminen ja osallistuminen vaikuttamiseen. (Sipilä 1979, 26.) Sosiaalinen tuki ja kontrolli ovat Sipilän mukaan ne, jotka vähentyessään ovat vaikuttaneet sosiaalisten ongelmien lisääntymiseen. Tukea ei haeta eikä vastaanoteta kovinkaan helposti, oma yksityisyys pyritään turvaamaan. Oma perhe halutaan pitää omana. Sosiaalisista suhteista on tullut monin paikoin kauppatavaroita ja hyödykkeitä. (Lindfors 1996, 72–73.) Sosiaalinen tuki olisi kuitenkin se, millä puutteita pystyttäisiin kompensoimaan ja jonka hyödyntämisellä vaikeuksia olisi helpompi voittaa. Myös sosiaalisen kontrollin asema on tärkeä ongelmien ehkäisyssä ja torjunnassa. (Lindfors 1996, 76.) Kuitenkin myös kontrollin on nähty siirtyneen henkilön lähiympäristöstä virallisille tahoille, kuten viranomaisten harjoittamaksi sekundaariseksi, organisoiduksi kontrolliksi (Sipilä 1979, 34–35).

Viralliset tahot muodostavatkin yksilön tertiaariryhmän, johon luetaan viranomaiset sekä julkisten ja yksityisten palvelujen tuottajat. Östergrenin (1985) mukaan tämänkaltaisilla tertiaarisen ja sekundaarisen tason verkostoilla on erityinen merkitys tuen antajina elämän kriiseissä. Tämänkaltaisiin kriiseihin liittyäkin usein ydinverkoston, primaariryhmän, suhteiden menetyksiä, jolloin vaihtoehtoinen tuki ja vaihtoehtoiset roolit tulevat tärkeiksi. Kuitenkin, monien tutkimusten mukaan ainoastaan primaariryhmä vaikuttaa merkittävästi yksilön hyvinvointiin. (Peltonen 1994, 43.) Esimerkiksi Thoitsin (1995) mukaan tehokkainta tukea saadaan henkilöiltä, jotka ovat sosiaalisesti samanlaisia ja kokeneet samanlaisia tilanteita sekä stressin aiheuttajia kuin tuen kohdekin. Tällöin empaattinen ymmärrys on keskeisessä asemassa ja sitä tarvitaan emotionaalisen tuen lisäksi myös välineellisessä- ja informaatiotuessa. (Heaney & Israel 2002, 194.) Viranomaisten tarjoamassa tuessa empaattinen ymmärrys ei aina kuitenkaan ole tärkeysjärjestyksen kärkipäässä.

3.5 Sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen tuki tutkimusten kohteena – tuloksia ja vaikutuksia

Sosiaalisen verkoston käsitteen varhainen käyttäminen ajoittui 1950-luvulle muun muassa Barnesin (1954) ja Bottin (1957) verkostotutkimuksiin. Kyseiset tutkimukset olivat mukana vakiinnuttamassa sosiaalisen verkoston käsitettä ja käytäntöjä verkostojen rakenteellisten ominaisuuksien mittaamiseen. Tutkimukset tuottivatkin tärkeitä löydöksiä verkostojen merkityksestä sosiaalisen elämän organisoinnissa. (Wellman 1982, 174–175.) Sosiaalisia suhteita ja sosiaalista tukea käsittelevät tutkimukset nousivat keskeisempään asemaan kuitenkin vasta 1970-luvun kuluessa. Tutkimusten alkuunpanija Cassell (1976) esitteli tunnetussa artikkelissaan sosiaalisen tuen positiivisia vaikutuksia suoraviivaisesti terveyteen kuten myös tuen vaikutuksia haitallisten ympäristötekijöiden vaimennuksen kautta. (Bäckman 1987, 102.)

Muut ajan tutkimukset nostivat esille muun muassa sosiaalisen eristyneisyyden ja kontaktien puuttumisen negatiivisia vaikutuksia ja esimerkiksi Berkman (1977) tutki erityisesti vuorovaikutussuhteiden lajeja ja muodosti niistä käsitteitä. Hän sovelsi Boissevainin (1974) teoreettista mallia tutkimuksissaan ja korosti kahdenlaisen sosiaalisen tuen merkitystä. Suurin osa tärkeästä emotionaalisesta tuesta saadaan läheisistä ihmissuhteista, kun taas kontekstiltaan laajemmat sosiaaliset verkostot toimivat pääasiassa instrumentaalisen tuen lähteinä. (Bäckman 1987, 102–103.) Berkmanin tutkimus käsitteli myös suurelta osin sosiaalisten verkostojen vaikutuksia kuolleisuuteen saaden nykytiedon valossa ristiriitaisiakin tuloksia. Myöhemmin erityisen merkityksellistä Berkmanin ja Symen (1979) tutkimuksissa oli heidän löytämänsä ero läheisten sosiaalisten kontaktien kuten perheen sekä ystävien ja vaihtoehtoisesti laajempien sosiaalisten verkostojen välillä. Läheiset ihmissuhteet vaikuttivat heidän tutkimustensa valossa alhaiseen kuolleisuuteen selvemmin kuin sekundaariset verkostot. (Bäckman 1987, 103; 106–107.)

Sosiaalisten verkostojen ja kuolleisuuden yhteyden ohella monet tutkijat kuten Turner (1981) ja Blazer (1982) ovat korostaneet tutkimuksissaan sosiaalisen tuen ja hyvinvoinnin yhteyttä (Bäckman 1987, 109). Erilaisista sosiaalisten suhteiden määritelmistä huolimatta tutkimukset ovat osoittaneet sosiaalisen tuen positiivisen

merkityksen sekä fyysiselle että psyykkiselle terveydelle (Kunttu 1997, 49). Sosiaalisten suhteiden terveystuikutuksista on saatu näyttöä esimerkiksi laajoista väestötutkimuksiin perustuvista etenevistä kuolleisuustutkimuksista esimerkiksi Yhdysvalloissa, Ruotsissa ja Suomessa (Vahtera & Uutela 1994, Internet-lähde). Toisaalta erityisesti Blazerin tutkimus herätti kysymyksen vaikutussuunnan eri reiteistä: vaikuttaako psyykkinen terveys myös sosiaalisen tuen kokemukseen (Bäckman 1987, 109–110)? Ylipäätänsä sosiaaliseen tukeen kohdistuvat tutkimustulokset ovat olleet kautta historiansa jossakin määrin ristiriitaisia (Bäckman 1987, 112).

Entä mitä negatiivisia vaikutuksia sosiaalisen tukeen liittyy? Suhteiden vaatimukset ja ristiriidat ovat merkittäviä riskitekijöitä yksilön hyvinvoinnin kannalta. Wortman ja Conway (1985) ovat esittäneet, että ristiriitojen merkitys yksilön mielenterveydelle on merkittävämpi kuin erinäisten positiivisten tekijöiden. Myös Renforsin ja Keskinen (1996) mukaan negatiiviset ihmissuhteisiin liittyvät tekijät vähentävät yksilön hyvinvointia enemmän kuin positiivinen tuki ehtii sitä lisätä. Esimerkiksi negatiivinen palaute, hyljeksintä ja vastavuoroisuuden puute ovat yksilöä kuormittavia riskitekijöitä. (Kunttu 1997, 44–45.) Myös tuen ajoittamisen vaihe on tärkeässä roolissa. Tämän ajoittamisen Suls (1982) on jakanut tutkimuksessaan kolmeen eri vaiheeseen: ehkäisy, selviytymis- ja toipumisvaiheeseen. Tuen merkitys onkin erilainen eri vaiheessa kuten myös eri kontekstissa. (Bäckman 1987, 113.) Vahteran ja Uutelan (1994, Internet-lähde) mukaan myös tuen antajan ja autettavan persoonallisuuden piirteet, sosiaalisen verkoston rakenne ja tilanne ylipäätänsä ovat merkityksellisiä tekijöitä.

Tutkimuksissa nousivat esille myös sosiaalisista verkostoista saatavan todellisen tuen ja yksilön subjektiivisesti kokeman tuen erot. Koettu tuki kuvaa yksilön omaa käsitystä, mikä ei aina ole yhdenmukainen tosiasiallisen tuen kanssa. Kuitenkin koettu sosiaalinen tuki on se, mikä tutkimusten mukaan korreloi henkilön terveydentilan kanssa. (Bäckman 1987, 108.) Kokemuksellinen puoli on jopa niin tärkeä, että sosiaalisen tuen merkityksen voi sanoa tiivistyvän omaan kokemukseen tuen mahdollisuudesta, ei niinkään itse konkreettiseen tukeen (Kunttu 1997, 44). Shaefer, Coyne ja Lazarus (1981) päättelivätkin, että kyseiset tuen muodot on syytä erottaa toisistaan erilaisten vaikutustensa vuoksi (Bäckman 1987, 108).

Monien muiden tutkijoiden ohella myös Shaeferin ym. (1981) mukaan koetun ja todellisen tuen lisäksi sosiaalinen tuki jakautuu emotionaaliseen, aineelliseen ja tiedolliseen tukeen. Emotionaaliseen tukeen sisältyy heidän mukaansa läheisyys, liittyminen, arvostus ja luottamus muihin ihmisiin. Aineellisella tuella tarkoitetaan apua ja palveluja. Tiedollisen tuen piiriin luetaan informaatio ja neuvojen antaminen. Shaeferin ym. tutkimus osoitti, että eri muuttujien vaikutus psyykkisiin toimintoihin eroaa toisistaan, mutta mikään mittareista ei korreloinut merkitsevästi psyykkisen terveydentilan kanssa. Syynä tähän saattoivat kuitenkin olla tutkimukseen liittyvien käsitteiden epätarkat määritelmät. (Bäckman 1987, 109.) Tulos onkin ristiriitainen yleisen tutkimustuloksen kanssa, jonka mukaisesti emotionaalinen tuki yhdistetään voimakkaimmin ja säännöllisimmin hyvään terveyteen ja hyvinvointiin. Toisaalta tutkimusten mukaan myös vähäinen välineellinen apu on itsenäisesti ja merkittävästi yhteydessä esimerkiksi depressiiviseen oireiluun. (Heaney & Israel 2002, 192.) Näiden ohella myös sosiaalisen tuen laatu on ratkaisevassa asemassa. Tutkimukset, jotka ovat vertailleet tuen laatua sekä sen määrää, ovat osoittaneet laadun ennustavan paremmin terveyttä kuin esimerkiksi verkoston tiheys tai suoranainen ystävien määrä. (Bäckman 1987, 118; Kunttu 1997, 44.)

Useiden terveystieteiden tutkimusten ohella sosiaalisen tuen merkitys ulottuu myös muille hyvinvoinnin alueille. Sosiaalinen tuki on nähty stabiilisuuden tunteen ylläpitäjänä ja tarpeellisenä osatekijänä sosiaalisen identiteetin muodostumisessa (Lindfors 1996, 76). Sosiaalinen identiteetti ja sen voimakkuuden tunne ovat yhteydessä psyykkiseen haavoittuvuuteen (Bäckman 1987, 100). Vuorovaikutussuhteita tarvitaan siis oman itsen ymmärtämiseen ja erityisesti sen hallitsemiseen (Lindfors 1996, 76). Sosiaalinen tuki vahvistaa ja säilyttää myös moraalialueita ja toivoa. Se voi luoda myös muutosmotivaatiota ja ylläpitää sen säilymistä. (Peltonen 1994, 58.) Sosiaalisiin verkostoihin kuulumisen onkin katsottu vähentävän poikkeavaa käyttäytymistä (Lindfors 1996, 76). Sosiaalinen tuki sosiaalisen pääoman muotona oli tutkimuksen kohteena esimerkiksi McNealin (1999) tutkimuksessa, jossa tutkittiin vanhempien tuen yhteyttä kouluosaavutuksiin, luvattomiin poissaoloihin ja koulun keskeyttämiseen. Tulosten mukaan vanhempien tuki oli yhteydessä luvattomiin poissaoloihin ja koulun keskeyttämiseen, mutta ei kouluosaavutuksiin. Erityistä tuloksissa oli, että ne vaihtelivat sosiaaliluokittain. Tämä johti tutkijan päättelemään,

että verkostoissa, joissa ei ole riittävästi resursseja, sosiaalinen tuki ei tuota samoja ideaaleja tuloksia. (McNeal 1999, Salmi 2005, 76.)

4 ELÄMÄNHALLINTA

Elämänhallintaa on lähestytty ja voidaan lähestyä lukuisista erilaisista näkökulmista. Tässä tutkimuksessa elämänhallintaa lähestytään sen yleisen merkityksen ohella tähän kontekstiin sopivasta Aaron Antonovskyn (1985) mallista käsin, jossa keskeistä on koherenssin tunne.

4.1 Elämänhallinnan teoreettista tarkastelua

Elämänhallinnan käsitettä on käytetty sosiaali- ja käyttäytymistieteissä eri tavoin, jolloin se on sisältänyt monenlaisia merkityksiä. Sillä on viitattu muun muassa kognitiivisiin hallintakäsityksiin, kontrolliodotuksiin, koherenssin tunteeseen, yleiseen elämään tyytyväisyyteen ja selviytymisstrategioihin. (Järvikoski 1996, 35.) Ylipäänsä elämänhallinnalla viitataan tapoihin ja keinoihin, joilla ongelmia ja ristiriitoja pyritään ratkaisemaan – miten elämän stressistä kyetään selviytymään. Esimerkiksi Kumpusalon (1991) mukaan elämänhallintaan kuuluvat voimavarat voidaan jaotella olosuhderesursseihin ja yksilöllisiin resursseihin. Luokitteluna voidaan käyttää myös objektiivisia ja subjektiivisia resursseja. (Kotakari & Rusanen 1996, 177–178.) Samoihin tekijöihin viittaa myös usein käytetty jaottelu ulkoiseen ja sisäiseen hallintaan. Esimerkiksi Roosin (1987) mukaan ulkoinen elämänhallinta on elämänkulkua järkyttävien tekijöiden torjuntaa sekä tavoitteiden ja tarkoitusperien katkeamatonta asettelua. Sisäinen elämänhallinta hänen mukaansa merkitsee sopeutumista oman elämän tapahtumiin, tietynlaista optimistista elämänasennetta. Tämänkaltainen jaottelu ei kuitenkaan ole ongelmaton vaan elämänhallinta on enemmänkin kokonaisuus, jossa ulkoiset olosuhteet ja ihmisen sisäinen rakenne ovat vuorovaikutuksessa. (Riihinen 1996, 29.)

Uutelan (1996) mukaan elämänhallintaa voidaan tarkastella ainakin kolmella tasolla. Ensimmäinen näistä kuvaa suhteellisen yleistyneitä käsityksiä elämän hallittavuudesta termin ulkoisessa ja sisäisessä merkityksessä (=elämänhallinta, koherenssi). Tämänkaltainen elämänhallinnan tunne on määritelty tuntemukseksi, jolle on ominaista kognitiivisesti selkeä kuva psykologisesta todellisuudesta. Tuntemukseen sisältyy käsitys itselle tarkoituksenmukaisen maailman hallittavuudesta ja tyytyväinen kokemus elämästä mielekkäänä. Elämänhallinnan tunne on tällöin seurausta yksilön ja ympäristön sopusoinnusta – tällöin vaatimukset ja tarjonta kohtaavat. Ihmiseltä löytyy motivaatiota elämänsä järjestämiseen ja sen arvostamiseen. Toinen taso sisältää käsitykset itsen kohdistuvien tapahtumien aiheuttajista (=sisäiset vs. ulkoiset hallintaodotukset). Ihmisten on nähty eroavan toisistaan sen suhteen, kuinka paljon he näkevät olevansa itse vastuussa heille tapahtuvista asioista. Kolmas taso viittaa pystyvyyteen tavoitteiden saavuttamisessa. Esimerkiksi Banduran (1991) sosio-kognitiivisessa teoriassa tapahtumaan liittyvät odotukset ja toisaalta toiminnasta saatavat palkinnot ohjaavat ihmisten toimintaa. Esimerkiksi pystyvyysodotukset vaikuttavat mahdollisen toiminnan aloittamiseen, sen resursointiin ja jatkamiseen vastoinkäymisiä kohdattaessa. (Uutela 1996, 49–51.)

Jos elämänhallinnan käsitettä lähestytään filosofisesta näkökulmasta, keskeistä on autonomia hallinnan lähtökohtana. Autonomisuuteen vaaditaan kapasiteettia, ulkoisia edellytyksiä kuten edellytyksiä toimintaan ja oikeus itsehallintaan. Määrätynlaisissa ulkoisissa olosuhteissa esimerkiksi itsehallinnan, itsensä omistamisen perusehto ei täyty. Itseidentiteetti eli yksilöllisyys on myös oleellinen autonomian ehto. Itseidentiteetin yhteyteen sijoittuu myös autenttisuus, jolloin ympäristöstä saatavia ajattelu- ja toimintamalleja käytetään rationaalisesti hyväksi. Tällöin tapahtuu jatkuvaa itsensä uudelleen luomista ja tutkimusten mukaista identiteetin jatkuvaa uudelleenmuovautumista. (Riihinen 1996, 18–19.) Autonomiaan kuuluu myös moraalinen rehellisyys, integriteetti, joka vaikuttaa autonomian olennaisiin ehtoihin itsekontrolliin ja itsekuriin. Riihisen (1996) mukaan ”itsekontrollin puute voi merkitä myös moraalisesta integriteetin heikkoutta, vallan antamista intohimoille, sellaisille haluille, jotka kaventavat elämänhallintaa hyvinvoinnin ehtona”. Tämänkaltaista autonomian käsitteen ympärille sijoittuvaa merkityksien antoa ovat arvostelleet esimerkiksi behavioristisen suuntauksen edustajat. Kuitenkin Riihisen mukaan elämänhallinta implikoi humanistiseen ihmiskäsitykseen, jonka mukaisesti ihmisen

käyttäytymisessä on vaihtoehtoja. Elämänhallintaan ei Riihisen mukaan voi kuulua biologinen- tai ympäristödeterminismi, vaikka ne rajoituksia asettavatkin. Tästä näkökulmasta korostuu elämänhallinta-käsitteen merkitys myös tieteellisissä tutkimuksissa. (Riihinen 1996, 21–22.)

WHO:n terveyden edistämisen periaatteisiin alun perin liittynyt käsite voimaantuminen (empowerment) on myös läheisesti yhteydessä niin autonomiaan, sosiaaliseen ympäristöön kuin myös koherenssin tunteeseen. Omien tavoitteiden saavuttamattomuus sekä puutteelliset voimavarat ja mahdollisuudet ovat ikään kuin negatiivinen lähtökohta. Rappaportin (1987) mukaan voimaantuminen tapahtuu, kun ihmisen kyvyt ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät: tällöin ihminen vahvistuu. Tämänkaltaisen voimaantuminen on ikään kuin yksilön ja hänen ympäristönsä välinen ihannetila ja yhteydessä hyvinvointiin. Voimaantumisen mahdollistumiseen liittyy vahvasti muilta saatava kannustus ja muut ympäristön erityispiirteet kuten arvostus, turvallisuus ja valinnanvapaus. Antonovskyn teoria on merkityksellinen myös siitä syystä, että sen teoreettinen pohja sopii myös voimaantumisen ideaaliin. (Honkinen 2009, 13–14.)

4.2 Antonovskyn salutogeeninen malli

Terveyssosiologi Aaron Antonovsky kiinnostui terveyttä suojaavista tekijöistä keskitysleirikokemusten kontekstissa; häntä kiinnosti, mikä pitää terveyttä yllä rankkojenkin kokemusten jälkeen (Honkinen 2009, 15). Antonovskyn vuonna 1973 ensimmäistä kertaa esittämä ajattelutapa kohdisti huomion sairauksien syntymisen, patogeneesin, sijasta stressoreiden menestykselliseen käsittelemiseen (Raitasalo 1996, 59). Tässä terveyttä korostavassa mallissa keskeistä oli koherenssin tunne (sense of coherence, SOC), elämänhallinta (Honkinen 2009, 10). Kyseinen koherenssin eli elämänhallinnan tunne liittyy salutogeenisuus (salutogenesis) – käsitteeseen, joka viittaa yksilössä ja hänen ympäristössään oleviin suojaaviin voimiin, jotka ylläpitävät terveyttä ja suojaavat sairauksilta. (Järvikoski 1994, 110.) Nämä voimavarat (generalized resistance resources) vaikuttavat yksilön selviytymiseen kuormittavissa tilanteissa. Voimavarat voivat olla sisäisiä, jolloin ne ovat yksilössä itsessään kuten tarkkaavaisuus ja sosiaalisen vuorovaikutuksen taidot. Toisissa henkilöissä tai ympäröivässä yhteiskunnassa olevia ulkoisia voimavaroja ovat muun muassa raha, sosiaaliset suhteet ja tuki sekä kulttuuriset tekijät. Oikeanlaisten voimavarojen käyttäminen aina tarpeen

tullessa, selviytymismekanismit, auttavat selviytymään eri tilanteissa kehittämällä luottamusta ja varmuutta omasta elämänhallinnasta ja näin vahvistamalla koherenssin tunnetta. (Honkinen 2009, 15.) Voimavarat ikään kuin aikaansaavat elämäkokemuksia, jotka taas vaikuttavat voimakkaasti koherenssin tunteen syntymiseen (Raitasalo 1996, 60).

Antonovskyn (1985) mukaan koherenssin tunne on dynaamisuudestaan huolimatta pysyvä luottamuksen tunne, jonka mukaisesti ihmisen sekä ulkoinen että sisäinen ympäristö ovat ennustettavissa ja niistä selviytyminen nähdään todennäköisenä (Antonovsky 1985, 123). Koherenssin tunne viittaa tällöin ihmisen ympäristön ja maailman havainnoimisen tapaan, se on stressoreiden hallinnan perusta (Peltonen 1994, 17). Stressoreita ovat ärsykkeet sinänsä, niiden vaikutuksella ei tässä yhteydessä ole merkitystä. Kuitenkin krooniset stressitekijät kuten alhainen sosiaaliluokka, marginaalinen asema ja vieraantuneisuus ovat merkittäviä stressoreita. Näitä ärsykeitä kohdatessaan ihminen joutuu tensiotilaan, mikä sinällään ei vielä ole sairautta aiheuttava. Tällöin tilan nopea ja tehokas ratkaiseminen tulee merkitykselliseksi. Tensiotilan säilyessä, siitä tulee stressi, mikä voi johtaa sairastumiseen. (Raitasalo 1996, 60–61.) Esimerkiksi hoivan puute ja kaltoinkohtelu vaikuttavat jopa aivojen rakenteeseen, jolloin altistuminen psykiatrisille ja somaattisille sairauksille kohoaa. Tällöin koherenssin tunne tulee merkitykselliseksi kuormitukselta suojaavana tekijänä. (Honkinen 2009, 16.) Antonovskyn intressit eivät siis kohdistuneet sairauksia edeltäviin psykososiaalisiin riskitekijöihin vaan psykososiaalisten tekijöiden seuraamuksiin. Hänen näkemyksensä mukaan patogeeninen ja salutogeeninen ajattelupa ovat toisistaan merkittävästi poikkeavia stressitutkimuksen aloja. Hänen salutogeeninen suuntauksensa tutkii nimenomaan hallintaresursseja ja niitä tekijöitä, jotka edistävät hyvinvointia. (Raitasalo 1996, 61–62.)

Myöhemmin 1970-luvun loppupuolella Antonovsky muokkasi ajattelutapaansa. Yksi merkittävimmistä muutoksista oli yleistyneiden hallintaresurssien uudelleen määrittely elämäkokemusten palautejärjestelmäksi. Hänen John Casselilta omaksumansa ajatus sosiaaliseen tukeen liittyvästä palautteesta stressoreiden onnistuneen käsittelyn mahdollistajana tuli mukaan yleistyneiden hallintaresurssien sisältöön. Yleistyneet hallintaresurssit (GRR) muuttuivat ihmisen sisäiseksi tekijäksi, koherenssin tunteeksi (SOC). Tämänkaltaiseen koherenssin tunteeseen liittyy läheisesti elämän

ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys. (Raitasalo 1996, 63–64.) Nämä kolme koherenssin tunteen osatekijää edustavat sen kognitiivista, välineellistä ja motivationaalista puolta (Honkinen 2009, 16). Keskeistä elämänhallinnan toteutumiseksi on oman elämän näkeminen ymmärrettävänä. Toisaalta elämänsä näkeminen mielekkäänä, elämisen arvoisena, on tärkeää motivaation ja kriiseistä selviämisen näkökulmasta. Jotta stressoreiden käsittelyssä on mahdollista edetä, elämä pitää olla hallittavissa joko omin avuin tai muiden tukemana. Toisaalta koherenssin tunne ei ole vain hallintastrategia vaan se liittyy myös menestyksekkääseen konfliktien ratkaisemiseen. Heillä, joilla on voimakas koherenssin tunne, on myös sisällään perussääntöjen ohjeisto, jonka toimintatapojen mukaisesti ristiriitoja on mahdollista ratkaista joustavasti. Tällöin ihminen on Antonovskyn (1991) käsityksen mukaan ihailtava ja moraalisesti hyvä. (Raitasalo 1996, 64–66.)

Antonovskyn (1979) mukaan koherenssin tunne kehittyy lapsuudessa sekä nuoruudessa ja vakiintuu sittemmin. Esimerkiksi yli 30-vuotiailla tunne on pysyvämpi kuin tätä nuoremmilla. Täysin muuttumattomasta tunteesta ei kuitenkaan ole kyse vaan elämäntapahtumien rinnalla tapahtuu liikehdintää kuitenkin alkuperäistä tilaa kohden. Varhaisaikuisuudessa koetut negatiiviset tai positiiviset merkittävät tapahtumat tai ne henkilöt, joilla koherenssin tunne ei alun perinkään ollut vahvasti kehittynyt ovat alttiimpia myös pysyvämmälle muutokselle. (Honkinen 2009, 19.) Esimerkiksi Hakasen, Feldtin ja Leskisen (2007) tulokset tukivat tätä teoreettista lähtökohtaa. Heidän ”Terve lapsi”- seurantatutkimuksessaan koherenssin tunne oli stabiilimpi niillä henkilöillä, joiden koherenssi tunne luokiteltiin vahvaksi suhteessa henkilöihin, joilla oli heikko koherenssin tunne. Muiden tutkimusten ohella myös Hakasen ym. tutkimuksessa koherenssin tunteen havaittiin vahvistuvan iän myötä (Hakanen ym. 2007; Honkinen 2009, 20–21).

Koherenssin tunteen käytännön merkitys perustuu lukuisissa tutkimuksissa todennettuun yhteyteen koetun terveyden kanssa. Sekä aikuisväestön keskuudessa toteutetut poikkileikkututkimukset että seurantatutkimukset ovat todentaneet tämän. Koherenssin tunteen on todettu olevan yhteydessä myös hyvään itsetuntoon ja optimistiseen elämänasenteeseen. Itsearviointeihin perustuvien tulosten ohella vahvan koherenssin tunteen on osoitettu olevan yhteydessä myös rekisteritietoihin pohjautuvaan hyvään terveyteen. Helsinki Heart Study-tutkimuksen perusteella vahvan koherenssin

tunteen nähtiin suojaavan tapaturmilta, toimihenkilöiden ammattiryhmässä sepelvaltimotaudilta ja työntekijöiden ryhmässä syövältä. Koherenssin tunteen on monissa tutkimuksissa osoitettu ylipäättänsä olevan yhteydessä monenlaisiin hyvään elämään liittyviin tekijöihin. (Honkinen 2009, 29–30.) Esimerkiksi Surteesin, Wainwrightin, Lubenin, Khawin ja Dayn (2003) tutkimuksen mukaan korkea koherenssin tunne oli yhteydessä vähentyneeseen kuolleisuuteen. Wainwrightin ym. (2007) mukaan vahva koherenssin tunne korreloi terveellisempiin elämäntapavalintoihin ja tämä yhteys oli olemassa riippumatta sosiaaliluokasta tai henkilön koulutuksesta. Carstensenin ja Spangenbergin (1997) mukaan koherenssin tunne oli yhteydessä myös koettuun masentuneisuuteen, jonka mukaisesti mitä vahvempi koherenssin tunne henkilöllä oli, sitä vähemmän hänellä oli myös masennusoireita (Honkinen 2009, 30). Karlsson, Berglin, Pettersson ja Larsson (1999) kutsuivat koherenssin tunnetta elämän laadun indikaattoriksi, mikä kuvaakin käsitteen kokonaisvaltaista luonnetta.

Monien ikään kuin suoriksi luettavien vaikutusten lisäksi koherenssin tunteella on muuntava vaikutus mielenterveyteen. Esimerkiksi Cederblad, Ruksachatkunakornin, Boripunkulin, Intraprasertin ja Höökin (2003) läntisen kulttuurin ulkopuolelle, Thaimaahan, sijoittuneessa tutkimuksessa henkilöt, joilla oli korkea koherenssin tunne, sopeutuivat sosiaalisesti stressaaviin tilanteisiin paremmin ja kestivät eri tavalla painetta. (Cederblad ym. 2003; Honkinen 2009, 30.) Tämä tulos löytyykin jo Antonoskyn (1985) teoriasta, jonka mukaisesti henkilöt, joilla on korkea koherenssin tunne näkevät stressaavat tekijät haasteina, joista voimavarat auttavat selviytymään. Tällainen henkilö hyödyntää tunneperäisiä ja kognitiivisia henkilöresurssejaan sekä materiaalisia resursseja ongelmasta selvittäessään. (Antonovsky 1985, 194; Poppius 2007, 14.) Kokoavasti voi siis sanoa, että koherenssin tunne korreloi positiivisesti terveyteen sekä hyvinvoinnin eri määritelmiin ja negatiivisesti puutteellisiin selviytymistaitoihin sekä kuormittuneisuuden kokemukseen (Honkinen 2009, 36).

Ylipäättänsä tutkimustulosten mukaan koherenssin tunteen merkitys ei jää vain terveyden ja hyvinvoinnin laajojen ulottuvuuksien tasolle vaan vahva suhde tulee esille monilla psyykkisen terveyden osa-alueilla. Koherenssin tunne onkin vahvasti yhteydessä muun muassa konstruktiiiviseen ajatteluun, sitkeyteen, optimismiin, itsetuntoon ja sosiaalisiin taitoihin. Sen lisäksi koherenssin tunne liittyy negatiivisesti

esimerkiksi ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen, vihamielisyyteen ja toivottomuuteen. (Langeland & Wahl 2009, 831.) Myös krooninen stressi ja viimeaikaiset traumaattiset elämäntapahtumat ovat negatiivisessa yhteydessä koherenssin tunteeseen (Wolff & Ratner 1999, 182; 194). Koherenssin tunnetta on kaiken tämän perusteella kuvattu myös yhtenä mielenterveyden muotona (Langeland & Wahl 2009, 831).

4.3 Sosiaalisten verkostojen ja tuen yhteys elämäntilanteeseen

Sosiaalisista olosuhteista esimerkiksi epävirallinen ja virallinen apu ovat monien tutkimusten mukaisesti erityisiä resursseja läpi ikävaiheiden ja elämäntilanteiden. Sosiaalinen tuki ja sen etsintä ovat osa strategiaa, jolla elämää pyritään hallitsemaan. (Kotakari & Rusanen 1996, 178.) Bäckmanin (1992) mukaan sosiaalinen tuki onkin yhteydessä elämäntilanteiden hallintaan niin, että tukea saaneilla on vahvempi elämäntilanteiden hallintakyky (Peltonen 1994, 133).

Monet tutkimukset ovat kohdistuneet sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen välisen yhteyden tutkimiseen (Langeland & Wahl 2009, 831). Muun muassa Kanadan väestötutkimukseen (The Canadian National Population Health Survey) pohjautuvassa Wolffin ja Ratnerin (1999) tutkimuksessa sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen välille löydettiin positiivinen yhteys. Nilssonin, Holmgrenin ja Westmanin (2000) ruotsalaista väestöä koskevassa tutkimuksessa matala koherenssin tunne oli yhteydessä vähäiseen sosiaaliseen tukeen (Langeland & Wahl 2009, 831). Suomalaisessa Elovainion ja Kivimäen (2000) tutkimuksessa yli 75-vuotiaiden suomalaisten vahva koherenssin tunne ja kokemus tyydyttävistä sosiaalisista suhteista olivat vahvasti yhteydessä subjektiiviseen hyvinvointiin.

Muissa koherenssin tunteeseen liittyvissä tutkimuksissa esimerkiksi Marsh, Clinkinbeard, Thomas ja Evans (2007) havaitsivat, että sosiaalinen tuki vaikutti positiivisesti nuoren koherenssin tunteen kehitykseen. Larssonin ja Kallenbergin (1996) mukaan sosiaalinen tuki ystävien määrällä mitattuna ja Volasen, Lahelman, Silventoisen ja Suomisen (2004) mukaan puolisosuhteen laatu olivat yhteydessä koherenssin tunteeseen. Myös ne tutkimukset (esim. Volanen ym. 2004), jotka ovat tuoneet esille

miesten suuremman haavoittuvaisuuden elämän vastoinkäymisissä suhteessa naisiin, ovat korostaneet sosiaalisten verkostojen ja tuen merkitystä (Honkinen 2009, 25). Myös de Boerin, Ryckmanin, Pruynin ja van den Bornen (1999) tutkimuksen mukaan koherenssin tunteella oli positiivinen yhteys sosiaaliseen tukeen (Poppius 2007, 21). Heillä, joilla on korkea koherenssin tunne, on yleisesti ottaen myös sosiaalista tukea. Olisi kuitenkin arvokasta tietää myös vaikutussuunta vai lienevätkö vaikutukset hyvin monimuotoisia?

Toisaalta Langelandin ja Wahlin (2009) mukaan myös tuen ja hoivan antajan-rooli on merkityksellinen henkilön koherenssin tunteen, yleisen elämänhallinnan ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Heidän tutkimuksessaan henkilöt, joilla oli mielenterveysongelmia, hyötyivät eniten juuri tuen antajan roolista ja sosiaalisesta integraatiosta. Kyseiset sosiaalisen tuen tekijät olivat vahvinten yhteydessä koherenssin tunteen positiiviseen kehittymiseen. Toiselle apuna oleminen mahdollisesti palvelee avunantajaa monitasoisesti itsetunnosta aina tarkoituksentunteeseen asti. Kyseisessä tutkimuksessa toinen esille noussut sosiaalisen tuen komponentti oli sosiaalinen integraatio. Sosiaalisen eristyneisyyden aikaansaama yksinäisyys johtui tutkimuksessa merkityksellisten ystävien puutteesta. (Langeland & Wahl 2009, 836.) Monien tutkimusten valossa sosiaalisen tuen ja sen eri puolien merkitys on siis kiistaton yksilön elämänhallinnan näkökulmasta.

5 SOSIAALISEN PÄÄOMAN SISÄLLÖT SEKÄ ELÄMÄNHALLINTA KRIMINOLOGISISSA TUTKIMUKSISSA JA VANKEINHOIDOSSA

Sosiaalisen pääoman käsite on niin laaja, että se on helposti kytkettävissä kriminologian keskeisiin teorioihin. Kriminologiassa teorit on mahdollista jakaa yksilö tai yhteisöteorioiksi, jolloin syyt rikollisuudelle ovat löydettävissä yksilön ominaisuuksista tai vaihtoehtoisesti ryhmätasolta. Yhteisön asemaa korostavat kriminologian teorit sopivat erityisen hyvin sosiaalisen pääoman käsitteeseen. (Salmi 2005, 74.) Sosiaalisen pääoman käsitettä onkin hyödynnetty monissa empiirisissä kriminologisissa tutkimuksissa. Syitä rikolliselle käyttäytymiselle on haettu muun muassa perheen

sosiaalisen pääoman puuttumisesta, alueellisesta sosiaalisesta pääomasta ja nuorten sosiaalisista yhteisöistä. (Salmi 2005, 76.) Esimerkiksi Pajuojaan 1980-luvun loppupuolelle sijoittuvan tutkimuksen perusteella henkirikoksiin syyllistyneiden lapsuudenkotien olosuhteet poikkesivat merkittävästi muusta väestöstä. Muun muassa lapsuuden perheessä esiintyvät alkoholiongelmien ja perheväkivalta olivat moninkertaisesti yleisempiä henkirikoksiin myöhemmin syyllistyneiden perheissä. (Pajuoja 1992, 10.)

Myös sosiaalinen kontrolli muodostaa yhden kriminologian keskeisimmistä teorioista, sosiaalisen kontrollin teorian. Sosiaalinen kontrolli ja sosiaaliset siteet ovatkin sosiaaliseen pääomaan kuuluvia peruskäsitteitä. Hirschin (1969) tutkimuksen mukaan kaikilla ihmisillä on taipumus rikollisuuteen, mutta tämän taipumuksen käyttöönottoa estävät vahvat siteet yhteisöön ja yhteiskunnan arvoihin. Yhteisön taholta koetaan epävirallista sosiaalista kontrollia, joka estää rikoksiin syyllistymistä. (Salmi 2005, 75.) Yhteisö toteuttaa tällöin normatiivista funktiotaan (Bäckman 1987, 86). Hirschin mukaan yhteisöön sitoudutaan kiintymällä läheisiin ja heidän mielipiteisiin sekä välittämällä heidän odotuksistaan. Toinen sitoutumisen tapa on usko niiden normien ja arvojen moraaliseen oikeuteen, joihin yhteisössä on sitouduttu. Myös sitoutuminen ja osallistuminen yhteisön toimintoihin ovat osa itse yhteisöön sitoutumista. Kun näitä siteitä yhteisöön ei ole tai ne katkeavat, henkilö alkaa toimia luontaisen rikollisen taipumuksensa mukaisesti. (Salmi 2005, 75.) Esimerkiksi Gattin, Tremblayn ja Larocquen (2003) tutkimus alueellisesta yhteisöllisyydestä ja nuorten rikoskäyttäytymisestä Italiassa yhdisti näkökulmansa sosiaaliseen kontrolliteoriaan. Heidän mukaansa voimakas yhteisöllisyys saattaa ehkäistä rikoskäyttäytymistä ja täten he korostivat sosiaalisen ympäristön suojaavaa vaikutusta. (Salmi 2005, 77.) Toisaalta, ryhmän toteuttamat normit voivat olla myös luonteeltaan kielteisiä (Bäckman 1987, 86). Tällöin ryhmällä saattaa olla vaikutusta myös rikollisen käyttäytymisen lisääntymiseen.

Sosiaalisen kontrollin ohella sosiaalinen tuki on erityisen tärkeässä asemassa sekä rikoskäyttäytymisen ehkäisyssä että uusintarikollisuuteen vaikutettaessa (Lindfors 1996, 35). Onkin todettu, että perhepiiristä tai muusta ihmissuhteesta saatava sosiaalinen tuki auttaa vapautuvaa vankia normaaliyhteiskuntaan kiinnittymisessä (Saarinen 1992, 56). Myös kriminologi Nils Christie esitti perheiden ja verkostojen edistävän yhteiskunnan

harmoniaa. Ihmisten tulisikin kokea läheisensä korvaamattomina avun tuojina, oman itsensä täydentäjinä. Tämän päivän individualistinen yhteiskunta siihen kuuluvine ihanteineen luo jo itsessään merkittävän haasteen tämän perinteisen tarpeen näkökulmasta. (Lindfors 1996, 87.)

Sosiaalinen pääoma oli teemana myös nuorten rikollisuutta yhden vuosikymmenen aikana käsittelevässä kyselytutkimuksessa. Salmen (2005) tulosten perusteella sosiaaliselle pääomalle ja nuorten rikoskäyttäytymiselle löydettiin yhteys. Myös sosiaalinen tuki eli tässä yhteydessä vanhempien tuki nousi merkittävimmäksi rikoskäyttäytymistä selittäväksi sosiaalisen pääoman tekijäksi. Alhainen vanhempien tuki oli yhteydessä kohonneeseen rikoskäyttäytymisen riskiin. Tuen merkitys oli niin suuri, että sillä oli mahdollista kompensoida muita rikoskäyttäytymisen riskiä kohottavia tekijöitä, kuten alhaista itsekontrollia. Esimerkiksi Colemanin (1988) mukaan perherakenne on osa sosiaalista pääomaa. Ydinperhe, jossa nuoret kokevat saavansa tukea, toimii rikoksettomuutta tukevana tekijänä. Tulosten perusteella sosiaalisella kontrollilla eli tässä tutkimuksessa vanhempien kontrollilla ei kuitenkaan ollut suoraa yhteyttä rikoskäyttäytymiseen. (Salmi 2005, 103–104.)

5.1 Sosiaaliset suhteet ja niiden ylläpito vankeinhoidossa

Sosiaalisten verkostojen ylläpito ja sitä kautta yhteydenpito, yhdessäolo ja läheisyys eivät aina ole helppoja asioita siviilissäkään tai saatikka vankilan seinien sisäpuolella. Vankeuden vaikutukset henkilön sosiaalisiin suhteisiin ovat väistämättömät, ajoittain jopa lopulliset. Vangittujen rangaistusuria koskevien tutkimusten mukaan, mitä pidemmälle rikosuralla on edetty, sitä enemmän on näkyvissä myös syrjäytymistä ja ongelmia. Vankien sosiaalisia suhteita kuvaa esimerkiksi vuonna 2000 tehty arvio, jonka perusteella vankilasta vapautuneiden sosiaaliset sidokset siviilissä olivat niukat tai olemattomat noin joka neljännellä vangilla (Komiteanmietintö 2001, 28–29). Vangeille 1990-luvun lopulta asti tehtyjen työ- ja toimintakykyarvioiden perusteella 20 % vangeista oli tyytymättömiä vuorovaikutussuhteisiinsa ja muutamalla prosentilla ei ollut lainkaan ihmissuhteita (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 50). Kauppilan (1999) tutkimuksen mukaan vangit olivat tyytyväisimpiä puolison huolenpitoon, 71 % tutkimuksen vangeista koki puolison välittämisen riittäväksi. Omien vanhempien välittämiseen oltiin toiseksi tyytyväisempiä, 46 % koki sen riittäväksi. Kolmantena esiin

nousivat sisarukset, joiden huolenpitoon 37 % vangeista oli tyytyväisiä. Tutkimuksen perusteella myös puolison rooli avun antajana oli merkittävin. Vastaajista 85 % koki saavansa puolisolta apua paljon tai jonkin verran. Omilta vanhemmilta apua jonkin verran tai paljon koki saavansa 66 % ja ystäviltä 64 % vastanneista. (Kauppila 1999, 128; 134.)

Kaiken kaikkiaan vankeus aiheuttaa monia muutoksia vangitun sosiaaliseen elämään ulkopuolisuuden tunteesta aina ihmissuhteiden katkeamiseen asti. Vaikutukset eivät ulotu ainoastaan vankilan ulkopuolelle vaan vankeus vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin myös vankilan sisäpuolella. Muiden vankien kanssa on pääsääntöisesti oltava tekemisissä – halusi tai ei. Monien tutkimusten mukaan (esim. Väkeväinen 2008) vangit pyrkivät usein mahdollisimman vähäiseen keskinäiseen vuorovaikutukseen, jolloin aito ystävyystyminen muiden vankien kanssa on harvinaista. Väkeväisen (2008) tutkimuksesta nousi kuitenkin esiin naiselinkautisvankien ystävyystyminen muiden naiselinkautisvankien kanssa. Kyseiset ihmissuhteet tuottivat heille myös sosiaalista vertaistukea. (Väkeväinen 2008, 92; 105.) Myöskään Kauppilan (1999) tutkimuksessa vankitovereilta saatava huolenpidon määrä ei noussut kovin merkittävään asemaan. Tutkimukseen osallistuneista vangeista 37 % oli sitä mieltä, että he eivät saa huolenpitoa vankitovereilta lainkaan. Kohtalaiseksi huolenpidon ja välittämisen arvioi 41 % vastaajista. Reilu viidesosa, 22 %, vangeista arvioi vankitovereilta saatavan huolenpidon riittäväksi. (Kauppila 1999, 128.) Myös avun saamisen suhteen luvut olivat samankaltaisia. Vastaajista 37 % koki, ettei saa apua vankitovereilta ollenkaan. Jonkin verran apua koki saavansa 45 % ja paljon puolestaan 18 % vastaajista. (Kauppila 1999, 134.)

Nykyisin kaikille yli kahden vuoden rangaistusta suorittaville tehdään riski- ja tarvearvio siihen erikoistuneessa sijoittajayksikössä. Arviossa muun muassa selvitetään, tukevatko vangin sosiaaliset verkostot hänen kuntoutumistaan ja vapautumistaan. Esimerkiksi vuonna 2002 toteutuneissa (N=167) riski- ja tarvearvioissa 60 %:lla vangeista sosiaaliset suhteet muihin paitsi puolisoon arvioitiin kuntoutumista tukeviksi. Ongelmalliset suhteet kuvasivat 20 %:n elämää. Suhde puolisoon oli yleensä kuntoutumista tukeva, tosin vajaalla viidenneksellä oli ongelmia myös kyseisessä suhteessa. Lapsia aineistossa oli noin puolella tutkittavista. Kyseisistä vangeista, 14 %:lla oli rikollinen kaveripiiri ja yli kolmannes oli syrjäytynyt tavalliseksi

luokiteltavasta sosiaalisesta elämästä. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 50–51.)

Periaatteessa vankien on mahdollista ylläpitää sosiaalisia suhteitaan puheluin ja kirjeitse, tapaamisilla, poistumisluvilla ja esimerkiksi perheleireillä. Käytäntö tekee kuitenkin asioista usein ongelmallisia. Ymmärrettävästi vangit eivät saa pitää hallussa matkapuhelimia vaan yhteydenpito puhelimitse tapahtuu määrättyinä aikoina puhelinautomaatilta itse kustannukset hoitaen. Vankimäärän liikkua resurssien ylärajoilla ja sen päälläkin, soittoajat ovat rajoitettuja. Yksityisyyskään ei aina ole itsestäänselvyys, unohtamatta puheluiden hintoja, jotka saattavat muodostua vähätuloisille vangeille ongelmaksi. Kirjeiden lähettäminenään ei ole ehdottoman yksityistä, sillä tarpeen vaatiessa posti voidaan tarkastaa ja lukea. Myöskään tutkintavankeuden ajanjakso ei liiemmin sosiaalisia suhteita palvele, sillä silloin yhteydenpito läheisiin ja tiettyihin henkilöihin voi olla kiellettyä tutkinnallisista syistä. (Väkeväinen 2008, 58.) Vankien yhteydenpidon mahdollistamiseen ja sen helpottamiseen kuuluu vangin sijoittaminen hänen kotipaikkaa lähellä olevaan laitokseen, jolloin myös tapaamisten mahdollistamisen pitäisi olla helpompaa (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 25).

Suljetuissa vankiloissa itse konkreettiset tapaamiset tapahtuvat yleensä viikonloppuisin valvotussa tilassa. Keskustelua voidaan kuunnella ja yksityisyyttä ei myöskään suomuiden vankien paikallaolo. Vangin ja tapaajan erottaa toisistaan myös pleksilasi, sillä koskettaminen on kiellettyä. Väkeväisen (2008) tutkimuksen naiselinkautisvangit pitivät läheisten yhteydenottoja ja vankilassa käymistä tärkeänä, mutta itse tapaamistilanteet he kokivat epämiellyttäväksi. (Väkeväinen 2008, 92–93.) Yksityisempi, valvottoman tapaaminen eli perhetapaaminen mahdollistuu tietyt kriteerit täyttävälle vangille. Edellytyksinä ovat esimerkiksi tietynlainen perhesuhde ja puhdas virtsanäyte. Perhetapaamiset tapahtuvat omissa tiloissaan ja niitä on mahdollista saada noin kerran kuukaudessa riippuen esimerkiksi tilojen käyttöasteesta. Poistumisluvat saatettuina tai ilman saattajaa ovat yksi mahdollisuus päästä vankilan muurien ulkopuolelle ja mahdollisesti tavata omia läheisiä. Lupia ei kuitenkaan monesti saa kovin helposti vaan taustalta täytyy löytyä esimerkiksi perusteltu syy, lupaan oikeuttavaa käyttäytymistä vankilassa olon aikana ja puhdas virtsanäyte. Toisaalta myös rangaistusajan pituus voi olla perusteltu syy poistumislupaan. (Väkeväinen 2008, 58–59.)

Näiden käytännön toimien yläpuolella on siis vankeinhoitoon sisältyvä ajatus vankien tukemisesta. Kuitenkin esimerkiksi Väkeväisen (2008) aineistosta käy ilmi naisvankien kokemus, jonka mukaisesti heidän ihmissuhteitaan ei vankeinhoidossa arvosteta (Väkeväinen 2008, 96). Vankeinhoidon järjestämän psykososiaalisen työn tavoitteena on sosiaalisten ongelmien vähentäminen ja psyykkisen hyvinvoinnin lisääminen. Vankilan psykologit tekevät mielenterveystyötä, joka pitää sisällään muun muassa tukea, terapiaa ja hoitoa. Sosiaalityöntekijät huolehtivat oman alueensa asioista kuten perhetapaamisten järjestämisestä, toimeentulosta ja vapautumiseen liittyvien sosiaalisten asioiden valmistelusta ja neuvonnasta. Erilaiset ohjaajat järjestävät useita erityyppisiä ohjelmia, joiden tavoitteet ovat usein yhteydessä myös sosiaalisiin suhteisiin ja niiden parantamiseen. Myös vankilapastoreiden tekemä, sosiaalista tukea sisältävä, sielunhoitotyö on osa vankilan ylläpitämää psykososiaalista työtä. (Rikosseuraamuslaitos 2012g, Internet-lähde.)

Myös muut yhteistyötahot järjestävät sosiaalista tukea vankilaan, mistä esimerkki on Punaisen Ristin vankilavierailija-toiminta. Siinä vapaaehtoiset vierailijat käyvät tapaamassa vankeja ja tämä voikin olla tärkeä tuen muoto myös pitkää tuomiota suorittaville henkilöille. Toinen Punaisen Ristin tukimuoto on vanhempi-lapsi toiminta, jonka tavoitteena on vankilassa olevan vanhemman ja hänen lapsensa välisen suhteen vahvistaminen. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 35.) Punaisen Ristin ohella esimerkiksi Kris-yhdistykset, työvoimatoimisto, Kriminaalihuollon Tukisäätiö ja erilaiset uskonnolliset yhteisöt pyrkivät tukemaan vankeja (Rikosseuraamuslaitos 2012g, Internet-lähde). Myös eri tahojen järjestämät perheleirit ja muut tilaisuudet ovat osa vankien sosiaalisten suhteiden tukemista. Esimerkiksi perheleireihin suhtautuminen vankien keskuudessa on ollut kyselyjen valossa erittäin positiivista. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 61.)

5.2 Sosiaalisten suhteiden, tuen ja koherenssin tunteen merkitys vankilakontekstissa

Nykyisessä vankeuslain 1 luvun 2 §:ssä on ilmaistuna rangaistusten täytäntöönpanon tavoitteet. Yhtenä tavoitteena on vangin elämänhallinnan edistäminen, mikä lisää mahdollisuuksia rikoksettomaan elämäntapaan myös tulevaisuudessa. (Myhrberg 2007, 13.) Vankien sosiaalisten suhteiden katkaiseminen ei ole eristämisen perusajatuksista

huolimatta kovinkaan asianmukaista käytännön syiden eikä laissa määriteltyjen ihmisoikeudellisten perusteluiden näkökulmasta. Vankien ihmisoikeuksien toteutumista ei voida eikä tulisikaan voida rajoittaa enempää kuin vangittuna pitäminen itsessään edellyttää. Vankeuslakiin sisältyvän normaalisuuseriaatteen pitäisi näkyä myös sosiaalisten suhteiden ylläpidossa ja hoidossa. Ylipäätänsä yhteiskuntaan integroitumista ei edistä sosiaalisten suhteiden katkaiseminen, mikä on ristiriidassa myös kyseisen vankeinhoidon virallisen tavoitteen kanssa. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 25; 27.)

Toinen virallisista tavoitteista on uusintarikollisuuden vähentäminen. Vuosien kuluessa tämä vankeinhoidon massiivinen tavoite on tuonut mukanaan runsaasti erilaisia ohjelmia, joilla tavoitellaan päihteettömyyttä sekä rikoksettomuutta. Rikosseuraamusviraston vuonna 2002 asettama perhetyöryhmä nosti jo tuolloin esille sosiaalisten verkostojen merkityksen myös tässä kontekstissa. Työryhmän mukaan perhe toimii erityisenä voimavarana jo vankilassaoloaikana kuten myös vapautumisen jälkeen. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 13.) Aikuisiän vakiintuneet parisuhteet liittyvätkin yleensä rikoskäyttäytymisen vähenemiseen (Kivivuori 2009, 32). Toisaalta myös sosiaaliset verkostot negatiivisessa merkityksessä voivat uhata vankeinhoidon tavoitteiden toteutumista. *”Sosiaaliset verkostot voivat olla ratkaisevassa asemassa uusien rikosten ehkäisyssä tai toisaalta uusiin rikoksiin syyllistymisessä, jos olemassa olevat ihmissuhteet ylläpitävät rikoksia”* (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 96).

Koska sosiaaliset verkostot ja tuki pohjautuvat yksilön omiin niille antamiin merkityksiin, ei perheenkään merkitystä voi objektiivisesti mitata. Tukea voivat tuottaa muutkin lähteet. On jopa mahdollista, että yksilöllistä hyvinvointia palvelevat ratkaisut, jotka vankilaympäristön ulkopuolella olisivat stressin lähteitä. Esimerkiksi Eerikäisen (2002) mukaan henkilön joutuessa vankilaan, sitä seuraavat perhe-elämän muodot vaihtelevat: toiset pitävät yhteyttä läheisiinsä, toiset eivät (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 19). Osa vangituista ei pysty tai halua pitää yhteyttä perheeseensä vaan kokee kivuttomammaksi ja helpommaksi läheistensä pitämisen kokonaan elämänsä ulkopuolella (Väkeväinen 2008, 96–97). Myös yhteydenpidon mukanaan tuomat vaikutukset ovat subjektiiviset. Voi olla, että sosiaaliset verkostot koostuvat tuttavista ja ystäväistä, viranomaisista tai esimerkiksi erilaisesta vapaaehtoistoiminnasta.

Oli miten tahansa, erilaiset sosiaalisia verkostoja ja sosiaalista tukea parantavat interventiot ovat teoriassa mahdollisia myös vankilan kaltaisissa olosuhteissa ja osittain jo otettukin osaksi vankilan toimintatapoja. Yksi mahdollisuus on jo valmiisiin verkostositeisiin vaikuttaminen, jolloin mahdollisesti sekä tuen antajan että vastaanottajan asenteiden ja käyttäytymisen parantaminen on keskeisessä asemassa. Myös uusien verkostoyhteyksien kehittäminen on haastava, mutta usein merkityksellinen vaihtoehto olosuhteissa, joissa aiemmat sosiaaliset verkostot eivät ole olleet käyttökelpoisia ja tukea tarjoavia. Muissa olosuhteissa on hyödynnetty myös mentoreita, erilaisia neuvonantajia, jotka ovat kokeneet omassa elämässään saman tilanteen. Myös erilaiset itseapuryhmät on koettu merkityksellisiksi. (Heaney & Israel 2002, 196–198.)

Myös viranomaisten ja tässä yhteydessä vankilan henkilökunnan rooli vangitun elämässä on merkityksellinen. Henkilökunnan ja vankien väliset sosiaaliset suhteet ovat osa vangitun ihmisen rajoitettua suhteiden kirjoa. Esimerkiksi Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmän näkemyksen mukaan vartijoiden rooli ja siihen liittyvä toimenkuva on kokenut suuren muutoksen. Työn on nähty painottuvan perinteisen valvontatehtävän ohella yhä enemmän vuorovaikutukseen ja sisältävän myös tukea ja apua. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 64.) Kuitenkin esimerkiksi Kauppilan (1999) tutkimuksessa joka toisen vangin arvion mukaan valvontahenkilöstö ei välittänyt heistä lainkaan. Toinen puolikas, 50 %, vastaajista koki valvontahenkilöstön välittävän heistä edes kohtalaisesti tai riittävästi. Jonkin verran paremmat arviot saivat erityistyöntekijät, kuten pastori, sosiaalityöntekijä ja opinto-ohjaaja. Vastausten perusteella 31 % vangeista oli sitä mieltä, että erityistyöntekijät eivät välitä heistä lainkaan. Vastaajista 44 % koki, että erityistyöntekijät välittävät heistä kohtalaisesti ja 25 %:n mielestä riittävästi. Vankilan terveydenhuoltohenkilöstö eli esimerkiksi lääkärit, sairaanhoitajat ja psykologit sijoituivat parhaiten. Kuitenkin 23 % vastaajista koki, että terveydenhuoltohenkilöstökään ei välitä heistä lainkaan, 45 %:n ollessa kohtalaisen välittämisen kannalla ja loppujen 32 %:n ollessa sitä mieltä, että heistä välitetään riittävästi. (Kauppila 1999, 127–128.)

On siis selvää, että valvontahenkilöstön ohella myös muihin vankilan työntekijöihin kohdistuu samainen ja monesti vielä merkittävämpikin vaatimus tuesta ja avusta.

Todellisuudessa tilanne vaihtelee suuresti eri vankien ja eri viranomaisten välillä. Kuitenkin esimerkiksi Väkeväisen (2008) tutkimuksen perusteella vankilan henkilökunta ei ole vangeille lainkaan merkityksetöntä. Tutkimuksen naisvangeille oli tärkeää, että *”heistä välitetään, heidän asioihinsa syvennyttään ja heitä kohdellaan arvostavasti. Työntekijöiltä saadun tuen koettiin nostaneen epätoivosta, vahvistaneen epätoivon hetkinä sekä kantavan vaikeiden hetkien yli”*. (Väkeväinen 2008, 98.) Tämänkaltaiset kohtaamiset ja vuorovaikutustilanteet ympäristössä, jossa kyseiset edustajat eroavat täysin asemiltaan ovat usein vähintäänkin haastavia.

Vankilan henkilökunnan ja ylipäättänsä vangin sosiaalisten suhteiden merkitys on oleellisessa asemassa myös yleisen elämänhallinnan ja koherenssin tunteen näkökulmasta. McSherryn ja Holmin (1994) tutkimuksen perusteella koherenssin tunteeseen liittyi lyhytaikaista stabiliteettia ennen stressaavan tilanteen alkua, sen aikana ja jälkeen. Tutkimuksen perusteella ne henkilöt, joilla oli matala koherenssin tunne, olivat huolestuneempia, stressaantuneempia ja vihaisempia läpi kokeen verrattuna muihin kokeeseen osallistujiin (keskimääräinen tai korkea koherenssin tunne). Näiltä henkilöiltä puuttui myös usko itseensä, usko omiin henkilökohtaisiin resursseihin, joilla selviytyä tilanteesta. (Poppius 2007, 17.) Väkivaltariikollisen koherenssin tunne ja sitä kautta ilmenevä vihaisuus ja stressaantuneisuus eivät ole yhdentekeviä asioita, kuten eivät myöskään sosiaalinen tuki ja osittain sitä kautta syntyvä usko itseensä stressaavissa ja kiusauksia sisältävissä tilanteissa. Tämänkaltaiset asiat ovat merkittävässä asemassa myös tulevaisuuteen ja sitä kautta uusintariikollisuuden vaikutettaessa. Myös Kauppilan (1999) tutkimuksessa käsiteltiin vankien tulevaisuutta elämässä selviytymisen näkökulmasta. Vastaajista 22 % oli sitä mieltä, että sosiaaliset asiat eivät aiheuta lainkaan epävarmuutta. Sosiaaliset asiat aiheuttivat jonkin verran epävarmuutta 45 %:lle vastaajista ja paljon epävarmuutta 33 %:lle vastaajista. Ihmissuhteiden suhteen luvut olivat hyvin samantyyppisiä. Voi siis sanoa, että sosiaaliset asiat ja ihmissuhteet aiheuttivat jonkin verran tai paljon epävarmuutta yli kolmelle vastaajalle neljästä. (Kauppila 1999, 150.) Merkityksellistä uusintariikollisuuden ja elämänhallinnan näkökulmasta on, minkälainen epävarmuuden tunteen merkitys on kyseisessä vaikutusketjussa.

6 TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni kohteena on se, kuinka elinkautisvangin subjektiiviset sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja elämänhallinnan eli koherenssin tunne muodostavat toisistaan riippuvaisen kehän eristetyssä ja rajoitetussa vankilakontekstissa. Yksinkertaistettuna, tutkimushypoteesini mukaisesti sosiaalisiin verkostoihin liittyvä sosiaalinen tuki on yhteydessä henkilön elämänhallintaan eli koherenssin tunteeseen. Toisaalta sosiaaliset verkostot kuvaavat myös niitä tuen tarjoajia, joita ei ole saatu konkreettisiksi avun lähteiksi, mutta joilla on siihen mahdollisuudet (Antonucci 1990, 208). Sosiaalisiin verkostoihin, tukeen ja elämänhallinnan tunteeseen liittyvät moninaiset vaikutukset ja merkitykset eivät ole suoraviivaisia vaan väliintulevia tekijöitä on lukuisia. Tämä aikaansaakin erityisen laajan sekä haasteellisen tutkimuskentän, jossa tarvitaan monen näkökulman ja tekijän erityyppisiä tutkimuksia. Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on kartoittaa ja kuvaillen analysoida kyseisiä tekijöitä ja niihin liittyviä merkityksiä. Lähestyn kohdettani kolmelta ulottuvuudelta: sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja elämänhallinnan eli koherenssin tunteen näkökulmista.

Sosiaaliset verkostot. Sosiaaliset verkostot toimivat tutkimuksen lähtökohtana. Housen ym. (1988) määrittely sosiaalisten suhteiden sisältämistä kolmen ryhmän tekijöistä – sosiaalinen liityntä, sosiaalisen verkoston rakenne ja suhteiden sisältö – tulee esille myös tässä tutkimuksessa. Sosiaalinen liityntä eli suhteet ylipäättensä ja niiden lukumäärä muodostavat henkilön sosiaalisen pääoman. House ym. ovatkin määritelleet muun muassa siviilisäädyn ja verkoston koon liityntää kuvaaviksi määreiksi. Sosiaalisen verkoston rakenne kuvaa sosiaalista liityntää syvemmin nostamalla esille esimerkiksi syvät emotionaaliset suhteet ja verkoston koostumuksen. (Kunttu 1997, 41–43.) Tässä yhteydessä merkityksellisiksi nousevat tutkittavien läheiset ihmissuhteet ja vastavuoroisten sekä syvien tunnesuhteiden olemassaolo ja määrä. Tutkimuksen ensimmäinen osio siis lähinnä kartoittaa ja kuvailee elinkautisvangin sosiaalisia verkostoja hänelle merkityksellisestä, hänen subjektiivisesta näkökulmastaan. Tutkimuksen tämän osion lähtökohdan muodostavat seuraavat tarkemmat tutkimuskysymykset:

1 Minkäläinen on elinkautisvangin sosiaalisen verkoston liityntä ja sen rakenne?

- 1.1 Kuinka paljon verkostoon sisältyy sosiaalisia suhteita?
- 1.2 Kuinka tyytyväisiä tutkittavat ovat sosiaalisiin verkostoihinsa?
- 1.3 Sisältyykö verkostoon hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä läheisiä ihmissuhteita?
- 1.4 Ovatko ihmissuhteet vastavuoroisia ja liittyvätkö niihin syviä tunteita?

Sosiaalinen tuki. Housen ym. (1988) sosiaalisia suhteita kuvaava kolmas ryhmä, suhteiden sisältö on keskeisessä asemassa tässä osiossa (House ym. 1988, 302). Sosiaalisten suhteiden sisällöstä erityisesti sosiaalinen tuki on lähemmän tarkastelun kohteena (Kunttu 1997, 43). Sosiaalista tukea lähestytään sen itsenäisen merkityksen ohella myös Weissin (1974) teorian (The theoretical model of the provisions of social relationships) näkökulmasta. Kuusi vuorovaikutussuhteisiin ja sosiaaliseen tukeen liittyvää yhteisyyden ulottuvuutta ovat keskeisessä asemassa: kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen. Näitä yhteisyyden ulottuvuuksia käytetään tässä tutkimuksessa myös sosiaalisen tuen mittareina. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.) Kuitenkin esimerkiksi Kunttu korostaa tuen vaikutukseen merkityksellisesti liittyvää tekijää, henkilön tarvetta tukeen (Kunttu 1997, 43). Tuen määrälle ei olekaan olemassa absoluuttista mittaria, joten tässäkin osiossa henkilön subjektiivinen näkemys on korostetussa asemassa. Kaikkiin suhteisiin ei myöskään voi liittää supportiivisuuden ideaalia ja eri tuen lähteet eroavat myös merkitykseltään, mitä myös Weissin teoria ilmentää. Tarkoituksena on pyrkiä etsimään mahdollisia yleistyksiä pitkäaikaisvangeille merkityksellisistä tukiryhmistä. Tämän osion tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

2 Minkäläisiksi elinkautisvangit kokevat ihmissuhteensa ja sosiaalisen tukensa, sosiaalisen yhteisyytensä?

- 2.1 Kuinka paljon tutkittavat kokevat saavansa tukea ja minkälaista tuki on?
- 2.2 Mihin sosiaalisen verkoston henkilöryhmiin tuki profiloituu?
- 2.3 Miten merkityksellisiksi tutkittavat kokevat vankilan viranomaiset ja minkäläinen on heidän roolinsa tuen tarjoajina?

- 2.4 Miten sosiaalinen yhteisyys eri ulottuvuuksineen täyttyy tutkittavien kohdalla?
- 2.5 Ovatko sosiaaliset verkostot yhteydessä sosiaaliseen yhteisyyteen ja tukeen?

Koherenssin tunne. Tutkimusten mukaan koherenssin tunne eli elämänhallinta ja sosiaalinen tuki ovat yhteydessä toisiinsa. Sosiaaliset verkostot ovat siten merkityksellisiä myös elämänhallinnan näkökulmasta. Koska elämänhallinnan kehittäminen kuuluu vankeinhoidon tavoitteisiin, on arvokasta tietää vankien omista käsityksistä ja koherenssin tunteen tasosta. Koherenssin tunne on merkittävässä roolissa myös vangin tulevan elämänhallinnan kannalta, joten kyseessä on tekijä, jonka tutkiminen on tärkeää. Elämänhallintaa lähestytään Antonovskyn (1985) koherenssin tunteeseen liittyvän teorian kautta. Tämän osion tutkimuskysymykset liittyvät seuraavanlaiseen tematiikkaan:

3 Minkälainen on elinkautisvangin elämänhallinnan kokemus, koherenssin tunne?

- 3.1 Minkälaiseksi tutkittavat kokevat itsearvioidun koherenssin tunteensa?
- 3.2 Onko koherenssin tunne yhteydessä sosiaaliseen tukeen ja sosiaaliseen yhteisyyteen?

Hypoteesini ja oman näkemykseni perusteella sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja koherenssin tunne eivät ole toisistaan erillisiä asioita, mutta eivät täysin toisistaan riippuvaisiakaan. Tässä tutkimuksessa ne kuitenkin muodostavat kokonaisuuden, jota lähestyn kyseisistä kolmesta eri näkökulmasta.

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen yhdistelmä

Tässä tutkimuksessa kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimusote täydentävät toisiaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Kvantitatiiviselle eli määrälliselle tutkimukselle keskeisistä piirteistä esimerkiksi aiemmat teoriat ja käsitteet ovat merkityksellisessä asemassa. Myös tiedonkeruun instrumentteina käytettävät numeeriseen mittaamiseen perustuvat kyselylomakkeet edustavat määrällistä tutkimusotetta. Verkostokartta itsessään sekä siihen että kyselylomakkeisiin liitetty teemahaastattelu edustavat tiedonkeruun metodeiltaan tutkimuksen kvalitatiivista eli laadullista puolta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2012, 140; 166.) Myöhemmin kuvattava päätelmien teko perustuu kyselylomakkeiden osalta määrällisiin menetelmiin ja haastattelun sekä egosentrisen verkostokartan osalta laadulliseen analysointiin. Tutkimuksessa siis käytetään erilaisia aineistonkeruumenetelmiä (triangulation of data sources) sekä analyysimenetelmiä (triangulation of methods). Tämänkaltainen triangulaatio parantaa yleisesti tutkimuksen luotettavuutta ja mahdollistaa syvällisemmän tiedon saamisen. (Eriksson & Koistinen 2005, 42.)

Koska kyseessä on kartoittava ja kuvaileva tutkimus, eräänlainen hypoteesittomuus olisi tästä näkökulmasta perusteltua. Tutkijan omiin odotuksiin viittaavat niin sanotut työhypoteesit ovat kuitenkin ohjanneet tutkimuksen tematiikkaa ja kysymysten asettelua. (Hirsjärvi ym. 2012, 158–159.) Näiden työhypoteesien olemassaolo pohjautuu osittain tutkimuksen moniin laadullisiin piirteisiin, sillä omien arvolähtökohtien täydellinen unohtaminen ja objektiivisuuden ideaali ovat mahdottomia tavoitteita. Ylipäätänsä totuutta ei pyritä edes etsimään vaan pyrkimyksenä on laadullisen tutkimuksen lähtökohta, kokonaisvaltainen todellisen elämän kuvaaminen. (Hirsjärvi ym. 2012, 161.)

Tutkimukseni lähestymistapana, tutkimusstrategiana on monitapaustutkimus, jossa tutkitaan useampia tapauksia. Yleisesti tapaustutkimuksella viitataan ihmiseen, ihmisjoukkoon, yhteisöön tai esimerkiksi laajempaan ilmiöön (Syrjälä ym. 1995, 10). Esimerkiksi Yinin (2009) mukaan tapaustutkimuksen tulee kohdistua nykyhetkeen ja

todelliseen tilanteeseen sen kaikessa syvyydessään. Ilmiön ja kontekstin väliset rajat eivät hänen mukaansa ole aina kovinkaan selviä. (Yin 2009, 18.) Toisaalta tapauksen on useasti nähty olevan myös rajallinen kokonaisuus. Monesti tapauksiin liittyy erityispiirteitä poikkeavuus ja erottuvuus suhteessa muihin, tosin aivan tyypillisetkin tapaukset ovat tapauksia muiden joukossa. (Syrjälä ym. 1995, 15.) Kaiken kaikkiaan tapaustutkimuksille yhteistä on monipuolinen lähestymistapa ja tiedonhankinta, laadullisesta todistusaineistosta aina jopa ainoastaan määrälliseen (Yin 2009, 19). Vaikka tapaustutkimusten toteutus ja ilmiö vaihtelevat suuresti, laadullinen tapaustutkimus nähdään yleisesti ottaen kuvailevana ja toisaalta myös selityksiä etsivänä. Kuvailu ja selitysten etsintä liittyvät tapaustutkimuksen partikularistisuuteen, tietynlaiseen erityisyyteen, jolloin jokin ilmiö tai tapahtuma on nostettu esille. Tapaus on ikään kuin esimerkki jostakin suuremmasta ja mahdollisesti se kertoo jotain myös laajemmasta kokonaisuudesta. (Syrjälä ym. 1995, 15.)

Laajemman kokonaisuuden tavoittaminen on myös tässä tutkimuksessa keskeistä. Se ei ole kuitenkaan tärkeintä kaikissa tapaustutkimuksissa, sillä eri tutkimustyyppien liittyy erilaisia tavoitteita. Eriksson ja Koistinen (2005) nostavat esille esimerkiksi Staken (1995), joka jakaa tapaustutkimukset kolmeen tyyppiin: itsessään arvokkaiksi, välineelliseksi ja kollektiiviseksi. Tämä tutkimus on Staken jaottelun perusteella luettavissa kollektiiviseksi tapaustutkimukseksi. Tämänkaltaisen tutkimus muodostuu useista, rinnasteisista tapauksista ja voi täten mahdollistaa paremman ymmärryksen. Rinnasteisten tapausten avulla pyrin myös tutkimuksen luotettavuuden parantamiseen. Tutkimustani voidaan pitää myös klassisena kuvaileva tapaustutkimuksena. Geertzin (1973) mukaan tämänkaltaiseen tutkimukseen liitetään tiheät kuvaukset ja hyvän tarinan tuottamisen ideaali. Monet tutkijat nostavatkin esille hyvän tarinan yhteydet teorian muodostamiseen. Lisäksi tätä tutkimusta voi edellisten lisäksi pitää myös ekstensiivisenä tapaustutkimuksena. Tämänkaltaisessa tutkimuksessa tavoitteena on vertailulla ja selitysten etsinnällä löytää myös muihin tapauksiin yleistettävissä olevia yhteisiä ominaisuuksia, teoreettisia ideoita ja selitysmalleja. Joskin tämä tutkimus on luonteeltaan enemmänkin kartoittava ja kuvaileva kuin syvällisiä selityksiä etsivä. Puhtaasti ekstensiiviseen tapaustutkimukseen ei myöskään kuulu tapausten ymmärtäminen, mutta tässä tutkimuksessa se on sekä tutkimuksen lähtökohta että tavoite. (Eriksson & Koistinen 2005, 9-11; 15; 17.)

Ericksonin (1986) mukaan laadullinen tapaustutkimus soveltuu tiettyihin tiedonintresseihin erityisen hyvin. Kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista ja tapahtumissa osallisina olleiden toimijoiden merkitysrakenteista tai, kun halutaan tutkia luonnollisia tilanteita ja löytää tietoa kausaaliteettisuhteista, niin laadullinen tapaustutkimus on erityisen sopiva vaihtoehto. (Syrjälä ym. 1995, 12.) Stake (1995) korostaa tapauksesta oppimista, monimutkaisista ilmiöistä saatavaa lisätietoa (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10). Koen tapaustutkimuksen perustelluksi lähestymistavaksi, koska se palvelee tähän tutkimukseen liittyviä tiedonintressejä.

Tapaustutkimukseen on lisäksi liitetty muita erityisiä ominaisuuksia, joista esimerkkejä ovat yksilöllistäminen ja vuorovaikutus. Yksilöiden kyky tulkintaan ja tutkittavan omat henkilökohtaiset merkityksenannot, ylipäättänsä vuorovaikutustilanne tutkittavien kanssa, ovat keskeisiä myös tässä tutkimuksessa. Tapaustutkimukseen liitetyn kokonaisvaltaisuuden pyrin toteuttamaan yksityiskohtaisella kuvaamisella, jossa esimerkiksi tutkittavien autenttiseen puheeseen pohjautuvat suorat lainaukset ovat tärkeässä asemassa. Kunnioitan tapaustutkimukseen liitettyä joustavuuden ihannetta järjestämällä tutkimuksen niin tutkittaville kuin vankilan henkilökunnallekin mahdollisimman helpoksi. Tapaustutkimuksen arvosidonnaisen luonteen vuoksi pyrin tuomaan omat arvoni ja tulkintani esiin läpi tutkimuksen. (Syrjälä ym. 1995, 13–15.) Kuusisto-Arposen (2007) mukaan vastakkainasetteluja sisältävässä tutkimusympäristössä tutkijan positiot ovat korostuneessa asemassa (Kuusisto-Arponen 2007, 234). Myös tutkimustulosten raportointiin liittyy monesti vahvoja tunteita tutkimuksen toimijoiden taholta: innostuneisuutta ja jopa vihaisuutta. Tämänkin vuoksi myös tässä tutkimuksessa merkittävässä asemassa ovat Kuusisto-Arposen esille ottama raportoinnin avoimuus ja subjektiivisten positioiden aukikirjoittaminen. (Kuusisto-Arponen 2007, 237.)

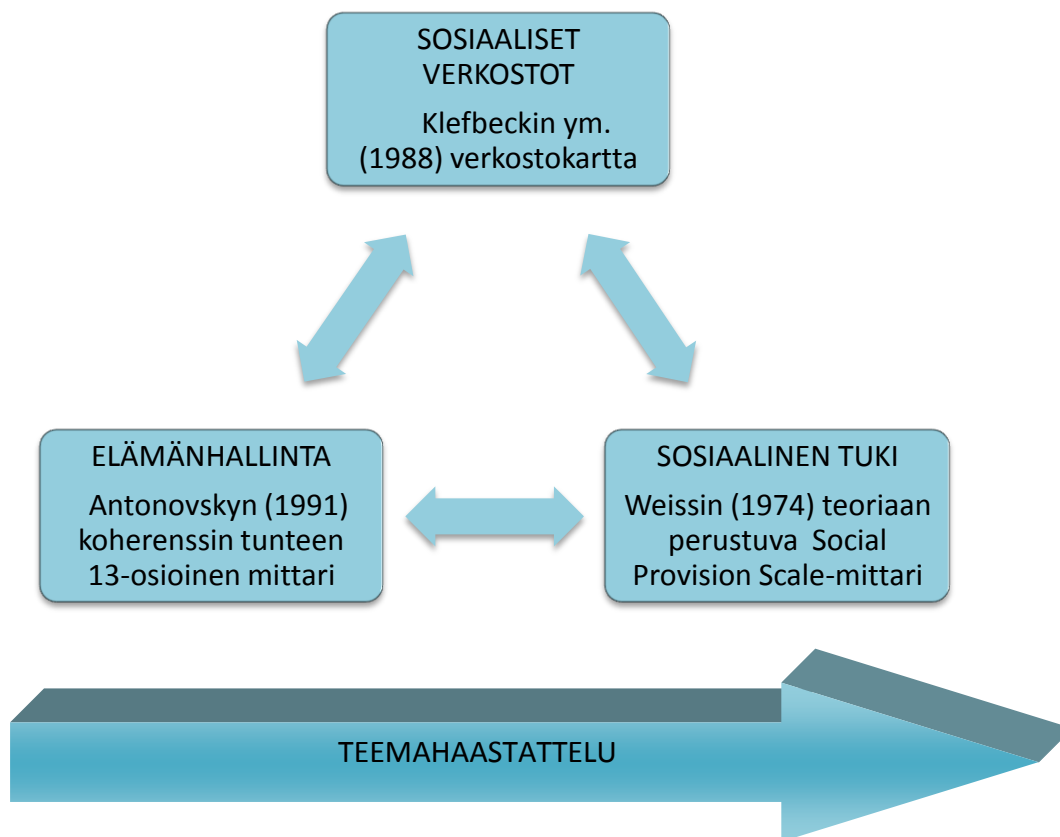
Tapaustutkimukseen ja ylipäättänsä laadullisiin tutkimuksiin liitettyistä ominaisuuksista deskriptiivisyys ja heuristisuus ovat tämän tutkimuksen sekä lähtökohtia että tavoitteita. Deskriptiivisyydellä viitataan Syrjälän ym. (1995) mukaan kuvauksen tiheyteen ja heuristisuuden merkityksen he määrittelevät lukijan ymmärryksen lisäämiseksi tutkittavasta ilmiöstä. (Syrjälä ym. 1995, 15.) Tutkimuksen tavoitteena onkin

ymmärryksen lisääminen asiasta, joka on hyvin merkityksellinen sekä elinkautisvangin ja hänen läheistensä että koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta.

7.2 Aineiston hankinta ja sen menetelmät

Teoreettisten käsitteiden operationaalistamiseen liittyy mittauksen validiusongelma, jolla kuvataan mitattavan käsitteen useita mahdollisia operationaalisia vastineita (Hirsjärvi ym. 2012, 155). Tässä tutkimuksessa sosiaalisen verkoston, sosiaalisen tuen ja koherenssin tunteen mittaamiseen on käytetty osittain mukailtuja, mutta jo valmiiksi olemassa olevia aikaisemmissa tutkimuksissa käytettyjä mittareita. Kyseisellä ratkaisulla on pyritty lisäämään tutkimuksen validiteettia.

Kuvio 1 tiivistää tutkimusasetelmani ja aineiston hankinnan menetelmäni tuoden esille tutkimuslähtökohtani, jonka mukaisesti sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja elämänhallinta muodostavat toisistaan riippuvaisen kehän, jonka vaikutussuuntia ja väliintulevia tekijöitä on kuitenkin mahdoton tämän tutkimuksen puitteissa eritellä. Näitä kolmea samaan aihealueeseen liittyvää ulottuvuutta tutkitaan tässä tutkimuksessa sekä määrällisin että laadullisin menetelmin. Osa aineiston hankinnan metodeistani on luokiteltavissa erityyppisiksi kyselyiksi. Sosiaalista tukea ja koherenssin tunnetta mittaavat osiot edustavat tätä tutkimuksen määrällistä, strukturoidumpaa puolta. Sosiaalisia verkostoja kuvaava verkostokartta ja siihen liittyvä verkostanalyysi kuuluvat tutkimuksen kvalitatiiviseen osioon ja nostavat tutkittavien oman äänen parhaiten kuuluviin. Myös läpi tutkimuksen aihealueiden kulkeva teemahaastattelu edustaa tutkimuksen laadullista puolta.

KUVIO 1. Tutkimusasetelma

7.2.1 Sosiaaliset verkostot – Klefbeckin verkostokartta yhtenä erityisenä mallina

Bronfenbrennerin teoriaan pohjautuva Klefbeckin ym. (1988) kehittämä sosiaalisten verkostojen verkostokartta on yksi mahdollinen tapa kuvata sekä analysoida yksilön ihmissuhdekokonaisuutta (Seikkula 1994, 21–22). Tätä Klefbeckin ym. verkostokarttaan pohjautuvaa mallia käytetään ihmissuhteiden kuvaamiseen myös tässä tutkimuksessa. Kartta kertoo siis sen, ketkä ovat yksilölle merkityksellisiä henkilöitä ja siten mahdollisia sosiaalisen tuen lähteitä. (Lindfors 1996, 134.)

Verkostokartassa keskellä on ihminen, jonka sosiaalisen verkoston nähdään koostuvan eri lohkoista tai sektoreista (Lindfors 1996, 134; Seikkula 1994, 21–22). Lohkojen koko on tavallisissa verkostoissa monesti suhteellisen samansuuntainen. Yhden lohkon muodostavat perheenjäsenet, joiden kanssa asutaan samassa taloudessa. Toiseen lohkoon kuuluvat suku ja perheenjäsenet, joiden osoite ei ole sama kuin yksilöllä. Kolmas lohko muodostuu kouluun tai työhön liittyvistä lähes päivittäisistä

vuorovaikutussuhteista ja neljäs lohko muista ihmissuhteista, kuten ystävistä ja ammattiauttajista. (Seikkula 1994, 21; 30.) Toisinaan viranomaispalvelut on erotettu omaksi, viidenneksi lohkoksi, jolloin niiden merkitys on saatu näkyvämmäksi (Lindfors 1996, 134). Verkostokartan lohkot eivät rakenteestaan huolimatta ole toisiaan poissulkevia vaan yhden lohkon sisällä voi olla omia verkostoja, mikrosysteemejä ja jotkut verkostoista voivat olla useammalle lohkolle sijoittuvia. (Seikkula 1994, 22.)

Klefbeckin ym. (1988) lohkoihin liittyy erilaisia määreitä, jotka tekevät kunkin lohkon suhteet ainutlaatuisiksi toisiinsa nähden. Perhesuhteita määrittävät päivittäisyys ja tiheä toistuvuus. Omaa toimintaa on pakko sopeuttaa suhteessa muihin perheenjäseniin. Sukulaisuussuhteet toteutuvat perhesuhteita harvemmin eikä omaa toimintaa tarvitse sopeuttaa kovinkaan paljoa. Nämä kaksi lohkoa – perhe ja suku – edustavat perinteitä, jatkuvuutta ja pysyvyyttä sekä vastustavat muutosta. Myös kyseisiin lohkoihin kuuluvat ihmissuhteet ovat tyypillisesti pitkäkestoisia, jatkuvia ja tunnepitoisia. Koulu- ja työlohkon suhteet kuuluvat suurelta osin päivärytmiin ja ovatkin määrällisesti tärkeämpiä kuin perhesuhteet. Oman toiminnan sopeuttaminen, vastavuoroisuus ja työnjako ovat tässä kontekstissa vallitsevia. Neljännen lohkon eli muut lohkon ihmissuhteet perustuvat päähenkilön omaan valintaan, aktiivisuuteen ja myös sosiaalisiin taitoihin. Näiden lohkojen (työ/koulu ja muut suhteet) suhteet ovat muutoksessa ja vaihtuvat elämäntilanteen mukana. (Seikkula 1994, 23; 30.) Viranomaisten paljous verkostokartassa eli viidennen lohkon runsaus kertoo Klefbeckin mukaan tärkeiden ihmisten häviämisestä ja viranomaisten heitä korvaavasta roolista (Lindfors 1996, 135). Kaiken kaikkiaan erilaiset suhteet painottuvat kussakin elämäntilanteessa lapsuudesta vanhuuteen (Seikkula 1994, 30).

Kun sosiaalisen verkoston jäsenten merkityksissä mennään vielä syvemmälle, päästään yksittäisten jäsenten aseisiin. Toinen Klefbeckin ym. (1988) keskeisiksi nostamista asemista on keskushenkilön eli nexuksen asema. Tämä verkon silmä on verkoston tärkeimpänä pidetty voimavara, jonka kautta tieto kulkee verkoston osien sisällä. Verkostokartassa useimmat tiet vievät nexuksesta muihin ja kyseinen keskushenkilö pitää sosiaalisen verkoston toimivana. Jos tämä verkoston keskeinen voimavara menettää toimintakykyään, seurauksena voi olla kriisi. Myös ammattiauttaja voi ottaa nexuksen aseman väliaikaisesti itselleen ja toimia auttavana henkilönä yksilön ja hänen verkostonsa välillä siihen asti, kunnes uudet toimintatavat pystytään löytämään tai

luomaan. Toinen tärkeä henkilö on isolaatti, jota kuvaa suhde vain päähenkilöön, egoon. Kyseinen isolaatti ei monesti kuulu mihinkään verkostoon ryhmittymään vaan on olemassa ikään kuin yksilöä varten. Isolaattihenkilö toimii yksilön voimavaroja lisäävänä tuen lähteenä. (Seikkula 1994, 29–30.)

Verkostokartta ja siihen liittyvä teemahaastattelu tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa sovellettiin Klefbeckin ym. (1988) verkostokarttaan pohjautuvaa egokeskeistä verkostanalyysimallia. Keskiössä oli henkilön oma näkemys ja kokemus verkostostaan ja sen tuottamasta sosiaalisesta tuesta. Kyseessä oli siis hyvin subjektiivinen kuvaus todellisuudesta. Kartta koostui viidestä eri sektorista: perheestä, suvusta, ystäväistä, vankilaan sijoittuvista ihmissuhteista ja viranomaisista. (Lindfors 1996, 134.) Verkostokartan piirtämiseen liittyivät erilliset ohjeet, joiden mukaisesti egon ympärille sijoittuva kartta oli tutkittavien piirrettävissä. Tutkittavia pyydettiin sijoittamaan heille tärkeät henkilöt kartalle suhteessa itseensä. Pääperiaatteena oli, mitä lähempänä egoa, sitä tärkeämpi henkilö. (Lindfors 1996, 139–140.) Näin perustelluksi siirtyä verkostokarttaa avaavaan ja syventävään haastatteluun vasta siinä vaiheessa, kun tutkittavat olivat saaneet verkostokarttansa valmiiksi.

Erilaisista haastattelutyypeistä kyseessä oli tutkittavien henkilökohtaisten verkostojen ympärille rakentuva teemahaastattelu, joka oli kuitenkin suhteellisen strukturoitu. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei kuitenkaan ollut, kuten ei myöskään kaikille samoja kysymyksiä. Haastattelussa edettiin tutkittavien itse määrittelemän verkostokartan perusteella, joten myös haastattelukysymykset olivat osittain sidoksissa tutkittavien esille nostamiin asioihin. Kysymyslistan runko oli valmiina, mutta kysymyksiä sovellettiin ja käytettiin sen perusteella, mitä tutkittava oli ottanut esille. (Eskola & Vastamäki 2010, 28–29.) Teemat, jotka haastattelu piti sisällään, olivat ihmissuhteiden sisältö, sosiaalinen yhteisyys ja ihmissuhteiden merkitys. Ihmissuhteiden sisältöön liittyvät tarkemmat haastattelukysymykset yhdistettiin järjestelmällisesti kaikkiin tutkittavien esille nostamiin ihmissuhteisiin, joten tämä osio erosi tutkittavien välillä eniten. Haastattelukysymykset käsittelivät muun muassa ihmissuhteiden yleistä sisältöä, suhteista saatavaa tukea ja tutkittavien tyytyväisyyttä kyseisiin suhteisiin. Sosiaalinen yhteisyys-osio yhdisti myös toisen kyselylomakkeen tiedot haastatteluun, jolloin samaa asiaa oli mahdollista tutkia kahdella eri menetelmällä. Tutkittaville kerrottiin vuorovaikutussuhteisiin kohdistuvista tarpeista sekä odotuksista ja niiden täyttymistä

tiedusteltiin haastattelukysymyksin. Sosiaalinen yhteisyys-osio oli kaikille tutkittaville samanlainen. Viimeinen haastattelun teemoista, ihmissuhteiden merkitys, keskittyi suhteisiin yleisemmällä tasolla ja oli lähes samanlainen kaikille tutkittaville. Haastattelukysymykset liittyivät esimerkiksi tulevaisuuteen, yleiseen tyytyväisyyteen ja tutkittavien omiin käsityksiin nexus- ja isolaattihenkilöistä.

7.2.2 Sosiaalinen tuki – Social Provision Scale (SPS)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston, ylläpitämän tietokannan Social Provision Scale (SPS) mittaa tässä tutkimuksessa sosiaalista tukea. Mittari perustuu Weissin (1974) teoriaan (The theoretical model of the provisions of social relationships), jota on käytetty yksinäisyyden kuvaamiseen. Weissin mukaan vuorovaikutussuhteisiin liittyy erilaisia tarpeita ja ulottuvuuksia – kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen. Jos nämä tarpeet ja odotukset eivät täyty, seurauksena voi olla yksinäisyyden kokemus. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.)

Alkuperäinen Social Provision Scale-mittari perustui UCLA:n vuonna 1978 kehittämään 12 väittämän malliin. Myöhemmin mittariston validiteetin ja reliabiliteetin parantamiseksi mittaria laajennettiin lisäämällä 12 väittämää. Cutrona ja Russell (1987) kehittivät mittaria edelleen Weissin (1974) teorian pohjalta, jotta se mittaisi sosiaalisten suhteiden vaikutusta sosiaaliseen tukeen. Näkökulmaksi otettiin myös terveyden ja sosiaalisen tuen suhde sekä stressinsietokyky. Cutronan ja Russellin itsearviointiasteikko sisältää siis 24 kysymystä, jotka liittyvät kuuteen vuorovaikutussuhteissa esiintyvään ulottuvuuteen. SPS-asteikkoon sisältyy neljä kysymystä kustakin kuudesta ulottuvuudesta. Käytössä on neliluokkainen asteikko 1 = täysin eri mieltä – 4 = täysin samaa mieltä, jonka väittämät kuvaavat vastaajan tämän hetkisiä vuorovaikutussuhteita, sosiaalista yhteisyyttä. Kokonaispistemäärä liikkuu 24 ja 96 pisteen välillä, jolloin suurempi pistemäärä osoittaa suurempaa koetun yhteisyyden tunnetta. Eri ulottuvuuksien pistemäärät vaihtelevat 4-16 pisteen välillä. Puolet kysymyksistä kuvaa suoraan yhteisyyden tunnetta ja toinen puolikas, 12 kysymystä ovat käänteisiä eli yhteisyyden puutetta kuvaavia. Bondevik ja Skogstad (1996) ja Drageset (2004) ovat käyttäneet itsearviointiasteikkoa sen alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaisesti yksinäisyyden mittaamiseen. Russell ja Cutrona (1991) sekä Kahn, Hessling

ja Russell (2003) ovat mitanneet asteikolla koettua sosiaalista tukea ja Russell (1996) on käyttänyt asteikkoa myös vuorovaikutussuhteiden subjektiivisena arviona. Mittarin suomennoksen on kääntänyt virallinen, kaksikielinen kielenkääntäjä Ikivihreät-projektiin vuosina 1989–1999, missä mittaria on käytetty koetun yhteisyyden mittaamiseen. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.)

SPS on ollut laajasti ympäri maailmaa käytetty mittari, joka kuvaa moniulotteisesti henkilön subjektiivista arviota sosiaalisista suhteista ja arvion vastaavuutta suhteessa omiin odotuksiin ja tarpeisiin (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde). Mittarin sisältö yhdistyy Weissin teoriaan ja siksi molempien käyttäminen yhdessä on perusteltua myös tässä tutkimuksessa (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde). Mittarin ulottuvuuksien ja yksinäisyysmittauksien sekä sosiaalisten suhteiden välisestä yhteydestä kertovat tulokset viittaavat mittarin hyvään rakennevaliditeettiin ja mittarin kuusifaktorinen rakenne onkin saanut tukea faktorianalyysistä. (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde.) Toisaalta Zakin (2009) mukaan kuusifaktorinen rakenne voidaan vähentää yhdeksi faktoriksi, jota voidaan kutsua sosiaaliseksi tueksi. Myös esimerkiksi Törmäkankaan, Heikkisen ja Ilmarisen (2003) mukaan mittari toimii yksifaktorisena paremmin. Rakennevaliditeetin ohella myös mittarin konvergentti validiteetti on todettu hyväksi, sillä mittari korreloi sosiaalista tukea mittaavien mittareiden ja verkoston muuttujien, kuten sosiaalisten suhteiden määrän kanssa. Mittariin kohdistuva merkittävin puute on määriteltujen raja-arvojen puuttuminen, joiden perusteella yhteisyyden aste voitaisiin arvioida. Myöskään väestöä kuvaavia viitearvoja ei ole. (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde.)

Raja-arvojen ja viitearvojen puuttumisesta huolimatta esimerkiksi Cutronan ja Russellin (1987) mukaan koko asteikolla on todettu olevan yhteyttä yksinäisyyteen, masennukseen ja terveydentilaan opettajiin kohdistuneessa tutkimuksessa (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde). DiTomasson ja Spinnerin (1997) mukaan kiintymys-ulottuvuus ennustaa emotionaalista yksinäisyyttä ja liittyminen sosiaalista yksinäisyyttä. Tiikkaisen (2006) mukaan mittari kuvastaa myös sosiaalista eristyneisyyttä. Durun (2008) tutkimuksen mukaan matalampi SPS-pistemäärä ennusti opiskelijoiden sopeutumisvaikeuksia yliopistoelämässä ja muun muassa Langelandin ja Wahlin (2009) tutkimuksen mukaan pistemäärät olivat yhteydessä myös koherenssin tunteeseen. Cutronan ja Russellin mukaan vanhuksilla neuvojen ja avun saanti olivat yhteydessä

psykkiseen hyvinvointiin, joka osaltaan toimi stressin puskurina ja pystyvyyden tunteeseen vaikuttajana ja tätä kautta koko toimintakyvyn yhtenä tekijänä. Ylipääntensä matalat SPS:n keskiarvot ennustavat yksinäisyyttä, heikkoa elämänlaatua ja jopa kuolemanvaaraa. (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde.)

Sosiaalisen tuen mittaaminen tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa sosiaalisen tuen mittaamiseen käytettiin Toimia-tietokannan Social Provision Scale-mittaria. Mittaria täydennettiin haastattelukysymyksillä, joiden tarkoituksena oli varmentaa sekä profiloita tarkemmin tuen tarjoajia. Haastattelukysymykset kartoittivat myös yleisellä tasolla mahdollisia tuen lähteitä ja erityisesti vankilaviranomaisten merkitystä sosiaalisen tuen tarjoajina.

7.2.3 Koherenssin tunne – Antonovskyn ”The orientation to life Questionnaire”

Lähes kymmenen vuoden kehitystyön seurauksena Antonovsky (1987) julkaisi ”The orientation to life Questionnaire”- kyselylomakkeen, jonka 29 monivalintakysymystä mittaavat yksilön koherenssin tunnetta. Tämän kyseisen, tässä tutkimuksessa käytettävän, menetelmän kehittäminen perustui 51 erityisen vaikeita elämäntapahtumia kokeneen henkilön syvähaastatteluun. Haastattelujen perusteella haastateltavat jaettiin kolmeen ryhmään ja nykyiset monivalintakysymykset perustuvatkin näiden haastateltavien omiin ilmauksiin, jotka olivat tyypillisiä tietyille ryhmälle. Kyseiset kysymykset mittaavat koherenssin tunteen osatekijöitä mielekkyyttä (8 väittämää), ymmärrettävyyttä (11 väittämää) ja hallittavuutta (10 väittämää). Kuitenkin koherenssin tunteen kolmiosaisesta luonteesta huolimatta kyseessä on hyvin kokonaisvaltainen tunne ja Antonovsky (1993) suosittelikin, että mittaria käytettäisiin yksiulotteisesti, ei osiinsa jaettuna. Kuitenkin monet tutkimukset tunnustavat mittarin moniulotteisuuden, uusimpana laajaan suomalaisaineistoon perustuva tutkimus. Mittarin ajatuksena on, että mitä korkeampi pistemäärä, sitä vahvempi koherenssin tunne. Antonovsky (1987) itse ei kuitenkaan määritellyt normaalin koherenssintunteen pisterajoja tai rajoja, joilla pisteet jaetaan korkeisiin ja mataliin. Erilaisissa tutkimuksissa rajat ovat muodostuneet esimerkiksi pisterajoista, prosenttiosuuksista ja keskiarvoista. Jako on tapahtunut tämän perusteella heikkoon ja vahvaan koherenssin tunteeseen tai kolmeen osaan: heikkoon, kohtalaiseen ja vahvaan koherenssiin. (Honkinen 2009, 17–19.)

Myöhemmin Antonovsky (1991) kehitti myös lyhyemmän, 13-osiota sisältävän koherenssin tunteen mittarin (Antonovsky 1991, 227–234; Honkinen 2009, 18). Sisällöltään ja mittaristoltaan samanlainen kyselylomake sisältää vain rajoitetumman määrän osatekijöitä mittaavia kysymyksiä. Molemmat sekä 29-osion SOC-mittari että lyhyempi monivalintalomake ovat osoittautuneet useissa aikuisiin kohdistuneissa tutkimuksissa luotettaviksi, valideiksi ja toimiviksi menetelmiksi. (Honkinen 2009, 18.) Esimerkiksi Pallantin ja Laen (2002) tulokset antavat tukensa 13-osioliselle koherenssin tunteen mittarille. Myös Erikssonin ja Lindströmin (2005) systemaattisen arvioinnin perusteella mittari näyttää olevan luotettava, validi ja erilaisiin kulttuureihin sopiva instrumentti. Feldtin ym. (2007) tutkimuksen mukaan 13-osiainen mittari pitää sisällään suhteellisen korkean rakenteellisen validiteetin ja korkean stabiliteetin. Mittaria onkin käytetty yli 30 maassa, se on käännetty lukuisille eri kielille ja siitä on olemassa useita eri versioita. Useat länsimaat sekä Aasian maat ovat käyttäneet mittaria ja osoittaneet sen olevan riippumaton kulttuurista ja maasta. Mittarin laajasta käytöstä kertoo sekin, että sitä on käytetty metodologisesti hyvin erilaisissa tutkimuksissa. Tutkimukset ovat kohdistuneet terveisiin sekä erilaisiin sairausryhmiin, lapsiin sekä vanhuksiin ja molempiin sukupuoliin. Joskin miesten ja naisten välillä on tultu johtopäätökseen miesten korkeammasta koherenssin tunteesta. (Honkinen 2009, 18–19.)

Antonovsky (1985) on osoittanut empiirisellä tutkimuksella, että vahva koherenssin tunne on yhteydessä positiiviseen terveyteen ja hyvinvointiin (Antonovsky 1985; Peltonen 1994, 18). Toisaalta Antonovskyn laajat yleistyksiset ja käsitteiden heikohko määrittely aikaansaivat myös mittavaa kritiikkiä. (Raitasalo 1996, 68–69.) Esimerkiksi Siegrist (1993) otti kantaa sosiologisiin ja psykologisiin muuttujiin, jotka eivät hänestä olleet relevantteja koherenssin tunteen teoreettisessa mallissa. Geyerin (1997) mukaan koherenssin tunteen stabiliteetista oli vähän empiiristä todistusaineistoa. Hänen mukaansa myös muut käsitteet, kuten sosiologiset tekijät selittivät salutogeneesia. Geyerin mukaan myös koherenssin tunteen tutkimussuunnittelussa oli puutteita. (Poppius 2007, 15–16.)

Koherenssin tunteen mittaaminen tässä tutkimuksessa. Koherenssin tunteen mittaamiseen käytettiin Antonovskyn 13 kysymyksen mittaristoa (Antonovsky 1991, 227–234). Kyseistä mittaria on käytetty sellaisenaan tai jonkin verran muokattuna useissa suomalaisissa tutkimuksissa. Kysymyssarja sisälsi 13 likert-asteikollista

väittämää. Kyseisellä 7-pisteisellä asteikolla vastausmahdollisuudet vaihtelivat kahden ääripään ”hyvin harvoin tai ei koskaan” ja ”hyvin usein” välillä. Vahvinta koherenssin tunnetta ilmaisevan vastausvaihtoehdon valitseminen toi 7 pistettä, mikä sitten väheni aina yhdellä pisteellä toista ääripäätä kohden liikuttaessa. Tämän mukaisesti heikointa koherenssin tunnetta ilmaiseva vastausvaihtoehto toi yhden pisteen. Osa väittämistä oli merkitykseltään käänteisiä, jolloin niiden muuttaminen samansuuntaisiksi muiden väittämien kanssa oli tarpeen. Kun kaikkien 13 samansuuntaisen väittämän pisteet laskettiin yhteen, saatiin koherenssin tunteen voimakkuutta kuvaava summapistemäärä, jonka teoreettinen vaihteluväli oli 13–91. (Honkinen 2009, 36.)

7.3 Tutkimuksen käytännön toteutus, osanottajat ja tutkimusympäristö

Aloitin tutkimuksen käytännön toteutuksen hakemalla tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä syyskuussa 2012 (Liite 1: Tutkimuslupahakemus). Varmistin myös Turun vankilan johtajalta sekä vankitoiminnoista vastaavalta apulaisjohtajalta luvan tutkimukselleni. Sovin heidän kanssaan käytännön järjestelyistä, yhteyshenkilön valinnasta ja toimintarahnan maksamisesta tutkimukseen osallistujille. Tutkimukseni yhteyshenkilö toimitti tutkimuspyyntöni kaikille Turun vankilassa elinkautista vankeusrangaistusta marraskuussa 2012 suorittaneille vangeille (Liite 2: Tutkimuspyyntö vangeille). Yhteyshenkilö toimitti vangeille myös vastauskupongit, johon he merkitsivät, osallistuvatko tutkimukseen. Kyseisenä ajankohtana elinkautista vankeustuomiota suoritti Turun vankilassa 27 henkilöä, joista kolme oli sijoitettuna muualle. Yhteyshenkilö lähetti täten tutkimuspyyntöni 24 vangille, joista 18 palautti vastauskuponkinsa. Vastauksista 13 oli myönteisiä. Yhden osallistujan päädyin jättämään tutkimuksen ulkopuolelle vankilan henkilökunnalta saamani tiedon perusteella, mikä koski tutkimushalukkuutensa ilmaisseen vangin suomen kielen taitoa. Kaikki tutkimusinstrumenttini olivat suomeksi ja niiden nopea kääntäminen olisi saattanut aiheuttaa puutteita molemminpuoliseen ymmärrykseen. Tämä olisi saattanut vaikuttaa kysymysten ymmärrettävyyteen ja sitä kautta tutkimuksen luotettavuuteen. Yhden tutkittavan otin mukaan ”ylimääräisenä” saadessani tiedon hänen tutkimushalukkuudestaan vasta ensimmäisenä aineistonkeruupäivänä. Tällöin lopulliseksi osallistujamääräksi tuli 13 henkilöä.

Tässä tutkimuksessa tutkittavien sukupuoli ei ollut merkityksellisessä asemassa. Sukupuolen vaikutukset tuloksiin olisivat olleet mahdollisia ja todennäköisiäkin, mutta vastaajien anonymiteetin suojeleminen meni tämän yläpuolelle. Elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien naisten osuus yksittäisissä vankiloissa oli sen verran pieni, että koin perustelluksi jättää kyseisen tiedon pois tästä tutkimuksesta. Tämän takia tutkimuksen taustatietoihin ei kuulu informaatiota siitä, oliko vastaajissa naisia ja jos oli niin, kuinka monta. Tutkittavien henkilöllisyys on piilotettu anonymiteettiä suojelevan merkintätavan taakse, jonka mukaisesti osanottajia käsitellään tutkimuksessa koodeilla H1-H13. Tällöin H1 viittaa henkilöön numero 1, H2 henkilöön numero 2 ja niin edelleen.

Itse tutkimusaineiston keräsin kahden päivän aikana marraskuun lopulla 2012. Tapaamiset toteutettiin kunkin tutkittavan vankiosastolla virkailijahuoneissa. Ensimmäiseksi pyysin tutkittavia allekirjoittamaan suostumuslomakkeen, josta kävi ilmi esimerkiksi haastattelun nauhoittaminen, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja salassapitovelvollisuuteni tutkijana (Liite 3: Suostumuslomake). Kävin suostumuslomakkeen sisällön läpi myös suullisesti tutkittavien kanssa. Suostumuslomakkeen allekirjoittamisen jälkeen annoin tutkittaville ohjeet verkostokartan täyttämistä. Muutaman tutkittavan kanssa muokkasimme verkostokarttaa vielä teemahaastattelussa esille nousseiden ajatusten jälkeen. Verkostokartan (Liite 4: Verkostokartta) tultua tutkittavien mielestä valmiiksi, vuorossa olivat tutkimukseen kuuluvat lomakkeet. Kaikki tutkittavat täyttivät alkuperäisen suunnitelmani mukaisesti samassa järjestyksessä ensin Social Provision Scale-lomakkeen (Liite 5: Social Provision Scale) ja sen jälkeen Antonovskyn koherenssin tunteen 13-osioisen mittarin (Liite 6: Antonovskyn koherenssin tunteen 13-osioinen mittari). Yksi tutkittavista suhtautui erityisen kriittisesti SPS-lomakkeen kysymystenasetteluun ja kieltäytyi täyttämästä lomaketta. Muuten kaikki 13 tutkittavaa täyttivät lomakkeet tyhjiä kohtia jättämättä.

Lomakkeiden täyttämisen jälkeen siirryimme nauhoitettuun teemahaastatteluun (Liite 7: Teemahaastattelu), jossa kävimme järjestelmällisesti läpi verkostokartassa esille nousseisiin ihmissuhteisiin liittyviä kysymyksiä. Ensimmäinen osio koski ihmissuhteiden sisältöä. Toinen osio, sosiaalinen yhteisyys, käsitteli samoja asioita kuin SPS-lomake vain eri tavalla kysytyinä ja mitattuina. Kolmas osio liittyi ihmissuhteiden

merkitykseen. Itse aineistonkeruu sujui mielestäni erittäin hyvin, osanottajat olivat motivoituneita ja aiheesta kiinnostuneita. Osa heistä toivoikin saavansa luettavaksi valmiin tutkimukseni. Itse aineistonkeruuseen käytetty aika vaihteli eri tutkittavien välillä suuresti. Yleisesti ottaen olin varannut aikaa henkilöä kohden noin 1-1,5 tuntia. Käytännössä osan kanssa aikaa kului huomattavasti vähemmän, joten kaksi vajaata aineistonkeruupäivää riitti hyvin aineiston keräämiseen.

Tutkimukseni osanottajista nuorin oli 22-vuotias ja vanhin 62-vuotias, keskiarvon ollessa 35,9 vuotta (keskihajonta = 11,4). Rikosseuraamuslaitoksen 1.5.2012 tehdyn tilastoinnin perusteella vankeusvankien ikäjakaumassa korostuvat 30–39-vuotiaat, joita tällöin oli noin 35 % vankeusvangeista. Seuraavaksi eniten oli 40–49-vuotiaita noin 22 %. Nuorempia 25–29-vuotiaita vankeja oli lähes 19 % vangeista. (Rikosseuraamuslaitos 2012, Internet-lähde.) Myös omassa aineistossani 11 tutkittavaa sijoittui näihin kolmeen eniten edustettuun ikäryhmään. Aineistossani 25–29-vuotiaita oli lähes 31 % eli jonkin verran enemmän kuin kansallisesti mitattuna. Myös 40–49-vuotiaita oli suhteessa enemmän eli samat 31 %. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoinnin suurimpaan ikäryhmään, 30–39-vuotiaisiin, kuului tässä aineistossa 23 % osallistujista. Kaiken kaikkiaan tutkimukseni osanottajat olivat kuitenkin hyvin saman ikäisiä kuin vankeusvankit yleisestikin läpi Suomen. Tämän perusteella otokseni voi todeta edustavan iän puolesta suhteellisen hyvin vankipopulaatiota. Myös tutkittavieni eri ikäisyys toisiinsa nähden oli tutkimuksen luotettavuuden kannalta perusteltua.

Myös muiden taustamuuttujien suhteen tutkittavat olivat suhteellisen heterogeeninen joukko. Tutkittavista kahdeksalle kyseinen vankilatuomio oli ensimmäinen, kaksi oli suorittanut jo yhden vankilarangaistuksen aikaisemmin ja kolme oli useampikertaisia. Tutkittavat olivat suorittaneet myös tätä tuomiota suhteellisen eripituiset ajat. Lyhimmillään kyseessä oli noin 1,5 vuotta verrattuna otokseni pisimpään tuomion suoritusajkaan, 10 vuoteen. Tasavuosisista lasketun keskiarvon perusteella tutkittavat olivat suorittaneet tuomiostaan noin 5 vuotta (keskiarvo = 5,15, keskihajonta = 3,11).

Kuten tapaustutkimuksessa ylipäättänsä, myös tässä tutkimuksessa kontekstin merkitys oli erityinen. Vankila erityisenä ympäristönä ja yhteisönä jättää väistämättä vaikutuksensa. Myös Eriksson ja Koistinen (2005) korostavat kontekstin merkitystä, sillä se osaltaan selittää ja muovaa toimijoita kuten myös toimijat omaa ympäristöään.

Eriksson ja Koistinen korostavatkin lähiympäristön merkitystä ja ottavat esille kyseisen ympäristön määrittelyn tarpeen. (Eriksson & Koistinen 2005, 7-8.) Vaikka tutkimukseni osanottajat olivat kaikki Turun vankilan elinkautisvankeja ja fyysisesti saman laitoksen sisällä, heidän lähiympäristönsä vaihteli suuresti. Tutkittavat olivat sijoitettuina eri rakennuksiin ja eri osastoille, joilla jokaisella vallitsee tietyssä määrin omat tapansa, oma hierarkiansa ja oma siitä osastosta pääasiassa vastaava valvontahenkilöstö ja muu henkilökunta. Suljettujen osastojen ympäristöt verrattuna esimerkiksi elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien työmiesten vastaaviin eroavat toisistaan merkittävästi. Myös sillä on merkitystä jo muutenkin rajoitetussa elinkontekstissa, että jakaako henkilö lähimmän ympäristönsä, tässä tapauksessa sellin, jonkun kanssa. Aineistonkeruu hetkellä kaikilla tutkimuksessa mukana olevilla oli oma selli, kuten elinkautisvankien kohdalla tarkoituksena onkin. Kuitenkin useammalla oli kokemusta myös asuintilansa jakamisesta, osan kokiessa sen hyväksikin ratkaisuksi juuri yhteisöllisyyden korostuessa. Toisaalta osa tutkittavista koki tarvitsevansa omaa tilaa, oman henkilökohtaisen ympäristönsä. On siis jälleen hyvin subjektiivista, mitä tarvitsemme ympäristöltämme.

7.4 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa kuvataan henkilön sosiaalinen verkosto hänen omasta näkökulmastaan käsin. Keskiössä on verkosto itsessään, siihen sisältyvät ihmissuhteet ja vankilaviranomaisten rooli. Myös kyselyllä mitattu sosiaalinen tuki on tarkastelussa keskeisessä asemassa ja sitä peilataan henkilön verkoston rakenteeseen. Tutkimuksessa pyritään selvittämään koherenssin tunteen yhteyttä koettuun sosiaaliseen tukeen. Ylipääntensä tutkimuksessani on tarkoitus laadullisin sekä myös määrällisin tutkimusmenetelmin kuvata, tyypitellä ja luokitella. Käytän siis verkostotutkimuksen ja kyselyjen tuloksia kuvaamaan osanottajien profiileja suhteessa verkoston kokoon, koettuun sosiaaliseen tukeen ja koherenssin tunteeseen sekä muihin olennaisiin tekijöihin. Tutkimuksen määrällisen osion analysoinnissa hyödynnettiin IBM SPSS Statistics 21 tilasto-ohjelmaa.

7.4.1 Tutkimuksen laadullisen osa-alueen analysointi

Aloitin aineiston analyysin teemahaastattelujen litteroinnilla. Litterointitapani perustui sanatarkkaan litterointiin, jossa kuitenkin jätettiin äännähdykset, puheen tauot ynnä muut tämän kaltaiset huomioimatta. Yhteensä tekstiä kertyi 61 sivua rivivälillä 1,5 ja fonttikoolla 12 kirjoitettuna. Koska kyseessä ei ollut diskurssianalyysi vaan enemmänkin teemoitteluun perustuva aineiston analyysitapa, pidin kyseistä valintaa perusteltuna. Pyrin läpi tutkimuksen olemaan huolellinen tutkittaviin liittyvän informaation esille tuomisessa, jotta tieto ei olisi yhdistettävissä yksittäisiin henkilöihin. Tutkimuksen autenttiset tekstikatkelmat noudattavat osanottajien puhetta eikä niistä ole muutettu mitään oleellista. Joissakin tapauksissa olen kuitenkin muuttanut murteita lähemmäksi yleiskielen ilmauksia suojellakseni tutkittavien henkilöllisyyttä ja parantaakseni tekstin luettavuutta.

Teemahaastatteluni teemat muodostivat jäsennyksen ja rajauksen, joka helpotti analysoinnin aloittamista. Monien erillisten lukukertojen jälkeen etenin siis teema kerrallaan tutkimusongelmien muodostaman rajauksen mukaisesti. Tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi päädyin analysointi- ja esittämistapaan, jossa saadut tulokset esitetään tiivistetysti yhdessä, yksittäiset tutkittavat taustalle häivyttäen. Pidin koko analysointiprosessissa ensiarvoisen tärkeänä sitä, etten paljasta kenenkään henkilöllisyyttä millään tavoin. Osa erityisestä ja tärkeästä materiaalista olikin jätettävä pois, jotta tiedot eivät olisi yhdistettävissä suoraan yksittäisiin tutkittaviin. Itse analyysin aloitin kvantifioinnilla, joka esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1999, 165) mukaan on yhdistettävissä myös laadulliseen aineistoon. Monet lukukerrat olivat tarpeen myös sen vuoksi, koska kaikki tutkittaville merkitykselliset ihmissuhteet eivät löytyneet suoraan verkostokartasta. Haastattelun edetessä useampikin tutkittava halusi lisätä henkilöitä karttaansa niiden tullessa vähä vähältä mieleen. Olen lisännyt nämä kyseiset henkilöt analyysivaiheessa tutkittavien karttoihin ja ottanut heidät mukaan verkostojen tarkasteluun. Jos tutkittavat eivät maininneet haluaan uuden ihmissuhteen lisäämiseen, en niitä myöskään omin päin lisännyt vaan pysyin tutkimushenkilöiden henkilökohtaisten karttojen takana. Näin toimimalla pyrin tavoittamaan kokonaisuuden yksittäisten palasten asemasta, kuitenkin muokkaamatta osanottajien omaa puhetta.

Itse tutkittavien sosiaalisten verkostojen tarkastelussa ja analysoinnissa erilaiset luokittelut ja laskelmat auttoivat sekä hahmottamaan että tulkitsemaan. Ne toimivat analyysin pohjan luojina yhdessä teoreettisen viitekehyksen kanssa. Tutkittavien sosiaalisten verkostojen liitynnän ja rakenteen analysoinnissa luokittelukriteerit oli suhteellisen helppo löytää, sillä tutkimuskysymykset toistuivat lähes sellaisinaan teemahaastattelun kysymyksissä. Pysin yhdistämään kvantifioinnin teemoitteluun luontevalla ja luotettavalla tavalla. Näin tavoitteena oli Eskolan ja Suorannan (1999, 176) korostama teorian ja empirian vuorovaikutus, jota teemoittelu vaatii onnistuakseen. Savolaisen kuvaamista pelkistämisen tavoista käytin tekstikatkelmia tulkintojeni perusteluina sekä aineistoani kuvaavina esimerkkeinä (Savolainen 1991, 454). Nämä tekstikatkelmat edustavat teemoittelun pohjalta nousseisiin aihealueisiin liittyviä tyypillisiä vastauksia ja niiden avulla pyrin nostamaan tutkittavien äänen kuuluviin.

Suhteiden vastavuoroisuutta ja syvien tunteiden olemassaoloa analysoidessani kävin tutkittavien sosiaaliset suhteet yksitellen lävitse. Koodasin kuhunkin suhteeseen mahdollisesti liittyvän vastavuoroisuuden ja syvien tunteiden olemassaolon erityisillä merkeillä. Myöhemmin kyseiset koodit toimivat kvantifiointini perusteluna ja tulkintani pohjana. Luokittelukriteerini nojasivat suurimmalta osin tutkittavien omaan puheeseen ja näkemyksiin, sillä suhteisiin liittyvään vastavuoroisuuteen ja syvien tunteiden olemassaoloon liittyi suorat kysymykset teemahaastattelussani.

Tutkittavien sosiaalista liityntää ja sosiaalisen verkoston rakennetta analysoidessa vaikein kysymys liittyi sen luokitteluun, kuka oli tutkittavalle läheinen. Ydinverkostoon kuulumisen kriteerinä pidinkin tutkittavan teemahaastatteluun pohjautuvan oman näkemyksen ohella suhteiden vastavuoroisuutta, syvien tunteiden olemassaoloa ja mahdollisuutta saada tukea. Nämä yhdessä oman tulkintani kanssa muodostivat kriteeristön, jonka perusteella luokitteluni tapahtui. Omat kriteerini muodostuivat edellisten lisäksi vielä suhteen yhteydenpidon taajuudesta ja tutkittavien tyytyväisyydestä suhteisiin.

Ihmissuhteiden sisältöä analysoidessa käytin työväliseen edelleen kvantifiointia sekä teemoittelua. Laskin tutkittavien ihmissuhteet, joihin tukea sisältyi ja vertasin saamaani lukua suhteiden kokonaismäärään, jolloin tulosten informaatioarvo mielestäni parani. Tuen sisällön erittelyssä käytin apuna taulukoita ja koodausta, jolloin itse sisältö nousi

paremmin esille. Viranomaisilta saatavan tuen analysoinnissa ryhmittelin tutkittavien vastauksia se lähtökohtana, oliko heillä viranomaisia verkostossaan ja olivatko he mahdollisiin suhteisiin tyytyväisiä. Erittelin ja etsin yhdenmukaisuuksia tutkittavien vastauksista liittyen tuen sisältöön, välittämisen ideaaliin ja vankilaviranomaisia kohtaan suunnattuun kritiikkiin. Myös sosiaalisen yhteisyyden laadullisen osion analysoinnissa kvantifiointi, koodaus ja luokittelu ohjasivat analyysiani.

7.4.2 Tutkimuksen määrällisen osa-alueen analysointi

Sosiaalista yhteisyyttä mittaavan Social Provision Scale (SPS) – mittarin analysoinnissa hyödynnettiin Toimia-tietokannan pisteytysohjetta (Liite 8: Social Provision Scale – pisteytysohje). Puolet kyselylomakkeen kysymyksistä oli kielteisiä, joten niiden pisteytys käännettiin päinvastaisiksi, jolloin väittämistä saatiin samansuuntaisia. Näin ollen suurempi kokonaispistemäärä viittasi korkeampaan koettuun yhteisyyteen. Tässä tutkimuksessa mittaria käytettiin sekä yksifaktorisesti että kuuden faktorin mallina. Törmäkankaan ym. (2003) tutkimuksessa ja myös Zakin (2009) mukaan yhden faktorin malli toimii paremmin kuin useampi faktoriset mallit. Russellin ja Cutronan (1991) konfirmatorinen faktorianalyysi antaa kuitenkin tukensa myös kuusifaktoriselle rakenteelle. Mittarin luotettavuuden kannalta merkityksellinen sisäinen konsistenssi on Cutronan ja Russellin (1987) mukaan todettu hyväksi. Reliabiliteetin mittarina käytetty Cronbachin alfa oli heidän tutkimuksessaan koko mittarilla mitattuna 0,92. Yksittäisten ulottuvuuksien alfat sijoittuivat välille 0,65–0,76. Myös muissa aineistossa (esim. Tiikkainen 2006, Drageset ym. 2009) mittarille on todennettu hyvä sisäinen konsistenssi. Cronbachin alfa on ollut eri tutkimuksissa jonkin verran korkeampi yksiulotteista asteikkoa käytettäessä suhteessa yksittäisiin ulottuvuuksiin. (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde.)

Yksifaktorisesti käytettynä mittari kuvasi sosiaalisen yhteisyyden ja sosiaalisen tuen kokonaispistemäärää. Käytännössä kyseinen kokonaispistemäärä muodostui jokaisen 24 muuttujan summasta, ollen ikään kuin summamuuttuja. Aikaisempien tutkimusten perusteella summamuuttujien käyttö oli perusteltua myös tässä tutkimuksessa ja tämän kaltainen ihmissuhteita kokonaisuudessaan kuvaava pistemäärä mahdollistaa vertailun myös muiden tutkimusten kanssa. Tässä tutkimuksessa se mahdollisti vertailun osanottajien välillä. Koska suhtauduin kokonaispistemäärään summamuuttujana, näin

tällöin perustelluksi myös sen reliabiliteetin testauksen ja testaukseen liittyvien tietojen esille tuomisen. Cronbachin alphan tulisi summamuuttujia muodostettaessa olla suurempi kuin 0,6 (Tikkanen 2013, 10).

Tässä tutkimuksessa Cronbachin alpha oli korkea, kuten Cutronan ja Russellin (1987) tutkimuksessakin, arvoltaan 0,95 (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde). Muuttujien keskinäisissä korrelaatioissa oli kuitenkin puutteita. Muuttujien keskinäisten korrelaatioiden tulisi olla positiivisia, mutta kyseistä summamuuttujaa muodostettaessa kaikki muuttujien väliset korrelaatiot eivät niiden kääntämisestä huolimatta olleet. Ongelmia tuottivat kohdat 2, 3, 8, 13, 14, 15 ja 20. Kolmannen summamuuttujien toimivuuden ja luotettavuuden ehdon perusteella jokaisen muuttujan korrelaatio summamuuttujaan pitäisi olla yli 0,3. Myöskään tämä kohta ei täytynyt. Muuttujien 13, 15 ja 20 korrelaatiot jäivät tämän alle. Edellisten puutteiden lisäksi summamuuttujien muodostamista yleisesti edeltävä muuttujien jakauman normaaliuden tarkastelu jätettiin tässä tutkimuksessa pois pienen otoskoon vuoksi. Myöskään puuttuvien havaintojen korvaamista en nähnyt perustelluksi. (Tikkanen 2013, 10.) Yksi tutkimukseni osanottajista kieltäytyi vastaamasta SPS-kyselyyn kokonaisuudessaan, joten hänen vastauksensa puuttuivat kaikista 24 kysymyksestä. Näin tällöin perustellummaksi olla korvaamatta tutkittavan tyhjiä vastauksia tutkimuksen luotettavuuden kannalta, sillä esimerkiksi keskiarvolla korvaamiseen suurten piste-erojen vuoksi liittyy ongelmia.

Koska kokonaispistemäärien ohella SPS-mittaria käytettiin myös kuusiulotteisena, mittarin reliabiliteetin testaus liittyi myös tähän tutkimusosioon. Näitä eri yhteisyyden ulottuvuuksia kuvaavien kuuden summamuuttujan reliabiliteetin ja toimivuuden testauksessa noudatettiin myös kolmen ehdon täyttymistä. Kyseisten summamuuttujien luomisessa nojaututtiin kriteereihin edellistä tarkemmin. Muuttujien keskinäiset korrelaatiot todettiin positiivisiksi ja jokaisen muuttujan korrelaatio summamuuttujaan riittäväksi. Myös reliabiliteetin mittarina käytetyn Cronbachin alphan arvot todettiin suuremmiksi kuin 0,6. Suurimmassa osassa summamuuttujista näihin tavoitteisiin päästiin jo teoreettisen mallin mukaisesti muodostamalla ennaltamäärätyt ulottuvuudet. Kahdessa tapauksessa summamuuttujista piti poistaa yksi yhteensopimaton muuttuja, jotta Cronbachin alphan arvo saatiin muuttumaan, muuttujien keskinäiset korrelaatiot positiivisiksi ja muuttujien korrelaatiot summamuuttujaan suuremmiksi kuin 0,3 (Liite

9: SPS-mittarin summamuuttujat). (Tikkanen 2003, 10.) Kyseiset muuttujat kuuluivat arvostus- ja hoivaaminen ulottuvuuksiin.

Alkuperäisessä mittarissa yksittäisten ulottuvuuksien pistemäärien vaihteluväli oli 4-16. Koska tässä tutkimuksessa jouduttiin poistamaan yksi muuttuja kahdesta yksittäisestä ulottuvuudesta, jäi näiden ulottuvuuksien mahdolliseksi kokonaispistemääräksi 3-12. Näin ollen summamuuttujien arvot sijoituivat eri vaihteluvälille alkuperäisessä mittarissa ja tässä tutkimuksessa. Paremman vertailtavuuden mahdollistamiseksi jaoin ulottuvuuksien summan muuttujien lukumäärällä. Näin ollen myös summamuuttujien pistearvot sijoituivat samalle vaihteluvälille 1,0–4,0 alkuperäisten yksittäisten muuttujien kanssa. Mitä suurempi pistemäärä oli, sitä paremmin kyseinen yhteisyyden ulottuvuus siihen liittyvine tarpeineen täyttyi tutkittavan kohdalla. Taulukko 1 kokoaa yhteen eri yhteisyyden ulottuvuuksiin liittyvien lopullisten summamuuttujien yksittäisten muuttujien lukumäärät, summamuuttujien Cronbachin alphas ja pistemäärien vaihteluvälit.

TAULUKKO 1. Eri yhteisyyden ulottuvuuksia kuvaaviin summamuuttujiin sisältyvien yksittäisten muuttujien määrä, summamuuttujien Cronbachin alphas ja pistemäärien vaihteluvälit

Summamuuttujat	Muuttujien määrä	Cronbachin alpha	Pistemäärien vaihteluvälit
Kiintymys	4	0,8	1,0–4,0
Liittyminen	4	0,8	1,8–4,0
Arvostus	3	0,8	1,0–3,7
Avun saannin mahdollisuus	4	0,9	1,3–4,0
Neuvojen saanti	4	0,9	1,3–4,0
Hoivaaminen	3	0,8	1,7–4,0

Tutkittavien pistemäärien vaihteluvälit pitivät sisällään positiiviseksi luokiteltavan sisällön: alhaisimpia mahdollisia pistemääriä (1) esiintyi vain kahdesti, kiintymys- ja arvostusulottuvuuksilla. Erityisesti liittymiseen ja hoivaamiseen liittyvät

minimipistemäärät olivat jo lähempänä arvoa kaksi kuin yksi. Toisaalta arvostusulottuvuus näyttäytyi jossain määrin ongelmallisena ja ulottuvuuksista negatiivisimpana. Sitä kuvasi alin mahdollinen pistemäärä (1), mutta muista ulottuvuuksista poiketen maksimipistemäärää (4) ei saavutettu. Tutkittavien yhteisyyden ulottuvuuksien tarkemmat sisällöt ovat tarkastelun kohteena tulososiossa 8.

Antonovskyn (1993) koherenssin tunteen 13-osioista mittaria käytettiin tässä tutkimuksessa mittarin kehittäjän suositusten mukaisesti yksiulotteisena (Honkinen 2009, 18). Yhtälailla kuin SPS-mittarissakin kyseessä oli siis kokonaispistemäärä, jossa kaikki 13 kohtaa olivat mukana. Ensiksi kaikki muuttujat käännettiin samansuuntaisiksi. Väittämät 1, 2, 3, 7 ja 10 olivat merkitykseltään erisuuntaisia, niissä korkea vastausvaihtoehto kuvasi negatiivisinta vastausta. Näin ollen nämä muuttujat käännettiin. Pienen otoskoon vuoksi myöskään tämän mittarin osalta ei tehty normaalijakaumatestejä. Puuttuvia havaintoja ei ollut, joten niiden korvaaminen ei tällöin ollut tarpeellista. Vaikka kyseessä oli muihin tutkimuksiin vertailtavissa oleva yksinkertainen kokonaispistemäärä, näin kuitenkin tämänkin mittarin yhteydessä perustelluksi kyseisen summamuuttujan reliabiliteetin testauksen. Testauksen perusteella Cronbachin alpha ylitti juuri vaadittavan 0,6 rajan, sen ollessa 0,63. Myöskään tämän kokonaispistemäärää kuvaavan summamuuttujan kaikki yksittäiset muuttujat eivät korreloineet keskenään positiivisesti. Kaikilla 13 muuttujalla oli ainakin yksi negatiivinen korrelaatio toisen erillisen muuttujan kanssa. Myös muuttujien korrelaatiot summamuuttujaan olivat suhteellisen heikkoja. Kohtien 1, 2, 3, 4, 8, 10 ja 11 korrelaatiot jäivät alle 0,3 raja-arvon. (Tikkanen 2013, 10.) Mikäli kokonaispistemäärää käsiteltäisiin puhtaasti summamuuttujana, pitäisi sen sisältöä muokata. Tässä tutkimuksessa perustelut sen käyttämiselle sellaisenaan tulevat kuitenkin teoriasta ja aikaisemmista tutkimuksista sekä tutkimustuloksista.

Aineiston pienen koon vuoksi määrällisen osa-alueen analysoinnissa käytettiin summamuuttujien lisäksi epäparametrinen Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa, jossa korrelaatiokertoimen arvot vaihtelevat välillä -1–1. Tulokseksi 0,70 on voimakkaan korrelaation raja, 0,30–0,70 merkitsee kohtalaista/merkittävää korrelaatiota ja alle 0,30:n arvo heikkoa korrelaatiota. (Tikkanen 2013, 10.)

Tutkimuksessa käytettiin myös T-testiä, jolla vertailtiin kahden toisistaan riippumattoman ryhmän keskiarvoja eli sitä, eroavatko nämä kaksi ryhmää toisistaan. Koska kyseessä on parametrinen testi, siihen liittyy käyttöehtoja, joiden täytyminen tarkastettiin. Tutkimuksestani löytyi T-testin käytön edellytyksiin liittyvä kaksiluokkainen kategorinen muuttuja ja numeerinen muuttuja, joiden mitta-asteikko oli testin edellytyksiin kuuluva välimatka- tai suhdeasteikko. T-testissä käyttämäni likert-asteikollinen muuttuja, SPS-kokonaispistemäärä, katsotaan yleisesti välimatka-asteikolliseksi, jolloin sen käyttö on oikeutettua. (Tähtinen, Laakkonen & Broberg 2011, 26; 91.) Tutkimuksen kaksiluokkainen kategorinen muuttuja muodostettiin tutkittavien koherenssin tunnetta kuvaavan keskiarvon suhteen, jolloin tutkittavat jaettiin heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmiin. T-testin käytön edellytyksiin liittyy myös vaatimus numeerisen muuttujan eri ryhmien jakautumisesta normaalijakauman mukaisesti ja mikäli tämä ehto täyttyy Tähtisen ym. (2011) mukaan ”testiä voidaan käyttää hyvinkin pienten aineistojen analysointiin”. Toisaalta erityisesti pienissä otoksissa poikkeavat havainnot saattavat vääristää tuloksia. (Tähtinen ym. 2011, 91–93.) Tutkimuksessa käytettävän SPS-muuttujan normaaliuden tarkastelussa käytettiin pienten otoskokojen (otoskoko ≤ 50) testaukseen sopivaa Shapiro-Wilkin testiä (Tikkanen 2013, 6). Testin perusteella SPS-muuttuja oli normaalisti jakautunut koherenssin tunne-muuttujan ryhmissä (ryhmä 1: Shapiro-Wilk = 0,953; $p > 0,05$; ryhmä 2: Shapiro-Wilk = 0,846; $p > 0,05$). Viimeisin T-testin käyttöön liitettyistä ehtoista on, että molempien ryhmien populaatiovarianssien on oltava yhtä suuria. Kyseinen ehto on testattavissa Levenen testillä. (Tähtinen ym. 2011, 92.) Tässä tutkimuksessa ryhmien varianssit olivat yhtä suuret, $p > 0,05$.

Kaikki T-testin käytön ehdot siis täyttyivät, joten tästä näkökulmasta testin käyttäminen oli perusteltua myös tässä tutkimuksessa. Pienen otoskoon vuoksi koin kuitenkin järkevaksi tuloksen varmentamisen epäparametrisella Mann-Whitneyn U-testillä, mikä sopii toisistaan riippumattomien kahden eri ryhmän välisten erojen tutkimiseen. U-testi on siis T-testin epäparametrinen vastine. (Tikkanen 2013, 14; 20) Myös Tähtinen ym. (2011, 100) suosittelevat parametrinen testien käyttämistä aina kun mahdollista, mutta myös he kehottavat epäselvissä tapauksissa tarkistamaan p-arvon vastaavalla epäparametrisella testillä.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni tehtävänä oli analysoida sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja elämänhallinnan eli koherenssin tunteen merkitystä vankilakontekstissa. Tavoitteena oli kartoittaa ja kuvailla tutkia kyseisiä kolmen ulottuvuuden tekijöitä: niiden merkitystä yksin ja yhteydessä toisiinsa. Tutkimuksen taustalla käytettiin Housen ym. (1988) teoriaa sosiaalisiin suhteisiin liittyvistä kolmen ryhmän tekijöistä – sosiaalisesta liitynnästä, sosiaalisen verkoston rakenteesta ja suhteiden sisällöstä. Housen teorian ohella tutkimuksessa nojaututtiin Weissin (1974) sosiaalisen yhteisyyden ulottuvuuksiin ja Antonovskyn (1985) koherenssin tunteeseen. Tätä kokonaisuutta lähestyttiin kolmesta eri näkökulmasta.

Sosiaaliset verkostot olivat tutkimuksen lähtökohta ja niitä kuvattiin sosiaalisella liitynnällä. Liityntää kuvattiin syvällisemmin sosiaalisen verkoston rakenteen tarkastelulla. Tutkimuskysymykset rakentuivat näiden teemojen ympärille; keskeisessä asemassa oli tutkittavien subjektiivinen näkemys omista ihmissuhteistaan. Sosiaalisten suhteiden sisältö ja erityisesti siihen kuuluva sosiaalinen tuki ja yhteisyys olivat toisen osion teemoina. Sosiaalista tukea lähestyttiin sen itsenäisen merkityksen ohella Weissin (1974) sosiaalisen yhteisyyden teoriasta käsin ja osion tutkimuskysymykset liittyivät näihin teemoihin. Kyseisessä osiossa tarkasteltiin myös tutkittavien viranomaissuhteita ja niiden merkitystä. Elämänhallinnan eli koherenssin tunne Antonovskyn (1985) teoriaan nojaten oli kolmannen osion keskiössä. Koherenssin tunteen taso itsessään ja sen yhteys sosiaaliseen tukeen olivat sekä osion teemat että tutkimuskysymykset.

8.1 Sosiaalinen liityntä ja sosiaalisen verkoston rakenne

Housen ym. (1988) mukaan sosiaalisia suhteita voidaan lähestyä kolmesta näkökulmasta; suhteet ikään kuin jakaantuvat kolmeen eri ryhmään. Sosiaalisella liitynnällä viitataan yleisesti ihmissuhteisiin ja niiden lukumäärään. Sosiaalisen verkoston rakenne taas kuvaa liityntää tarkemmin, jolloin siihen liittyvät esimerkiksi verkoston koostumus, tunnesuhteiden olemassaolo ja suhteiden vastavuoroisuus. (House ym. 1988, 302; Kunttu 1997, 41–43.) Tässä osiossa tarkastellaan tutkittavien

ihmissuhteita näistä näkökulmista käsin. Sosiaaliset verkostot muodostavat pohjan, jonka ympärille kaikki muu rakentuu.

8.1.1 Tutkittavien sosiaaliset verkostot

Tutkittavien henkilökohtaiset verkostot olivat suhteellisen erikokoisia: verkostojen koon vaihteluväli oli 0-24 henkilöä. Verkostojen koko oli keskimäärin yhdeksän henkilöä (keskihajonta = 5,8), kuitenkin seitsemän henkilön jäädessä keskiarvon alle. Kaiken kaikkiaan tutkittavien verkostot olivat huomattavan pieniä esimerkiksi suhteessa Pattisonin työryhmän (1981) noin 25 tärkeään henkilöön ja muiden tutkimusten verkostolukuihin, jotka vaihtelevat 20–50 ihmissuhteen välillä (Seikkula 1994, 26; 30–31). Luvut kuitenkin kuvaavat normaaliyhteiskunnassa elävien henkilöiden verkostoja ja elinympäristön eli tässä tapauksessa vankilaympäristön merkittävät vaikutukset olivatkin odotettavissa. Taulukosta 2 on nähtävissä paitsi tutkittavien ihmissuhteiden kokonaismäärät myös suhteiden jakautuminen eri verkostolohkoille.

TAULUKKO 2. Tutkittavien ihmissuhteiden kokonaismäärä ja määrät eri verkostolohkoissa

Tutkittava	Perhe	Suku	Viranomaiset	Vankitoverit	Ystävät	YHTEENSÄ
H1	0	0	0	0	0	0
H2	0	3	1	0	0	4
H3	6	3	0	4	2	15
H4	5	0	2	0	0	7
H5	2	7	3	1	0	13
H6	3	2	2	1	2	10
H7	4	2	3	0	0	9
H8	2	0	0	0	4	6
H9	8	6	3	5	2	24
H10	4	0	1	0	0	5
H11	5	0	2	2	0	9
H12	5	1	1	1	0	8
H13	0	0	3	1	4	8
Keskiarvo	3,4	1,8	1,6	1,2	1,1	9
Keskihajonta	2,5	2,4	1,2	1,6	1,6	5,8

Taulukkoon 2 sisältyy suhteellisen suuri määrä nollia, jotka kuvaavat verkostolohkoja, joihin ei sisältynyt yhtään ainoata ihmissuhdetta. Verkostolohkoja kuvaavat luvut olivat ylipäättänsä hyvin pieniä, joskin tutkittavien välillä esiintyi jonkin verran hajontaa. Spearmanin epäparametrisen korrelaatiokertoimen perusteella taustamuuttujat, tuomiosta jo suoritettu aika ja vankilakertaisuus, eivät selittäneet tutkittavien sosiaalisten verkostojen määrää ja määrien vaihtelua. Tuomiosta suoritettulla ajalla ja vankilakertaisuudella ei siis ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tutkittavien sosiaalisten suhteiden määrään vaan korrelaatiot olivat heikkoja.

Vankeusrangaistuksesta ylipäättänsä löytyi ilmiölle kuitenkin selitys, jonka perusteella matalat luvut tulivat ymmärretyiksi ainakin osalla tutkittavista. Kysyttäessä vankilassaoloajan vaikutuksista ihmissuhteisiin yhdeksän henkilöä eli 69 % osanottajista oli sitä mieltä, että vankilassaoloaika oli vaikuttanut niihin. Osalla vaikutukset olivat hyvin merkittävät: vankeustuomio oli vienyt pahimmillaan kaikki verkostot, kaikki ystävät tai saanut esimerkiksi suvun hylkäämään kyseisen henkilön.

Ystävät vähän lähti siinä samassa rytäkässä. (H12)

Se oli totta kai tänne, ku joutu ni siinä johonkin hävis ystäväpiiri täysin... Ja sit taas sukulaiset, ei mitään kunnollista yhteydenottoa tännepäin, et piiri jäi aika pieneks. (H11)

Osa tutkittavista koki, että verkosto ei ollut lukumäärällisesti vähentynyt, mutta vankilassaoloaika oli muuten vaikuttanut ihmissuhteisiin.

Lapsiin on vaikuttanut, et on ehkä ruvettu vähän vieraantumaan. (H6)

Ihmissuhteisiin on tosi paljon vaikuttanut. (H5)

Vankitovereita ei oo eikä oikein voi tullakaan. Ei oo sellasta et vois luottaa niihin. (H2)

Tutkittavista neljä eli 31 % koki ihmissuhteidensa olevan samanlaisia kuin ennen vankeustuomiotakin. Kaksi heistä koki rikollisen elämäntavan ja menneiden vuosien

karsineen verkostoja, mutta he eivät kokeneet itse vankeustuomion vaikuttaneen suoraan ihmissuhteisiin. Kaksi tutkittavaa korosti läheisten ja merkityksellisten ihmisten säilyneen elämässä tuomiosta huolimatta.

Mun mielestä vaan, ku joutuu vankilaan tai yleisestikin, ku tulee tiukka paikka, ni sillonhan sä näät, et kuka on kuka. Kyllähän ne on pysyneet siinä. (H3)

Vankeuden suoranaisten vaikutusten ohella tutkittavien henkilökohtaiset kokemukset ovat hyvin merkityksellisessä asemassa. Muun muassa Pattisonin työryhmän (1981) korostama subjektiivinen kokemus, oma psykososiaalinen verkosto ja Steinglassin ym. (1988) näkemys verkoston merkityksen pohjaamisesta omaan konstruktion korostavat henkilön omaa näkemystä ja kokemusta (Seikkula 1994, 26–27). Synkältä vaikuttava tilanne ei välttämättä ole niin lohduton, jos henkilö itse on siihen siitä huolimatta tyytyväinen. Tutkittavista suurin osa, 10 henkilöä eli 77 %, oli kaikesta huolimatta tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa. Useamman puheesta kävi ilmi arvostus ja tyytyväisyys, että suhteita oli edes sen verran.

Oon ihan tyytyväinen, et ku niitä ylipäätänsä vielä tässäkin vaiheessa on. Ei kaikilla ole. (H10)

Olen tyytyväinen niihin, mitä niistä on jäljellä. (H8)

Monet tutkittavista ottivat esille myös oman asemansa ja sen merkityksen yhteydenpidossa. He olivat tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa yleisesti, mutta toivoivat itseltään aktiivisempaa otetta ja enemmän yhteydenpitoa läheisiinsä.

Koen asian näin, et en ehkä pidä tarpeeksi paljon yhteyttä. Ainaki joku sanoo aina mulle, et mikset oo enempi tekemisissä. (H7)

Suhteellisen tyytyväisen joukon ohella kolme henkilöä eli 23 % tutkittavista koki itsensä tyytymättömiksi. Yksi tyytymättömistä oli henkilö, joka tuomion myötä oli menettänyt kaikki läheisensä. Myös toinen tutkittava otti esille koko ystäväpiirin ja kaikkien sukulaisten häviämisen hänen elämästään vankilaan joutumisen jälkeen. Hänen ihmissuhdeverkostonsa oli kokenut suuren muutoksen. Kolmas tutkittava korosti yleisen

tyytymättömyyden ohella omaa asemaansa yhteydenpitäjänä ja oli tyytymätön myös itseensä. Hän koki, ettei hänellä ollut kenellekään asiaa.

Ei halua tätä paskaa sinne jakaa. (H5)

Useat tutkittavat ottivat puheessaan esille pyrkimyksensä ja halunsa ikävien, tuomioon liittyvien, asioiden jakamatta jättämiseen. Läheisimpiä ihmisiä haluttiin säästää, heitä haluttiin suojella. Olisi kuitenkin erittäin tärkeää pitää yhteyttä sekä säilyttää läheiset ja subjektiivisesti merkitykselliset ihmiset mukana elämässä erityisesti negatiivisissa ja kuormittavissa elämäntilanteissa. Attneaven (1990) korostama ydinverkosto onkin yksilön hyvinvoinnin kannalta merkityksellinen (Seikkula 1994, 26). Berkmanin (1977) tutkimusten mukaan läheiset ihmissuhteet toimivat merkittävimmin emotionaalisen tuen lähteinä (Bäckman 1987, 103). Tutkittavien verkostokarttojen perusteella voi arvioida, että kolmella heistä oli paitsi lukumäärällisesti arvioituna myös läheiseksi ihmissuhteiksi laskettavien henkilöiden suhteen heikko tilanne. Kyseisistä kolmesta tutkittavasta, joilla läheisiä ihmissuhteita ei voinut laskea olevan, yksi oli siitä huolimatta tyytyväinen tilanteeseensa.

Kyl ne on aika hyvät nää tämän hetken ihmissuhteet. (H13)

Kyseisellä tutkittavalla ei ollut perhettä eikä sukua, mutta hän koki erityisesti kaksi ystävänsä erityisen tärkeiksi. Nämä kaksikin vastavuoroista, tukea tuottavaa ihmissuhdetta yhdistettynä muutamaankin merkitykseltään vähäisempään suhteeseen ja subjektiivinen tyytyväisyyden kokemus tekivät kokonaistilanteesta vähintäänkin kohtuullisen. Tällöin jäljelle jäi kaksi tutkittavaa kolmestatoista, eli 15 % tästä otoksesta, joiden voi arvioida eläneen vailla läheisiä ihmissuhteita ja niiden tuottamia positiivisia vaikutuksia. Toisella kyseisistä tutkittavista ei ollut ihmissuhteita aineistonkeräys ajankohtana ollenkaan. Kyseinen henkilö ei ollut tilanteeseen tyytyväinen, mutta koki, että mitään ei ollut tehtävissä. Tulevaisuus oli hänelle mustaa. Toisen tutkittavan verkostosta löytyi neljä henkilöä, mutta yhteenkään suhteesta ei tutkittavan kokemuksen mukaan liittynyt syviä tunteita ja vastavuoroisuutta. Hän kuitenkin arvioi saavansa jonkin asteista tukea kahdelta verkostonsa jäseneltä. Kyseinen tutkittava koki, että ihmissuhteiden ylläpitäminen vankilassa on vaikeaa, mutta sama vaikeus jatkuu myös vapautumisen jälkeen.

Se vaikeus on kai jäänyt sen verran päälle, et pysyy ihan samana. (H2)

Muilla kymmenellä tutkittavalla voi arvioida olleen Pattisonin työryhmän (1981) määritelmän mukaiset 3-6 erityisen läheistä henkilöä verkostossaan, jolloin tämän voi ajatella kompensoivan itse ihmissuhteiden lukumäärän vähäisyyttä (Seikkula 1994, 26). Kaikista läheisimmät henkilöt löytyivät heillä useimmiten perhelohkosta. Siviilisäädyn voi nähdä vaikuttaneen järjestelmällisesti siihen, kuka tai ketkä olivat tutkittaville tärkeimpiä. Parisuhteessa eläville neljälle tutkittavalle puoliso ja/tai lapset olivat poikkeuksetta tärkeimpiä.

Viidellä tutkittavalla eli 38 %:lla tutkimukseen osallistuneista oli lapsia. Lapset olivat kaikille tutkittaville tärkeimmät ihmissuhteet. Yksi tutkittavista ei pystynyt erottelemaan avovaimon ja lasten merkitystä toisistaan ja yhdelle tutkittavalle lapset edustivat ”toisen maailman” tärkeimpiä ihmissuhteita vankilan tärkeimpien suhteiden rinnalla. Yksi tutkittava ei ollut lastensa kanssa tekemisissä, vaikka heidät tärkeimmiksi henkilöiksi kokikin. Vaikka muut tutkittavat olivat lastensa kanssa tekemisissä, kaikkien puheesta kävi kuitenkin ilmi yhteisen ajan vähäisyydestä johtuva murhe tai vaikeudet tapaamisten järjestämisissä ja itse tapaamisissa. Tutkittaville tuotti murhetta myös pelko lasten vieraantumisesta ja etäännyttämisestä. Yksi tutkittava otti esille aikaisemmin pieleen menneen perhetapaamisen, joka toteutettiin odottamattomasti normaalissa tapaamistilassa. Kyseinen tapahtuma yhtenä syynä johti siihen, että kyseinen henkilö ei ollut nähnyt lastansa puoleentoista vuoteen. Toinen tutkittava ei ollut nähnyt lastansa vielä pitempään aikaan, kahteen vuoteen. Kolmannen lapset asuivat toisella puolella Suomea, mikä aiheutti omat rajoituksensa tapaamisille. Yksi näistä viidestä tutkittavasta näki lastansa säännöllisesti kerran kahdessa kuukaudessa. Ongelmista ja surusta huolimatta lapset olivat juuri ne ihmissuhteet, jotka auttoivat tutkittavia jaksamaan. Näihin suhteisiin liittyi syviä tunteita, tunteista voimakkaimpia. Isommilta lapsilta saatiin konkreettista tukea ja pienemmät lapset tukivat jo pelkällä olemassaolollaan.

Joo kyllä se tukee, sillälailla ainakin, ku mä tiedän sen, et ne on siellä ja odottaa mua. On sitten mitä odottaa siviililtä joskus. (H6)

Puolisoiden ja lasten ohella vanhemmat ja sisarukset olivat merkityksellisiä perhelohkon edustajia. Näillä kymmenellä tutkittavalla, joilta löytyi läheisiä henkilöitä

verkostostaan, vanhemmista jompikumpi tai molemmat ja ainakin yksi sisarus olivat kaikilla mainittujen henkilöiden joukossa. Henkilöiden keskinäinen järjestys vaihteli, mutta yleisesti ottaen äiti ja sisarukset nousivat toistuvasti esille isän jäädessä kauemmaksi. Muita yksittäin esille nousseita henkilöitä olivat isovanhemmat, isäpuoli ja sisarusten lapset. Kaiken kaikkiaan kolmentoista osanottajan verkostokartoista löytyi ylivoimaisesti eniten merkintöjä perhelohkosta, yhteensä 44 merkityksellistä henkilöä sijaitti perhepiirissä. Kolmella tutkittavalla perhelohko jäi vaille merkintöjä.

Toiseksi eniten merkintöjä keräsi sukulohko, yhteensä 24 kappaletta. Kuitenkin kuusi tutkittavaa ei kokenut ketään sukulaistaan itselleen läheiseksi. On myös huomioitava, että suvun ja perheen epäselvästä rajasta johtuen vanhemmat ja sisarukset sijoittuivat osalla tutkittavista perhelohkolle ja osalla sukulohkolle. Tutkittavista kolmella vanhemmat ja sisarukset siirtyivät sukulohkolle oman perheen perustamisen myötä ja yksi tutkittavista koki heidät sukulaisikseen ”oman perheen” puuttumisesta huolimatta. Vanhempien ja sisarusten lisäksi esiin nousivat täti, serkut ja anoppi sekä appi uusine puolisoineen. Kolmanneksi eniten merkintöjä keräsi viranomaisetlohko, yhteensä 21 merkintää. Kymmenellä tutkittavalla oli ainakin yksi hänelle tärkeä vankilaviranomainen verkostossaan. Tällöin kolmella osanottajalla viranomaisetlohko jäi vaille merkintöjä. Luku oli sama kuin perhelohkossa. Yli puolella tutkittavista, seitsemällä, merkityksellisiä viranomaisia oli kaksi tai kolme henkilöä. Tutkittaville merkityksellisimpiä henkilökunnan edustajia olivat vankilan eri ohjaajat ja työnjohtajat, psykologi ja psykiatri. Myös SPR:n tapaaja sekä osa sairaalan muusta henkilökunnasta mainittiin.

Verkostokartan vankitoveritlohko keräsi 15 mainintaa ja ystävätlohko 14 mainintaa. Näidenkään lohkojen raja ei ollut ehdoton vaan vankitovereista oli tullut ystäviä ja päinvastoin. Osa tutkittavista ottikin asian esille, että sama henkilö periaatteessa sopisi molemmille lohkoille. Pyysin tutkittavia tekemään valinnan sen perusteella, oliko henkilö ollut ystävä jo ennen vankila-ajanjaksoa. Laskin saman henkilön kuuluvan vain toiseen lohkoista. Huomionarvoista oli, että yli puolella tutkittavista, kahdeksalla henkilöllä, ei ollut yhtään ystävää. Myöskään kuudella tutkittavalla ei ollut yhtään vankitoveria, vaikka kyseessä on huomattavan pitkä ajanjakso elämästä. Myös muiden tutkimusten (esim. Kauppila 1999, Väkeväinen 2008) mukaan vähäinen vuorovaikutus vankitovereidensä kanssa on vangeille tyypillistä. Erityisen hälyttävää tässä aineistossa

kuitenkin oli, että ystävien ja vankitovereiden puuttuminen kohdistui myös suurelta osin samoihin henkilöihin. Tutkittavista viidellä ei ollut yhtään ystävää eikä myöskään yhtään vankitoveria.

Tutkittavilta tiedusteltiin myös yksittäisten verkoston jäsenten asemia. Klefbeckin ym. (1988) teorian mukaisesti keskushenkilö, nexus, on verkoston tärkein voimavara. Tällainen henkilö on verkoston toimivuuden kannalta niin merkityksellinen, että sen toimintakyvyn puutteet voivat aikaansaada kriisin. (Seikkula 1994, 29.) Tutkittavista kahdelta ei löytynyt keskushenkilöä. Muiden tutkittavien keskushenkilöt löytyivät lähes poikkeuksetta perhe- ja sukulohkolta, jolloin mainituiksi tulivat useimmiten äiti ja sisarukset sekä niiden jälkeen puoliso. Vain yksi tutkittava mainitsi keskushenkilökseen vankitoveritlohkolle kuuluneen henkilön. Tämän perusteella voisi siis päätellä suvun ja perheen olevan tärkeässä roolissa sekä asemassa tässä kyseisessä merkityksessä. Lähimpien ihmissuhteiden tärkeys sai siten myös tätä kautta osakseen tukea.

Toinen merkityksellinen henkilö Klefbeckin työryhmälle (1988) on isolaattihenkilö, jolla viitataan henkilöön, jolla on suhde vain päähenkilön, subjektin kanssa. Tämä voimavara on olemassa vain yksilöä varten hänen henkilökohtaisena tukenaan. (Seikkula 1994, 29–30.) Tämän tutkimuksen perusteella kyseiset isolaattihenkilöt kohdistuivat suurelta osin eri ihmissuhdelohkoille kuin nexushenkilöt. Suurin osa isolaateista oli vankitovereita tai ystäviä. Myös perhe- ja sukulaissuhteista sisarusuhteet tulivat mainituiksi. Kaksi tutkittavaa näki viranomaiset roolinsa mukaisesti heitä varten olemassa olevina voimavaroina. Kahden tutkittavan verkostoista ei löytynyt isolaatteja. Erityistä oli, että suurin osa niistä tutkittavista, joilla oli vankitovereita verkostossaan, koki juuri vankitoverin isolaattihenkilökseen. Kertooko tämä vertaistukeen perustuvan ymmärryksen merkityksestä, jota vain samassa tilanteessa elävä henkilö voi antaa? Vai kenties kontekstin aikaansaamasta vaikutuksesta, jonka mukaisesti isolaatiksi nousee kirjaimellisesti lähimpänä oleva henkilö?

8.1.2 Suhteiden vastavuoroisuus ja syvien tunnesuhteiden olemassaolo

Viranomaisten erityisen aseman vuoksi kyseisiin suhteisiin liittyvä vastavuoroisuus ja tunteet jätetään käsittelyn ulkopuolelle. Myös tutkittavien lapsiin liittyviä tunteita

käsiteltiin jo edempänä. Näin olleen muuhun perheeseen, sukuun, ystäviin ja vankitovereihin liittyvä suhteiden vastavuoroisuus ja syvien tunnesuhteiden olemassaolo ovat tässä osiossa tarkastelun kohteena.

Suhteisiin liittyvä vastavuoroisuus ei ole yhdentekevä tekijä yksilön terveyden kannalta, sillä sen puute saattaa kuormittaa yksilön hyvinvointia. Sosiaalisiin suhteisiin liittyvien negatiivisten tekijöiden onkin esitetty olevan jopa merkityksellisempiä yksilön hyvinvoinnin riskitekijöitä kuin positiivisiksi luokiteltavat hyvinvointia lisäävät elementit. (Kunttu 1997, 44–45.) Tilanne, jossa itse jatkuvasti antaa saamatta mitään, on omiaan vähentämään itsetuntoa ja yleistä hyvinvointia. Toisaalta esimerkiksi Langeland ja Wahl (2009) korostavat tuen ja hoivan antajan roolia, jossa vastavuoroisuus antajan ja annettavan välillä ei ole tasapainossa. Itsetunnon ja tarkoituksentunteen kehittymisen myötä itsensä kokeminen tärkeäksi tämänkaltaisella tavalla voi olla myös hyvinvointia suojaava tekijä. (Langeland & Wahl 2009, 836.)

Koska yhdellä tutkittavalla ei ollut ihmissuhteita lainkaan, häntä ei voitu ottaa mukaan tähän tarkasteluun. Muista kahdestatoista tutkittavasta vain yksi koki kaikki ihmissuhteensa vastavuoroisiksi. Ihmissuhteista puolet tai sitä enemmän oli luokiteltavissa vastavuoroisiksi viidellä tutkittavalla. Kuudella kahdestatoista tutkittavasta, ihmissuhteista alle puolet oli vastavuoroisia. Kyseisistä tutkittavista viisi koki ainakin yhden ihmissuhteensa vastavuoroiseksi, yhden tutkittavan tilanteen ollessa lohduttomampi. Tällöin henkilö, joka itse olisi mitä suurimmassa avun tarpeessa muuttuikin yksinomaan avun ja tuen antajaksi. On myös mahdollista, että tutkittavien ihmissuhteet eivät ylipäättänsä olleet niin läheisiä, että vastavuoroisuus sisältyisi niihin itsestään selvyytensä. Merkityksellistä olikin, että vastavuoroisen vuorovaikutuksen sijaan vuorovaikutus tapahtui useasti tutkittavista poispäin. Hyvin usein heidän puheessaan toistui tarina, jonka mukaisesti tutkittava yritti pitää yhteyttä läheisiinsä, mutta vuorovaikutus takaisinpäin oli huomattavasti harva lukuisempaa. Aluksi läheinen oli ehkä käynyt tapaamassa, mutta tuomion edetessä tapaamiset jäivät. Suurin osa tutkittavista koki kyllä saavansa apua, mutta se vaati sen itse pyytämisen. Vastavuoroisten ihmissuhteiden ideaalin onkin vaikea, ellei jopa mahdoton toteutua tilanteessa, jossa vuorovaikutuksen osanottajat elävät täydellisen erilaisissa ympäristöissä. Vangitun henkilön on hyvin vaikea pienillä tuloillaan avustaa perhettään, osallistua ja vaikuttaa. Tämänkaltaisen vuorovaikutus ja ympäristötekijät jo itsessään

luovat Liptonin ym. (1981) teorian mukaisia riippuvaisia ihmissuhteita, jotka eivät kuitenkaan palvele henkilön selviytymistä niin vankilassaoloaikana kuin vapautumisen jälkeenkään (Seikkula 1994, 27).

Vastavuoroisten ihmissuhteiden ohella emotionaaliset ihmissuhteet ovat ihmisen hyvinvoinnille tärkeitä. Ihmissuhteet, joihin liittyy syviä tunteita, ovat myös useimmiten henkilölle itselleen merkityksellisiä. Tutkittavista kolmella eli 23 %:lla ei ollut yhtään sellaista ihmissuhdetta verkostossaan, johon liittyisi syviä tunteita. Huomionarvoista kuitenkin oli, että yhdellä näistä kolmesta osanottajasta ei ollut ihmissuhteita ylipäättänsä. Tällöin kahdella tutkittavalla, joilla oli ihmissuhteita, niiden merkitys ei kuitenkaan riittänyt syvien tunteiden tasolle. Muista tutkittavista kolme koki, että vähintään puoleen heidän ihmissuhteistaan liittyi syviä tunteita. Lopuilla seitsemällä tutkittavalla syvien tunteiden lukumäärä suhteessa ihmissuhteiden kokonaismäärään oli suhteellisen alhainen. Kahdella heistä oli vain yksi tällaiseksi luettava ihmissuhde. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että tutkittavien ihmissuhteet eivät olleet kovinkaan emotionaalisia. Ovatko tunteet siis jotakin, mitä itseltä kielletään, jotta selviydyttäisiin paremmin? On tietysti mahdollista, että kun ihmissuhteita ylipäättänsä on vähän, niin myöskään emotionaalisten suhteiden osuus ei tällöin ole suuri.

8.2 Ihmissuhteiden sisältö: sosiaalinen tuki ja yhteisyys erityisinä näkökulmina

Vaikka henkilö kokisi toisen ihmisen itselleen läheiseksi ja olisi tyytyväinen suhteeseen, se ei kerro vielä kaikkea. Tässä osiossa tarkastellaan tutkittavien ihmissuhteiden sisältöä astetta syvemmin. Housen ym. (1988) määritelmän mukaan suhteiden sisältö viittaa sosiaalisten suhteiden funktionaaliseen luonteeseen tai laatuun. Tässä tutkimuksessa ja tässä osiossa suhteiden sisältöön liittyvä sosiaalinen tuki on lähemmän tarkastelun kohteena. (House ym. 1988, 302.) Sosiaalista tukea lähestytään sen itsenäisen merkityksen ohella myös Weissin (1974) sosiaalisen yhteisyyden (The theoretical model of the provisions of social relationships) näkökulmasta. Vuorovaikutussuhteisiin ja sosiaaliseen tukeen liittyvät kuusi ulottuvuutta ovat keskeisessä asemassa: kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.) Weissin teoriaan perustuvaa sosiaalista

yhteisyyttä mitattiin tässä tutkimuksessa kahdella eri menetelmällä: haastattelulla ja Social Provision Scale-lomakkeella.

8.2.1 Ihmissuhteista saatava tuki

Yhdellä tutkittavista, jolla ei ollut henkilöitä verkostossaan, ei myöskään tällöin ollut tukea tuottavia ihmissuhteita. Muilla tutkittavilla oli ainakin kaksi sellaista ihmissuhdetta, jotka tuottivat heille sosiaalista tukea. Tämänkaltaisten ihmissuhteiden lukumäärä vaihteli 2-12 välillä, keskiarvon ollessa viisi. Pelkän ihmissuhteiden lukumäärän ohella on myös merkittävää, kuinka moni henkilön ihmissuhteista suhteessa niiden kokonaismäärään on tukea tuottava. Kaikilla muilla paitsi yhdellä näistä kahdestatoista tutkittavasta yli puolet heidän suhteistaan oli tukea tuottavia. Tällä yhdelläkin tutkittavalla neljä hänen yhdeksästä suhteestaan oli laskettavissa tukea tuottavaksi. Lukumäärät eivät olleet huonoja, mutta toki monien näiden suhteiden merkitys oli jossain muualla kuin tuen saamisessa. Toisaalta myös sosiaalisen tuen laatu on ratkaisevassa asemassa. Tutkimukset, jotka ovat vertailleet tuen laatua sekä sen määrää, ovat osoittaneet laadun ennustavan paremmin terveyttä kuin esimerkiksi verkoston tiheys tai suoranainen ystävien määrä. (Bäckman 1987, 118; Kunttu 1997, 44.) Tällöin toivottavaa onkin, että tutkittaville tukea tuottavien suhteiden laatu kompensoi niiden lukumäärää.

Eri tutkijat ovat jaotelleet sosiaalisen tuen sisällöt erilaisesti. Esimerkiksi House (1981) puhuu tunneperäisestä, välineellisestä, tietopohjaisesta ja arvioivasta tuesta (Heaney & Israel 2002, 186). Cobb (1976) jakaa sosiaalisen tuen emotionaaliseen, arvonantoon ja verkostotukeen. Shaeferin ym. (1981) mukaan sosiaalinen tuki pitää sisällään emotionaalisen, aineellisen ja tiedollisen ulottuvuuden (Bäckman 1987, 109). Itse sovelsin tässä tutkimuksessa lähinnä Housen jakoa. Tutkittavien oli kuitenkin monin paikoin vaikea eritellä tuen sisältöjä ja kuvauksissa liikuttiinkin lähinnä tunneperäisen ja välineellisen tuen alueilla. Suurin osa tutkittavista, joilla oli tukiverkostoja, uskoi tuen saamiseen tarvittaessa.

Jos mä tarvitsen jotain, ni kyl mä voin pyytää. (H9)

Kuitenkin useimmiten pyrkimyksenä oli omillaan selviytyminen, se tuki otettiin vastaan mitä ikään kuin itsestään tuli.

Enhän mä nyt mun ongelmista kenellekään puhu. (H3)

Poikkeuksen muodostivat kuitenkin lähimmät ihmissuhteet, lähinnä suhteet puolisoon ja äitiin. Sosiaalinen tuki kaikessa moninaisuudessaan liittyi lähinnä juuri näihin suhteisiin. Tällöin tuki piti useimmiten sisällään sekä tunneperäisen, välineellisen että tiedollisen ulottuvuuden. Tutkittavat arvostivat lähimmiltä ihmisiltä saatavaa tukea ja olivat siihen tyytyväisiä. Ne seitsemän tutkittavaa, joiden verkostosta löytyi vankitovereita, olivat poikkeuksetta hyvin tyytyväisiä kyseisten suhteiden tarjoamaan tukeen. Vankitoverit näyttäytyivät näille tutkittaville tärkeinä tunneperäisen tuen ja vertaistuen lähteinä.

Se (vankitoveri) on joltain osin ollut melkonen voimavara. Tuki on ollut henkistä, auttanut henkisesti jaksamaan ja osittain pakon kautta pistänyt liikkeelle, et ei oo voinut jäädä tavallaan paikoilleensa. (H11)

Suurin osa tutkittavista, 85 % eli 11 henkilöä, oli suhteellisen tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä ainakin yhteen viranomaissuhteeseensa. Heidän verkostokartoissaan esiintyneet 1-3 viranomaissuhdetta olivat erityisesti ne, jotka merkitsivät. Nämä suhteet toimivat tunneperäisen ja tietopohjaisen tuen lähteinä. Suhteet tarjosivat tutkittaville muun muassa konkreettista apua, tietoa, mahdollisuuksia purkaa omia tuntojaan sekä päivänpiristystä.

Toi on sit toi toinen sellanen päivänpiristäjä, et sen kanssa jutellaan kaikennäköisiä asioita. Se kertoo omista jutuistaan ja mä kerron omista. (H7)

Niiltä saa henkistä tukea ajatuksiin, mitä on miettinyt. Saa niitten näkökannan siihen ja elämään vähän uusia näkökulmia. (H5)

Tutkittavista kahdeksan eli 62 % koki, että ainakin yksi vankilaviranomainen välittää heistä aidosti. Toisaalta viisi tutkittavaa suhtautui välittämisen ideaaliin sitä epäillen tai

jopa kielteisesti. Siinä missä kriittisimmät vastaajat kokivat, että henkilökunta ei välitä aidosti, osa tutkittavista tyytyi epäilemään sitä.

Siitä välittämisestä en tiedä, mut auttavat tarvittaessa. (H10)

Tutkittavista kaksi eli 15 % koki viranomaiset erittäin negatiivisessa merkityksessä. Toinen heistä koki välittämisen epäaidoksi, hän ei halunnut minkäänlaista apua eikä kokenut voivansa luottaa yhteenkään vankilaviranomaiseen. Myös toinen näistä kahdesta tutkittavasta koki, ettei viranomaisilta voinut pyytää mitään. Hän koki asioiden useimmiten menneen pieleen, kun jotain oli pyytänyt. Myös terveydenhuolto sai häneltä osakseen mittavaa kritiikkiä. Sen toiminta näyttäytyi hänen mielestä tehottomalta ja vailla vangitun ihmisen kunnioittamista. Näiden kahden puheenvuoron ohella myös kuusi muuta tutkittavaa kohdistivat viranomaisia kohtaan kritiikkiä. Kritiikin aiheita olivat erityisesti kokonaisvaltaisen välittämisen puute ja tuen saamisen vaikeudet laajemmin koko henkilökunnan taholta. Myös luottamuksellisuuden puutteeseen vankien sekä viranomaisten välillä kohdistettiin kritiikkiä. Osa kyseisistä tutkittavista myös otti esille, että viranomaisten kanssa keskustellessa tulee aina olla varovainen ja että vastausten saaminen on useimmiten työlästä. Osa taas koki, että tukea on kyllä tarjolla, mutta parempi on yksinkertaisesti vain pysytellä viranomaisista kaukana. Viranomaisryhmistä eniten kritiikkiä saivat osakseen vartijat: heidän merkitys näyttäytyi monelle tutkittavalle muista viranomaisryhmistä poikkeavana. Heitä muun muassa pidettiin kaikkia samanlaisina, heidän ei koettu välittävän. Yleisesti vuorovaikutus heidän kanssaan oli henkilökunnasta vähäisintä ja he olivat tutkittaville etäisimpiä. Yksi tutkittava koki, että vankilasta löytyy vain muutama hyvä vartija ja pyynnöt kannattaakin keskittää heille. Hän koki myös vartijoiden käytöksen huonoksi ja epäkunnioittavaksi.

Henkilökunta (vartijat) sanoo, et sillä oli huono päivä, mut sit vangilla ei saa ikinä olla. (H3)

8.2.2 Sosiaalinen yhteisyys haastatteluaineistosta käsin

Tässä osiossa tutkittavilta tiedusteltiin laadullisin menetelmin heidän subjektiivista näkemystään ja kokemustaan vuorovaikutussuhteisiin liittyvien odotusten ja tarpeiden

täyttymisestä. Weissin (1974) mukaan näitä odotuksia ja tarpeita voidaan kuvata kuudella eri yhteisyyden ulottuvuudella (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde).

Ensimmäinen yhteisyyden ulottuvuus, kiintymyksen eli rakkauden ja läheisyyden tarve, täyttyi aineistonkeruu hetkellä jossakin määrin 62 %:lla eli kahdeksalla tutkittavalla kolmestatoista (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Tutkittavista niillä neljällä, joilta löytyi parisuhde ja/tai lapsia, kyseiset tarpeet täyttyivät täydellisimmin. Myös äiti oli merkittävä kiintymyksen tarpeen täyttäjä, jolta saatiin lähinnä rakkautta läheisyyden tarpeen jäädessä täyttymättä. Myös sisarukset, perhe ja ystävät tulivat mainituiksi kiintymyksen tarpeen täyttäjinä.

Toinen tarve, sosiaalinen liittyminen, pitää sisällään kuulumisen ryhmään, yhteisöön tai vielä laajemmalla tasolla yhteiskuntaan (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Kyseisen tarpeen moniulotteisen sisällön vuoksi myös tutkittavien vastaukset olivat hyvin moniulotteisia. Vain kolme tutkittavaa koki kuuluvansa yksiselitteisesti yhteiskuntaan. Kuusi tutkittavaa koki omaksi ryhmäkseen vankilayhteisön, jota kaksi heistä piti huonona asiana. Kaksi tutkittavaa koki kuuluvansa samanaikaisesti sekä yhteiskuntaan että vankiyhteisöön. Tutkittavista neljä koki voimakkaasti, että sosiaalinen liittyminen ei sillä hetkellä ylipäättänsä kiinnostanut ja kaksi tutkittavaa eivät osanneet eritellä tunnettaan liittymisen toteutumisesta. Kaiken kaikkiaan kolmestatoista tutkittavasta kolmen eli 23 %:n voi laskea olleen sekä ryhmien, yhteisön että yhteiskunnan ulottumattomissa.

Kolmas tarpeista on arvostuksen tarve eli tunne, että on arvostettu (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Tutkittavista viisi eli 38 % koki tarpeen täyttyvän yksiselitteisesti. Näistä viidestä tutkittavasta neljä koki saavansa arvostusta useammaltakin verkostolohkolta: perhepiiristä, sukulaisilta, vankitovereilta ja/tai vankilan viranomaisilta. Toiset viisi tutkittavaa pitivät tarpeen täyttymistä mahdollisena, joskin suhtautuivat siihen epäillen. He kuitenkin pitivät edes jossain määrin mahdollisena, että joku sukulainen, perheenjäsen tai työnjohtaja arvostaa heitä. Kuitenkin myös kaksi heistä koki tarpeen täyttymisen yhdentekeväksi, jolloin se ei näyttäytynyt heille erityisen merkityksellisenä. Kaikista kolmestatoista tutkittavasta kaksi koki selvästi, että heitä ei arvosteta ja yhtä asia ei ylipäättänsä kiinnostanut.

Neljäs tarve, eli avun saannin mahdollisuus, johon viittaa luotettavan ystävän olemassaolo, täyttyi 77 %:lla eli kymmenellä tutkittavalla (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Niillä tutkittavilla, jotka halusivat eritellä avun antajaa tarkemmin, kyseessä oli puoliso, perhe ja vankitoverit. Kaksi tutkittavaa koki, etteivät he halua ja kysy apua. Yhdelle apua ei ollut saatavilla.

Viides tarve, neuvojen ja ohjauksen saannin mahdollisuus, täyttyi 85 %:lla eli yhdellätoista tutkittavalla (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Neuvojen ja ohjauksen lähteiksi tutkittavat mainitsivat useimmiten psykologin, ohjaajat ja vankitoverit. Myös sukulaiset, perhe ja työnjohtajat tulivat esille. Tutkittavista kaksi koki, että he eivät saa neuvoja ja ohjausta mistään.

Kuudentena tarpeena Weissille (1974) näyttäytyi hoivan antaminen (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Aineistossani 12 henkilöä eli 92 % tutkittavista koki itsensä myös hoivan antajiksi, ei vain saajaksi. Ellei puolisoa ja lapsia ollut, hoivan lähteiksi siirtyivät ystävät, toiset vangit, sisarukset, vanhemmat tai isovanhemmat. Vain yksi tutkittava ei kokenut itseään hoivan antajaksi.

8.2.3 Sosiaalinen yhteisyys Social Provision Scale- mittarilla mitattuna

Sosiaalisen yhteisyyden kvalitatiivisen analyysin ohella sosiaalista yhteisyyttä mitattiin tutkimuksessa myös kvantitatiivisesti: tässä osiossa yhteisyyttä tarkastellaankin määrällisesti analysoituna. Social Provision Scale (SPS) -mittaria käytettiin sekä yksiulotteisena että kuusifaktorisena. Käytettäessä SPS-mittaria yksiulotteisena sosiaalista tukea ja sosiaalista yhteisyyttä mittaavana asteikkona, kokonaispistemäärän mahdollinen vaihteluväli on 24–96. Tässä tutkimuksessa vaihteluväliksi muodostui 44–90. Keskiarvo oli 73, keskihajonnan ollessa 15,7. Mediaani oli 76,5. Keskiarvon alle sijoittui kuusi osanottajaa kahdestatoista ja sen perusteella tutkittavat voitiin jakaa kahteen ryhmään. Ryhmän, jonka pistemäärät jäivät keskiarvon eli 73 pisteen alle, yhteisyyden aste oli alhainen. Tutkittavista puolet eli 6 henkilöä kuului kyseiseen ryhmään. Ryhmään, jonka pistemäärät olivat vähintään 73, liittyi hyvä yhteisyyden aste. Tämän hyvät pisteet saaneen, suhteellisen erillisen joukon (N = 6) sosiaalinen yhteisyys ja ihmissuhteista saatava tuki olivat siis hyvällä tasolla. Taulukosta 3 nähdään yksittäisten tutkittavien sosiaalisen yhteisyyden kokonaispistemäärät sekä

ryhmäkohtaiset keskiarvot ja -hajonnat. Myös koko joukkoa kuvaavat tunnusluvut ovat nähtävissä. Taulukosta on havaittavissa jo keskihajonnankin esille tuoma koko joukkoa kuvaavien pistemäärien suurehko vaihteluväli. Myös alhaista yhteisyyden astetta kuvaavan ryhmän keskihajonta osoitti ryhmän pistemäärien eronneen suhteellisen paljon toisistaan. Ryhmän pistemäärien vaihteluväli oli 44–70, kun taas hyvää yhteisyyden astetta kuvaavan ryhmän pistemäärien vaihteluväli oli huomattavasti kapeampi, 83–90. Näiden kahden ryhmän keskiarvot erosivat myös huomattavan paljon toisistaan.

TAULUKKO 3. Tutkittavien sosiaalista yhteisyyttä kuvastavat kokonaispistemäärät ja muut tunnusluvut

HENKILÖ/RYHMÄ	YHTEISYYDEN ASTEEN (SPS) KOKONAISPISTEMÄÄRÄT/ MUUT TUNNUSLUVUT
H1	44
H2	49
H3	67
H4	-
H5	84
H6	83
H7	70
H8	88
H9	87
H10	69
H11	60
H12	90
H13	85
Alhainen yhteisyyden aste-ryhmä: keskiarvo	60
Alhainen yhteisyyden aste-ryhmä: keskihajonta	11,0
Hyvä yhteisyyden aste-ryhmä: keskiarvo	86
Hyvä yhteisyyden aste-ryhmä: keskihajonta	2,6
Koko joukko: keskiarvo	73
Koko joukko: keskihajonta	15,7

Yksittäisiä yhteisyyden ulottuvuuksia kuvaavat summamuuttujien pistearvot sijoituivat vaihteluvälille 1,0–4,0, joka oli sama kuin alkuperäisillä yksittäisillä muuttujilla. Suurempi pistemäärä kuvasi kyseisen yhteisyyden tarpeen täydellisempää täyttymistä tutkittavan kohdalla. Taulukosta 4 nähdään tarkemmat tutkittavien saamat pistemäärät kustakin ulottuvuudesta.

TAULUKKO 4. Tutkittavien yksittäisistä yhteisyyden summamuuttujista saamat pistemäärät

	Kiintymys	Liittyminen	Arvostus	Avun saannin mahdollisuus	Neuvojen saanti	Hoivaaminen
H1	1,0	2,5	3,0	1,3	1,3	1,7
H2	1,8	2,0	1,0	2,3	2,5	2,3
H3	2,8	2,8	2,7	3,0	3,0	2,7
H4	-	-	-	-	-	-
H5	3,8	3,3	3,7	3,5	3,8	4,0
H6	3,8	3,0	3,0	3,5	4,0	3,3
H7	2,8	2,5	2,7	3,3	3,3	3,0
H8	4,0	3,5	3,0	4,0	4,0	4,0
H9	3,3	4,0	3,0	4,0	4,0	3,3
H10	3,0	2,0	2,7	3,5	3,5	2,7
H11	2,5	1,8	2,3	2,8	2,5	3,0
H12	4,0	3,5	3,7	4,0	3,8	3,3
H13	3,3	3,8	3,0	4,0	4,0	3,0
Keskiarvo	3,0	2,9	2,8	3,3	3,3	3,0
Keskihajonta	0,9	0,7	0,7	0,8	0,9	0,7

Erityisesti avun saannin mahdollisuutta ja neuvojen saantia kuvaavat ulottuvuudet poikkesivat keskiarvojen perusteella muista. Näiden lukujen perusteella, kuten myös laadullinen analyysi osoitti, voikin päätellä, että suurin osa tutkittavista koki saavansa riittävästi apua ja neuvoja. Liittymis- ja arvostusulottuvuus sijoituivat keskiarvojen perusteella heikoiten. Vankilakonteksti tekeekin tuloksista ymmärrettävät, sillä jo

laadullisen analyysini perusteella nähtävissä oli tutkittavien hämmentyneisyys ja ajatuksiin liittyvä sekavuus siitä, mihin kyseisessä elinympäristössä elävä henkilö sijoittuu: ryhmään, yhteisöön vai yhteiskuntaan. Myös arvostusulottuvuuden heikko sijoittuminen tuli esille jo tutkittavien haastatteluissa. Suhteellisen harva tutkittava tunsi yksiselitteisesti itsensä arvostetuksi. Huomioitavaa kuitenkin on, että yhdenkään yhteisyyden ulottuvuuden keskiarvot eivät tutkittavilla olleet huolestuttavan alhaisia. Valitettavasti keskiarvoihin kuitenkin liittyvän ongelman mukaisesti ne eivät kerro juuri mitään yksittäisten henkilöiden muista poikkeavista arvoista ja mahdollisesti hälyttävistäkin tilanteista.

Kun taulukon 4 lukuja tarkastelee yksittäisten tutkittavien näkökulmasta, on nähtävissä, että tutkittavien saamat pistemäärät olivat hyvin samankaltaisia läpi ulottuvuuksien: vain muutaman tutkittavan kohdalla oli nähtävissä suurempia pistemäärien vaihteluita. Tutkittavan H1 kiintymys- ja arvostusulottuvuuksia kuvaavat pistemäärät erosivat toisistaan. Myös tutkittavan H2 arvostusta ja neuvojen saantia kuvaavien ulottuvuuksien pistemäärät erosivat toisistaan suhteellisen paljon. Näiden kahden tutkittavan lisäksi tutkittavalla H10 liittymistä kuvaava ulottuvuus erosi avun saannin mahdollisuutta ja neuvojen saantia kuvanneiden ulottuvuuksien pistemääristä. Tutkittavat H1 ja H2 erosivat ylipäättänsä yhteisyyden ulottuvuuksia kuvaavien summamuuttujien suhteen muista tutkittavista. Vaikka heidän eri ulottuvuuksia kuvaaviin pistemääriin liittyi suurehkoa vaihtelua, kaiken kaikkiaan heidän pistemääränsä olivat tutkittavista matalimpia.

Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella mitattuna yksittäisten yhteisyyden ulottuvuuksien korrelaatiot tutkittavien taustamuuttujien – vankilakertaisuuden ja tuomiosta jo suoritettun ajan – kanssa osoittivat heikkoja ja kohtalaisia positiivisia korrelaatioita. Tuomiosta jo suoritettulla ajalla oli kohtalainen yhteys neuvojen saannin ja liittymisen kanssa. Muut tuomiosta jo suoritettun ajan ja vankilakertaisuuden korrelaatiot yksittäisten ulottuvuuksien kanssa olivat heikkoja.

8.2.4 Sosiaalisten verkostojen yhteys sosiaaliseen yhteisyyteen ja tukeen

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, ovatko sosiaaliset verkostot yhteydessä sosiaaliseen yhteisyyteen ja tukeen. Sosiaalisia verkostoja kuvattiin verkostokarttaan nimettyjen

ihmissuhteiden määrällä ja sosiaalisen tuen mittari perustui Weissin (1974) sosiaalisen yhteisyyden teoriaan (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde). Tutkittavien haastattelujen perusteella tein päätelmäni eri yhteisyyden ulottuvuuksien toteutumisesta kunkin osanottajan kohdalla. Tämä tutkittavien subjektiiviseen näkemykseen perustuva laadullisesti arvioitu päätelmäni toteutuneista ulottuvuuksista korreloi Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen perusteella sosiaalisten verkostojen koon kanssa. Toteutuneiden yhteisyyden ulottuvuuksien – kiintymyksen, liittymisen, arvostuksen, avun saannin mahdollisuuden, neuvojen saannin ja hoivaamisen – ja verkoston koon välillä oli positiivinen, tilastollisesti merkitsevä yhteys ($r = 0,727$; $p = 0,007$). Mitä suurempi sosiaalinen verkosto henkilöllä oli, sitä useampi yhteisyyden ulottuvuuskin hänen kohdallaan täyttyi. Tämän perusteella sosiaaliset verkostot olivat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä sosiaaliseen yhteisyyteen ja tutkittavien ihmissuhteista saatavaan sosiaaliseen tukeen.

Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen perusteella sosiaalisen verkoston ihmissuhteiden määrällä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä määrällisesti, SPS-mittarilla mitattuun sosiaaliseen yhteisyyteen ja sosiaaliseen tukeen. Kun tarkasteltiin yksittäisten yhteisyyden ulottuvuuksien – kiintymyksen, liittymisen, arvostuksen, avun saannin mahdollisuuden, neuvojen saannin ja hoivaamisen – yhteyttä sosiaalisten suhteiden lukumäärään eli verkoston kokoon, niin löydettävissä oli vain kohtalaisia ja heikkoja positiivisia korrelaatioita.

8.3 Koherenssin tunne

Koherenssin tunteen kokonaispistemäärän mahdollinen vaihteluväli on 13–91. Tässä tutkimuksessa vaihteluväliksi muodostui 42–70. Keskiarvo oli 56, keskihajonnan ollessa 9,2. Mediaani oli 60. Keskiarvon alle sijoittui viisi osanottajaa kolmestatoista. Koherenssin tunteen pistemäärät jakautuivat sosiaalista yhteisyyttä tasaisemmin ja erityisiä ääriarvoja ei esiintynyt. Kun koherenssin tunne jaettiin keskiarvon perusteella heikkoon ja vahvaan (vahva koherenssi ≥ 56), vahva koherenssin tunne liittyi tällöin kahdeksaan henkilöön eli 62 %:n tutkittavista. Vastaavasti viisi tutkittavaa eli 38 % tutkittavista kuului heikon koherenssin tunteen ryhmään. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että koherenssin tunteen suhteen reilulla puolella tutkittavista oli hyvä tilanne ja vähän alle puolella suhteellisen heikko. Verrattuna sosiaaliseen yhteisyyteen, kuitenkin

useammalla tutkittavalla oli niin sanottu hyvä tilanne. Taulukosta 5 nähdään yksittäisten tutkittavien koherenssin tunnetta kuvastavat pistemäärät.

TAULUKKO 5. Tutkittavien koherenssin tunnetta kuvastavat kokonaispistemäärät

HENKILÖ	Koherenssin tunteen kokonaispistemäärät
H1	47
H2	42
H3	60
H4	64
H5	60
H6	58
H7	70
H8	63
H9	45
H10	48
H11	46
H12	60
H13	66
Keskiarvo	56
Keskihajonta	9,2

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia koherenssin tunteen yhteyttä sosiaaliseen tukeen ja sosiaaliseen yhteisyyteen. Tätä pyrkimystä lähdettiin tavoittelemaan parametrisella T-testillä, koska sen käytön edellytykset olivat voimassa (ks. luku 7.4.2). Kaksiluokkaisena kategorisena muuttujana käytettiin tutkittavien koherenssin tunnetta, joka tutkittavien saamien pistemäärien perusteella jakautui kahteen luokkaan: heikkoon ja vahvaan koherenssin tunteeseen. Testissä käytettävä numeerinen muuttuja oli sosiaalinen tuki eli tutkittavien sosiaalisen yhteisyyden pistemäärä. Taulukosta 6 on nähtävissä eri koherenssin tunteen ryhmien koko, ryhmien keskiarvot ja keskihajonnat sosiaalisen tuen suhteen sekä T-testiin liittyvät tunnusluvut.

TAULUKKO 6. Heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmiin luokiteltujen tutkittavien sosiaalinen tuki T-testillä mitattuna

Sosiaalinen tuki	Ryhmän koko	Keskiarvo	Keskihajonta	T-arvo	Vapausasteet	P-arvo
Ryhmä 1: heikko koherenssi	5	61,8	17,1			
Ryhmä2: vahva koherenssi	7	81,0	8,9			
				-2,56	10	0,029

Levenen testi: $F = 2,19$; $p = 0,169$

Jo taulukon 6 keskiarvoista on nähtävissä suurehko ero eri ryhmien välillä. T-testin tulos osoittikin, että heikon ja vahvan koherenssin ryhmät erosivat toisistaan sosiaalisen tuen suhteen tilastollisesti merkitsevästi, $t(10) = -2,56$; $p = 0,029$. Tämän perusteella koherenssin tunne ja sosiaalinen tuki olivat yhteydessä toisiinsa siten, että niillä tutkittavilla, joilla oli vahva koherenssin tunne, oli myös parempi tilanne sosiaalisen tuen ja yhteisyyden suhteen. Tutkittavat, jotka kuuluivat heikon koherenssin tunteen ryhmään, kokivat myös sosiaalisen tukensa ja yhteisyytensä heikommaksi kuin vahvan koherenssin tunteen ryhmään kuuluneet.

Koska ryhmien koot olivat merkittävät pienet, näin tarpeelliseksi tuloksen varmentamisen T-testin epäparametrisella vastineella Mann-Whitneyn U-testillä (Tikkanen 2013, 20). Taulukosta 7 on nähtävissä U-testiin liittyvät tunnusluvut eli koherenssin tunteen ryhmien koot ja ryhmien järjestyslukujen keskiarvot.

TAULUKKO 7. Heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmiin luokiteltujen tutkittavien sosiaalinen tuki U-testillä mitattuna

Sosiaalinen tuki	Ryhmän koko	Järjestyslukujen keskiarvot
Ryhmä 1: heikko koherenssi	5	4,20
Ryhmä2: vahva koherenssi	7	8,14

Myös U-testin järjestyslukujen keskiarvot osoittivat koherenssin tunteen ryhmien eroavan toisistaan suhteellisen paljon. U-testillä mitattuna heikon ja vahvan koherenssin ryhmät eivät eronneet toisistaan sosiaalisen tuen suhteen tilastollisesti merkitsevästi, $z = -1,868$; $p = 0,062$. Tilastollisen merkitsevyyden raja-arvo 0,05 ei jäänyt kuitenkaan kauaksi (Tikkanen 2013, 15). Tähtinen ym. (2011) ovatkin ottaneet esille pieniin otoksiin liittyvän ongelman, jonka mukaisesti melko suuretkaan muuttujien väliset erot eivät välttämättä tule tilastollisesti merkitseviksi. He kehottavat kiinnittämään huomiota todellisiin muuttujien arvoihin tuloksia tulkittaessa. On myös hyvä huomioida, että epäparametriisiin testeihin liitetään heikompi selitysvaikutus kuin parametriin menetelmiin. (Tähtinen ym. 2011, 29; 66.) Koska molempien testien p-arvot olivat suhteellisen samansuuntaiset, pidänkin T-testiä ja sen antamaa tulosta luotettavana.

Tutkittavien sosiaalisen yhteisyyden ja koherenssin tunteen pistemäärät jaettiin keskiarvon perusteella kahteen osaan: hyvään ja heikkoon yhteisyyden asteeseen sekä vahvaan ja heikkoon koherenssin tunteeseen. Päädyin vielä tarkastelemaan luokittelemalla tutkittavien sijoittumista edellä mainittuihin ryhmiin. Tarkoituksena oli siis tutkia, kulkevatko hyvä yhteisyyden aste ja vahva koherenssin tunne sekä heikko yhteisyyden aste ja heikko koherenssin tunne käsi kädessä. Luokittelussa oli mukana 12 henkilöä, sillä yhdeltä tutkittavalta puuttuivat sosiaalista yhteisyyttä mitanneet vastaukset. Luokitteluni perusteella kahdeksalla henkilöllä eli 67 %:lla tutkittavista molemmat mittarit olivat samansuuntaiset. Tällöin tilanne oli molemmilla mittareilla mitattuna kaksijakoisesti hyvä tai huono, jolloin mittareiden voi ajatella olevan yhteydessä toisiinsa. Tutkittavista neljällä eli 33 % kyseiset mittarit eivät osoittaneet samansuuntaisuutta. Tällöin henkilön tilanne oli toisella mittarilla mitattuna heikko ja toisella hyvä. Kuitenkin enemmistön kohdalla sama tendenssi oli nähtävissä mittarista

toiseen. Myös tämän tulkintatavan perusteella sosiaalinen yhteisyys ja koherenssin tunne olivat siis jossakin määrin yhteydessä toisiinsa.

Testasin tutkimuksessa Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella myös muiden taustamuuttujien yhteyttä koherenssin tunteeseen. Tuomiosta jo suoritettulla ajalla, laadulliseen arviointiin perustuvalla arviolla toteutuneista yhteisyyden ulottuvuuksista ja verkoston koolla ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä koherenssin tunteeseen. Ylipäättänsä muuttujien välillä oli vain hyvin heikkoja positiivisia korrelaatioita. Vankilakertaisuudella eli sillä, kuinka monta kertaa henkilö ollut vankilassa, oli kohtalainen positiivinen yhteys koherenssin tunteeseen. Yhteys ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

9 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

9.1 Tulosten tarkastelua

Tutkimuksen tavoitteena oli elinkautisvankien subjektiivisten sosiaalisten verkostojen ja niistä saatavan tuen sekä koherenssin tunteen tutkiminen. Tarkoituksena oli kartoittaa ja kuvailla näiden tekijöiden sisältöjä ja merkityksiä sekä analysoida niiden välistä mahdollista yhteyttä. Tutkimusta ohjanneen työhypoteesini mukaisesti sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki ovat yhteydessä koherenssin tunteeseen ja tämän hypoteesin tutkiminen olikin tutkimuksessa keskeistä.

Tutkimuksessa yhdistyivät kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen eli määrällinen ja laadullinen tutkimusote. Tutkittavien sosiaalisia verkostoja tutkittiin Bronfenbrennerin teoriaan pohjautuvalla Klefbeckin ym. (1988) kehittämällä verkostokartalla (Seikkula 1994, 21–22). Verkostokarttaa analysoitiin tarkemmin teemahaastattelun avulla. Kyseiset teemat käsittelivät ihmissuhteiden sisältöä, sosiaalista yhteisyyttä ja ihmissuhteiden merkitystä. Verkostokartta ja siihen liittyvä teemahaastattelu edustivat tutkimuksen kvalitatiivista puolta. Sosiaalista tukea lähestyttiin Toimia-tietokannan Social Provision Scale-mittarilla. Mittari perustuu Weissin (1974) teoriaan, josta

Cutrona ja Russel (1987) kehittivät mittarin, joka mittaa sosiaalisten suhteiden tuottamaa tukea. (Toimia-tietokanta 2012a, Internet-lähde.) Koherenssin tunnetta mitattiin tässä tutkimuksessa Antonovskyn (1991) 13-osioisella koherenssin tunteen mittarilla (Antonovsky 1991, 227–234). Kyseiset kyselylomakkeet edustivat tutkimuksen kvantitatiivista puolta. Tähän tutkimukseen siis liittyi sekä aineistonkeruumenetelmien että analyysimenetelmien triangulaatio (Eriksson & Koistinen 2005, 42). Lähestymistavaltaan tutkimus oli monitapaustutkimus, jossa tavoiteltiin tapaustutkimuksiin liitetystä ominaisuuksista erityisesti deskriptiivisyyttä ja heuristisuutta (Syrjälä ym. 1995, 15).

Tutkimuksen taustalla käytettiin Housen ym. (1988) teoriaa sosiaalisiin suhteisiin liittyvistä eri tekijöistä: sosiaalisesta liittynästä, sosiaalisen verkoston rakenteesta ja suhteiden sisällöstä. Tutkittavien sosiaalisen verkoston koko kuvastikin sosiaalista liityntää. (House ym. 1988, 302; Kunttu 1997, 41–42). Tämänkaltaisen liityntä oli tässä tutkimuksessa suhteellisen vähäistä. Tutkittavat olivat heterogeeninen joukko, mutta kaiken kaikkiaan heidän verkostonsa olivat pieniä. Luvut erosivatkin merkityksellisesti suhteessa normaaliyhteiskunnassa eläviin (Seikkula 1994, 30–31). Suppeista verkostoista huolimatta 77 % tutkittavista oli kuitenkin tilanteeseensa tyytyväisiä, mikä olikin subjektiivisen kokemuksen merkityksellisyydestä johtuen positiivista (Seikkula 1994, 27). Myös emotionaalista tukea tuottava 3-6 läheisen henkilön muodostama läheisten ihmisten verkosto nähdään ihmisen hyvinvoinnin kannalta merkitykselliseksi (Bäckman 1987, 103; Seikkula 1994, 26). Suurimmalla osalla tutkittavista, 77 %:lla, löytyikin 3-6 läheistä ihmissuhdetta verkostostaan.

Sosiaalisen verkoston rakenteella kuvataan liityntää tarkemmin: siihen sisältyvät muun muassa suhteiden vastavuoroisuus ja syvien, emotionaalisten suhteiden olemassaolo (Kunttu 1997, 43). Esimerkiksi vain yksi tutkittava koki kaikki ihmissuhteensa vastavuoroisiksi suhteessa kuuteen tutkittavaan, joiden ihmissuhteista alle puolet oli vastavuoroisia. Vain kolmen tutkittavan ihmissuhteista vähintään puoleen liittyi syviä tunteita, muiden tutkittavien tilanteen ollessa huonompi. Tämänkaltaiset tutkimustulokset ja luvut toivat sen esille, että suhteiden epätasapainoon ja tunteettomuuteen liittyvät ihmisen hyvinvointia kuormittavat seuraamukset ovat todellisia uhkia tutkittaville (Kunttu 1997, 45).

Suhteiden sisältöön liittyvä sosiaalinen tuki sen omassa merkityksessä ja sosiaalinen yhteisyys sitä kuvastamassa olivat myös tarkastelun kohteita (Kunttu 1997, 43; Toimiatietokanta 2012a, Internet-lähde). Tutkimustulosten perusteella yhdellä tutkittavalla ei ollut yhtään ainutta ihmissuhdetta, joka tuottaisi hänelle tukea. Muilla tutkittavilla kyseisiä suhteita oli 2-12. Luvut olivat siis suhteellisen pieniä, mutta eivät hälyttäviä. Kuitenkin tämä yksi henkilö on yhtä paljon kuin 8 % tutkittavista. Tämänkaltaisessa ympäristössä ja tilanteessa se on 8 % liikaa. Ylipäättänsä tulosten perusteella oli nähtävissä, kuinka vaikeaa tutkittaville tuen pyytäminen oli. Onkin huolestuttavaa, jos ja kun tämänkaltainen vaikeus jatkuu myös vankilaympäristön ulkopuolella. Ainoastaan lähimmät ihmissuhteet toimivat monipuolisina tuen lähteinä, mikä kertoo paljon kyseisten suhteiden merkityksellisyydestä. Tulokset toivat esille myös vankilan viranomaisten merkityksen, mutta samanaikaisesti osoittivat myös kehittämisen arvoisia ongelmakohtia, kuten luottamuksen puutteen sekä välittämisen ja tuen rajoittuneisuuden.

Yhteisyyden astetta ja sosiaalisen tuen kokemusta mitattiin SPS-mittarilla, jolloin puolet tutkittavista sijoittui suhteellisen hyvin. Kuitenkin erityisesti kahdella tutkittavalla sosiaalista yhteisyyttä kuvastava kokonaispistemäärä oli alhainen. Sosiaalista yhteisyyttä lähestyttiin myös yksittäisten ulottuvuuksien näkökulmasta sekä laadullisesti että määrällisesti. Laadullisen analyysin perusteella hoivan antajana toimiminen ja neuvojen ja ohjauksen saannin mahdollisuus täytyivät tutkittavien kohdalla parhaiten. Arvostuksen tarve oli yhteisyyden ulottuvuuksista se, mikä täyttyi tutkittavilla kaikkein harvimmin. Määrällisen analyysin perusteella avun ja neuvojen saantia kuvaavat ulottuvuudet sijoittuivat keskiarvojen perusteella parhaiten. Kuten laadullinen analyysi jo osoittikin, arvostusulottuvuus sijoittui myös keskiarvon perusteella huonoiten.

Tutkimuksen tavoitteena oli sen tutkiminen, ovatko sosiaaliset verkostot yhteydessä sosiaaliseen tukeen yhteisyyden asteella mitattuna. Sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen tuen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä määrällisesti mitattuna. Laadullisen arviointiin perustuvilla päätelmilläni yksittäisten ulottuvuuksien toteutumisesta kunkin tutkittavan kohdalla sen sijaan oli. Näiden toteutuneiden ulottuvuuksien ja verkoston koon välillä oli positiivinen, tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,05$).

Koherenssin tunteen suhteen tutkittavat olivat homogeenisempi joukko kuin sosiaalisen yhteisyyden kohdalla. Kuitenkin, kuten yhteisyydenkin suhteen, myös noin puolella tutkittavista koherenssin tunne oli suhteellisen hyvä, he kuuluivat vahvan koherenssin tunteen ryhmään. Toisaalta myös suurella osalla pistemäärät jäivät alhaisiksi, jolloin heidän koherenssin tunne oli heikko. Koherenssin tunteen ja sosiaalisen tuen välisen mahdollisen yhteyden tutkiminen oli tutkimuksen päätavoite. T-testin perusteella koherenssin tunne olikin tilastollisesti merkitsevässä ($p < 0,05$) yhteydessä sosiaalisella yhteisyydellä mitattuun sosiaaliseen tukeen. Tulosten perusteella ne tutkittavat, joilla oli vahva koherenssin tunne, kokivat myös sosiaalisen tukensa paremmaksi kuin heikon koherenssin tunteen ryhmään sijoittuneet tutkittavat. Pienen otoskoon vuoksi T-testin tulos pyrittiin varmentamaan epäparametrisella U-testillä. U-testin tulos jäi jonkin verran tilastollisen merkitsevyyden raja-arvosta 0,05. Koherenssin tunteen yhteyttä sosiaaliseen tukeen tutkittiin myös luokittelemalla molempien mittareiden antamat tulokset. Tämän tarkasteluni perusteella 67 %:lla tutkittavista molemmat mittarit – sosiaalinen yhteisyys ja koherenssin tunne – olivat samansuuntaiset, jolloin muuttujien voi perustella olevan jonkin asteisessa yhteydessä toisiinsa.

9.1.1 Sosiaaliseen liityntään ja sosiaalisen verkoston rakenteeseen liittyvät tulokset

Tutkittavien sosiaaliset verkostot erosivat merkittävästi toisistaan, verkostojen koon vaihdellessa 0-24 ihmissuhteen välillä. Kaiken kaikkiaan tutkittavien henkilökohtaiset verkostot olivat pieniä, mikä aiheuttaakin monenlaisia riskejä. Niukat sosiaaliset sidokset voivat olla ongelma esimerkiksi resurssinäkökulmasta käsin. Koska tutkimusten mukaan sosiaaliset suhteet vaikuttavat myös muiden ihmisen perustarpeiden tyydyttymiseen, verkostojen suppea määrä on riski yksilön hyvinvoinnille. (Peltonen 194, 2.) Marsellan ja Snyderin (1981) mukaan sosiaalisen verkoston vuorovaikutussuhteet tuottavat henkistä ja materiaalista tukea, informaatiota, palveluja ja myös uusia ihmissuhteita (Seikkula 1994, 16). Tässä tutkimuksessa yhdellä tutkittavalla ei ollut yhtään ainoata suhdetta verkostossaan. Sen jo itsessään aiheuttamien riskien ja ongelmien ohella myös uusien ihmissuhteiden solmiminen on siten todennäköisesti vaikeaa. Vankilan kaltaisessa ympäristössä uusien suhteiden solmiminen ei muutenkaan ole yksinkertaista ja tällainen tilanne voi tehdä siitä jopa mahdotonta. Kuitenkin tutkimusten mukaan sosiaalisten verkostojen tuottama yhteisöllisyys ja sosiaalinen kontrolli ovat yhteydessä myös alhaisempaan

rikollisuuteen, mikä tämänkaltaisessa kontekstissa onkin merkityksellistä (Salmi 2005, 75).

Verkostojen suppeahkosta koosta huolimatta 77 % tutkimuksen osanottajista oli tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa. Luku on täysin samassa linjassa esimerkiksi 1990-luvun lopulta lähtien tehtyjen vankien työ- ja toimintakykyarvioiden kanssa. Näiden tietojen perusteella joka viides vanki oli tyytymätön vuorovaikutussuhteisiinsa. (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 50.) Tätä merkityksellistä subjektiivista kokemusta ei voikaan vähätellä. Kuitenkin se herättää kysymyksen, mitä ihmissuhteet antavat henkilölle? Voiko ajatella, että vankeudessa elävän ihmisen standardit ovat alentuneet ja ollaan tyytyväisiä vähempään, mitä tarvitsisi olla? Onko myös mahdollista, että tämänkaltaisen tuomio estää todellisen kokemuksen paljastamisen jopa itselle ja erityisesti muille? Huolestuttavaa myös oli, että tutkittavien verkostopuutteet osuivat monta kertaa useammille verkostolohkoille. Tässä tutkimuksessa verkostoihinsa tyytymättömistä tutkittavista kahdella kolmesta oli puutteita useammalla loholla. Yhdellä kyseisistä tutkittavista ei ollut läheisiä ollenkaan yhdelläkään loholla, toisella ei ollut ystäviä eikä sukulaisia ja kolmannelta puuttuivat ystävät. Näiden ihmissuhteisiinsa tyytymättömien tutkittavien ohella, myös muiden osanottajien verkostokartoista oli nähtävissä sama tilanne. Niinkin monella kuin kahdeksalla tutkittavalla kolmestatoista oli vähintään kaksi tyhjää ihmissuhdelohkoa kartassaan. Tämän mukaisesti ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat eivät monenkaan tutkittavan kohdalla rajoittuneet vain tietyn tyyppisiin ihmissuhteisiin vaan olivat luonteeltaan laajempia. Normaaliolosuhteissa eri ihmissuhdelohkoilla on suhteellisen sama määrä ihmissuhteita, mutta tämä ei näyttänyt pätevän vankilaympäristössä (Seikkula 1994, 30).

Suppeat verkostot ja tyhjät ihmissuhdelohkot aikaansaavat myös muita ongelmia. Vankilakontekstissa Seikkulan (1994) esille nostama ryhmien ja eri roolien merkitys on tärkeässä asemassa. Yleensä henkilön verkostot pitävät sisällään 4-6 ryhmittymää, joissa yksilö toimii eri rooleissa. Tämänkaltaisen toiminta edistää psykologista kehitystä, erilaisten näkökulmien ottamista ja sopeutumista. (Seikkula 1994, 31.) Tämänkaltaisen empaattinen toisen asemaan asettautuminen ja uuteen tai muuttuneeseen tilanteeseen sopeutuminen olisivat ensiarvoisen tärkeitä kykyjä rikollisuuden vähentämisen näkökulmasta. Myös tästä näkökulmasta käsin suppeisiin

sosiaalisiin verkostoihin liittyy ongelmia, sillä niissä toimitaan väistämättä vain harvoissa rooleissa.

Verkoston koon ja eri ryhmien ohella olisi tärkeää, että subjektiivisesta verkostosta löytyisi erityinen hyvinvointia lisäävä lähipiiri, Attneaven (1990) ydinverkosto (Seikkula 1994, 26). Osanottajista lähes neljäsosalla (23 %) puuttui läheisiksi luokiteltavat henkilöt verkostostaan. Myös monen tutkittavan ihmissuhteisiin liittyvä vastavuoroisuuden puute muodosti riskin yksilön hyvinvoinnin kannalta (Kunttu 1997, 45). Vain yksi osanottaja koki kaikki suhteensa vastavuoroisiksi. Puolella tutkittavista alle 50 % suhteista oli luokiteltavissa vastavuoroisiksi. Kun näitä lukuja vertaa keskiverto henkilön elämään normaaliolosuhteissa, erot tulevat näkyviin. Aikuisen ihmisen ihmissuhteista suurimman osan tulisikin olla vastavuoroisia. Vastavuoroisuuden ohella tutkittavien suhteet eivät myöskään olleet erityisen tunnepitoisia; syviä tunteita liittyi suhteellisen harvoihin ihmissuhteisiin.

9.1.2 Ihmissuhteiden sisältöön liittyvät tulokset

Lähes kaikki tutkittavat (92 %) kokivat saavansa ihmissuhteistaan tukea. Tuen määrä suhteessa ihmissuhteiden kokonaismäärään oli myös hyvä: melkein kaikkien (85 %) tutkittavien ihmissuhteista yli puolet oli tukea tuottavia. Ihmissuhteista saatava tuki on aina tärkeää, mutta jo Cassellin (1976) tutkimukset toivat sen esille, kuinka merkittävässä roolissa tuki on erityisissä olosuhteissa: tuki vaimentaa haitallisia ympäristötekijöitä. Tällöin sosiaalisella tuella ja ihmissuhteilla on vankilaympäristössä kiistaton merkitys. Avoimeksi kysymykseksi jää, mikä merkitys sillä olisi, jos ihmissuhteista vielä useampi olisi tukea tuottava? Toisaalta, palvelevatko ne ihmissuhteet, joihin sosiaalinen tuki ei liity vangitun henkilön hyvinvointia jollakin toisella tavalla? On myös merkityksellistä, että tutkimusten mukaan tuen laatu on tärkeämmässä asemassa kuin tuen määrä (Bäckman 1987, 118; Kunttu 1997, 44). Tämän tutkimuksen puitteissa ei olekaan mahdollista ottaa kantaa siihen, onko kaksi laadultaan hyvää ihmissuhdetta parempi asia yksilölle kuin seitsemän heikkolaatuisempaa? Toisaalta tuen kohteen subjektiivinen kokemus on tärkeässä asemassa myös tässä yhteydessä. Ylipäättänsä oma kokemus, että tuen saaminen on mahdollista, tiivistää tuen merkityksen (Kunttu 1997, 44).

Tutkittavien haastattelujen perusteella tuen pyytäminen oli heille suhteellisen vaikeaa, omillaan pyrittiin selviytymään lähes viimeiseen asti. Sosiaalisen tuen näkökulmasta lähimmät ihmissuhteet muodostivat kuitenkin poikkeuksen. Kyseiset ihmissuhteet olivat tuen sisällöltään monipuolisimpia ja tutkittavia tyydyttäviä. Myös vankitovereilta saatu tuki oli tutkittaville erityisen tärkeässä asemassa. Samassa tilanteessa elävien empaattinen ymmärrys tekeekin Thoitsin (1995) mukaan tämänkaltaisen tuen tehokkaimmaksi (Heaney & Israel 2002, 194).

Suurimmalla osalla (77 %) tutkittavista löytyi ainakin yksi heille tärkeä viranomainen. Yli puolella tutkittavista heitä oli useampiakin. Erityisesti esiin nousivat eri ohjaajat, työnjohtajat, psykologi ja psykiatri. Tutkittavista 62 % koki, että ainakin yksi vankilan viranomainen välittää heistä aidosti. Niinkin moni kuin 85 % tutkittavista oli viranomaissuhteisiinsa tyytyväisiä tai jopa erittäin tyytyväisiä. Tutkittaville merkitykselliset viranomaissuhteet olivat samalla myös sosiaalisen roolinsa mukaisia tuen lähteitä (Vahtera & Uutela 1994, Internet-lähde). Kyseiset suhteet tuottivat sekä tunneperäistä että tietopohjaista tukea.

Toisaalta 15 % tämän tutkimuksen osanottajista ei halunnut tukea tai mitään muutakaan apua vankilaviranomaisilta. Kahden kriittisimmän äänen ohella myös monet muut tutkittavat ottivat kantaa samoihin epäkohtiin: luottamuksen puutteeseen, vankien ja viranomaisten etäisyyteen toisistaan ja tuen saamiseen vain harvoilta henkilöiltä. Vankilan henkilökunnasta vartijat saivat osakseen eniten kritiikkiä. Kuitenkin Rikosseuraamuslaitoksen perhetyöryhmän näkemyksen mukaan valvontahenkilöstön työ on nykyisin mitä suurimmassa määrin vuorovaikutuksellista (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 64). Näkemykset ja kokemukset eivät vain tunnu todellisuudessa kohtaavan. Olisi kuitenkin tärkeää, että ne ihmiset, jotka ovat päivittäin vuorovaikutuksessa, saataisiin toisiaan lähemmäksi myös henkisesti. Tietynlaisen luottamuksen saaminen erityisesti valvontahenkilöstön ja vangittujen välille tulisi olla sekä kaiken lähtökohta että tärkeä tavoite. Kuten Väkeväisenkään (2008, 98) tutkimuksessa, myös tämän tutkimuksen valossa vankilaviranomaiset eivät missään nimessä olleet vangeille merkityksettömiä ja kyseistä merkitystä olisi täysin mahdollista lisätä edelleen.

Sosiaalisen yhteisyyden ulottuvuudet (kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen ja ohjauksen saannin mahdollisuus ja hoivan antaminen) niihin liittyvine tarpeineen ja odotuksineen täytyivät kukin haastatteluni perusteella 5-12 tutkittavan kohdalla. Hoivan antaminen toteutui ulottuvuuksista parhaiten. Ainoastaan yksi tutkittava ei kokenut itseään hoivan antajaksi, jolloin tämä tarve toteutui 92 %:lla tutkittavista. Tutkittavien vastauksista kävikin ilmi, kuinka tärkeää tarvittuna oleminen heille oli. Tilanteessa, jossa itsemääräämisoikeus ja vaikuttaminen ovat rajoitettua, tämänkaltainen tunne korostuu. Onkin merkityksellistä, että tutkittavat kokivat kaikesta huolimatta itsensä tärkeiksi. Lähes kaikki tutkittavat kokivat saavansa neuvoja ja ohjausta, tarve toteutui 85 %:lla tutkittavista. Myös avun saaminen oli mahdollista lähes yhtä monelle, 77 %:lle, tutkittavista. Yhtä moni koki kuuluvansa ainakin yhteen sosiaalisen liittymisen ulottuvuuksista: ryhmään, yhteisöön tai yhteiskuntaan. Kiintymys-ulottuvuus täyttyi 62 %:lla tutkittavista. Tarve oli laajentunut sen tyypillisestä täyttäjistä, puolisosta, muihin perhesuhteisiin ja jopa ystäviin (Cutrona ym. 1986, 48). Ulottuvuuteen sisältyvä läheisyyden tarve jäi monella tutkittavalla toteutumatta, jolloin ulottuvuutta kuvasi enemmänkin rakkaus (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde).

Arvostus-ulottuvuus toteutui huonoiten; kyseinen tarve täyttyi enää yksiselitteisesti 38 %:lla tutkittavista. Ei olekaan vaikea uskoa, että vankilassa ollessaan tunne siitä, että on arvostettu, helposti katoaa. Voiko kuitenkin ajatella, että jos ihminen ei koe tulevansa millään tavalla arvostetuksi, tietynlainen yrittäminenkin heikkenee? Onko silloin enää millään mitään merkitystä ja miten sisäiset moraalisisäännöt siinä tilanteessa vaikuttavat? Toinen ongelmallinen kohta oli sosiaalinen liittyminen. Tutkittavista 31 % koki voimakkaasti, että sosiaalinen liittyminen ei kiinnosta. Toisaalta vain 23 % koki kuuluvansa yhteiskuntaan. Tutkittavista 46 % koki vankiyhteisön omaksi ryhmäkseen. Esimerkiksi Hirschin (1969) mukaan vahvat siteen juuri yhteisöön ja yhteiskuntaan estävät rikollisuutta. Myös Gattin ym. (2003) tutkimuksen mukaan yhteisöllisyys saattaa ehkäistä rikoskäyttäytymistä. Tällöin sosiaalinen ympäristö suojelee rikollisuudelta. (Salmi 2005, 75; 77.) Kun sosiaalinen ympäristö on vankiyhteisö, ryhmän toteuttamat normit voivat olla kielteisiä (Bäckman 1987, 86). Tällöin yhteisöllisyyteen liittyvät positiiviset tekijät saattavat kääntyä päinvastaisiksi. Tilanteesta muodostuukin hankala: yksinäisyys ei palvele kuntoutumista ja muuttumista, mutta myös rikolliset yhteydet ovat usein muutoksen tiellä.

SPS-lomakkeella mitatun yksiulotteisen yhteisyyden arvoja kuvasi suhteellisen suuri keskihajonta. Puolella tutkittavista pistemäärät olivat suhteellisen hyviä, mutta toisesta puolikkaasta erityisesti kahdella henkilöllä hyvin alhaiset. SPS-lomakkeen yksittäisiä ulottuvuuksia kuvaavat arvot antoivat jonkin verran eri kuvan sosiaalisten tarpeiden ja odotusten toteutumisesta kuin haastatteluun perustuva laadullinen analyysi. Määrällisen analyysin perusteella neuvon ja avun saaminen olivat ne ulottuvuudet, mitkä keskiarvojen perusteella antoivat korkeimmat pistemäärät. Myös kiintymys ja hoivan antaminen sijoittuivat korkeampien keskiarvojen puoliskoon. Näistä neljästä ulottuvuudesta avun ja neuvon saannin sekä hoivan antamisen ulottuvuudet toteutuivat parhaiten – joskin eri järjestyksessä – myös sosiaalisen yhteisyyden laadullisella alueella, teemahaastattelun kautta analysoituina. Kahden eri testausmenetelmän antaman hyvin samanlaisen informaation turvin voi todeta, että tutkittavat saivat kaikesta huolimatta neuvoja ja apua suhteellisen hyvin. Myös itsensä hoivaajaksi kokeminen oli yleistä. Pistemäärät eivät olleet keskiarvojen perusteella hälyttävän matalia myöskään kolmen muun ulottuvuuden kohdalla. Arvostusulottuvuutta kuvasi matalin keskiarvo myös määrällisesti mitattuna. Huomioitavaa myös on, että arvostusulottuvuuden arvojen vaihteluvälin korkein arvo erosi muista ulottuvuuksista. Kukaan tutkittavista ei yltänyt maksimiarvoon neljä.

Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin huomioitava, että muista poikkeavat arvot vääristävät helposti erityisesti keskiarvoja. Eri ulottuvuuksien ja eri henkilöiden arvojen tarkempi tarkastelu osoittikin, että arvot olivat henkilöittäin hyvin samansuuntaisia. Samalla henkilöllä ei siis esiintynyt kovinkaan suuria poikkeamia ulottuvuuksien välillä. Kärjitetysti voi sanoa, että henkilöllä joko meni hyvin tai huonosti kaikilla ulottuvuuksilla. Taulukosta 3 on nähtävissä, että tutkittavien H1 ja H2 arvot poikkesivat monin paikoin suhteellisen paljon muiden tutkittavien arvoista. Jo sosiaalisen yhteisyyden kokonaispistemäärien perusteella oli havaittavissa, että kyseisten henkilöiden vastaukset vaikuttivat aineistoja kuvaaviin lukuihin suhteellisen voimakkaasti. Esimerkiksi ulottuvuuksien vaihteluvälit olisivat olleet hyvin erinäköiset, jos näiden kahden tutkittavan vastaukset olisi jätetty huomioimatta.

Nämä kaksi tutkittavaa olivat pois jättämisen sijasta arvokkaita informaation lähteitä. Tutkittavalla H1 ei ollut yhtään ainutta ihmissuhdetta, hänen sosiaalista yhteisyyttä kuvaava pistemääränsä oli joukon alhaisin ja huomattavan alhainen ylipäättänsä.

Yksittäisistä yhteisyyden ulottuvuuksista tunneperäiseen yksinäisyyteen liittyvää kiintymysulottuvuutta kuvasi huonoin mahdollinen pistemäärä 1, eivätkä muutkaan pistemäärät olleet suuria (Russell ym. 1984, 1314). Myös koherenssin tunnetta kuvaava pistemäärä, 47, sijoittui neljän alhaisimman pistemäärän joukkoon. Tutkittavan H2 verkostossa oli neljä ihmissuhdetta, luku oli tutkittavista toiseksi alhaisin heti H1:n jälkeen. Myös sosiaalista yhteisyyttä kuvaava pistemäärä oli hyvin alhainen ja jälleen toiseksi alhaisin kaikista tutkittavista. Kyseisen henkilön, H2:n kohdalla arvostusulottuvuus sijoittui huonoiten, heikoimmalla mahdollisella tavalla. Myös hänen koherenssin tunnetta kuvaava pistemäärä oli joukon alhaisin. Nämä kaksi tutkittavaa eivät olleet ainoita, joiden tulokset olivat huomattavan surullisia ja hälyttäviä. Nämä tutkittavat kuitenkin osoittivat sen, että huono-osaisuus ja ongelmat seurasivat toisiaan ja liittyivät monille, osittain erillisille elämän alueille. Näiden henkilöiden kohdalla pystyi toteamaan, että heillä ei liioin ollut ihmissuhteita, he eivät kokeneet saavansa paljoakaan tukea ja heidän elämänhallintansa oli heikkoa.

Weissin (1974) mukaan sosiaaliseen yhteisyyteen liittyvien tarpeiden toteutumattomuus voi aikaansaada yksinäisyyden kokemuksen (Toimia-tietokanta 2012d, Internet-lähde). Yksinäisyys taas on yhdistetty useasti esimerkiksi käytös- ja mielenterveysongelmiin (DiTommaso & Spinner 1997, 418). Tämänkaltaisten ongelmien syntyminen ja jo valmiiden ongelmien paheneminen eivät niinkään palvele vankien kuntoutumista. Ylipäätänsä sosiaalisen tuen positiiviset vaikutukset esimerkiksi stabiilisuuden tunteeseen, moraalin sekä muutosmotivaation vahvistamiseen ovat sisällöltään erityisen merkittäviä tässä kontekstissa (Lindfors 1996, 76; Peltonen 1994, 58). Sosiaalisen tuen onkin nähty olevan yhteydessä rikollisuuteen siten, että rikosten tekeminen on vähäisempää sosiaalista tukea saaneilla (Lindfors 1996, 35).

Tässä tutkimuksessa keskeistä oli sen tutkiminen, löytyykö sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen tuen välille yhteys. Tutkimustulosteni perusteella verkostojen koko ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä sosiaaliseen tukeen ja yhteisyyteen SPS-lomakkeella mitattuna. Kuitenkin laadulliseen arviointiin perustuvan haastatteluni perusteella tilastollisesti merkitsevä yhteys löytyi. Tämä herätti myös tutkimuksen luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Toimiko laadullinen mittari määrällistä paremmin? Vaikuttiko kyselylomakkeen mahdollinen vaikeaselkoisuus vastauksiin? Mittasivatko menetelmät juuri sitä, mitä niiden pitikin mitata? Näihin kysymyksiin

palataan tarkemmin luvussa 9.2, jossa käsitellään tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta.

9.1.3 Koherenssin tunteeseen liittyvät tulokset

Myös tutkittavien koherenssin tunnetta kuvaavat pistemäärät antoivat aiheita huoleen, sillä kokonaispistemäärät olivat suhteellisen alhaisia. Esimerkiksi Honkinen (2009, 22–24) otti tutkimuksessaan esille lasten ja nuorten koherenssin tunnetta mitanneiden tutkimusten keskiarvoja, jotka lähes poikkeuksetta olivat suhteellisen paljon tämän tutkimuksen keskiarvoa, 56, parempia. Tulokset tekee ymmärrettäväksi koherenssin tunteen sisältö, johon kuuluvat elämän ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys (Raitasalo 1996, 64). Mahdollinen tilanne, jossa oma tuomio nähdään epäoikeudenmukaisena, ei liioin tee elämästä ymmärrettävää. Toisaalta, kuinka mielekkäänä elämäänsä voi pitää myös hallittavuudeltaan hyvin rajoitetussa vankilaympäristössä? Koherenssin tunne on lukuisien muiden merkitystensä ohella negatiivisesti yhteydessä muun muassa ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen, vihamielisyyteen ja toivottomuuteen (Langeland & Wahl 2009, 831). Kaikki nämä ovat tekijöitä ja lopputuloksia, jotka eivät sovi liioin vankilaan, mutta eivät myöskään vapautuvalle vangille.

Tässä tutkimuksessa ominaista oli myös suhteellisen pieni pistemäärien hajonta verrattuna Honkinen (2009, 22–24) esille ottamiin muihin tutkimuksiin. Erilaisista taustatekijöistä, kuten sosiaalisista verkostoista ja sosiaalisesta yhteisyydestä, huolimatta tutkittavien koherenssin tunne oli suhteellisen samankaltainen. Oletettavasti vankilaympäristöllä oli vaikutuksensa tässäkin. Toisaalta, kun tarkasteli koherenssin tunteen suhteen viiden heikoimman joukkoon sijoittuneiden tutkittavien muita lukuja ja pistemääriä, huomasi tiettyjä samankaltaisuuksia. Erityisesti kolmella henkilöllä näistä viidestä, tutkittavilla H1, H2 ja H10, oli myös vähiten ihmissuhteita verkostoissaan. Tutkittavan H11 verkostot ovat tutkittavien joukossa keskimääräiset, mutta tutkittava H9, jonka koherenssin tunne oli joukon toiseksi alhaisin, muodosti erityisen tapauksen. Hänellä oli tutkittavista ehdottomasti suurin verkosto, muista merkittävästi poikkeava 24 henkilöä. Myös hänen sosiaalisen yhteisyytensä aste oli joukon kärkitasoa. Tällöin herääkin kysymys, miksi kaikkesta tästä huolimatta hänen elämänhallintansa oli hyvin heikolla tasolla? Mitkä muut tekijät selittävät koherenssin tunnetta ja ovat

vaikutusketjussa oleellisessa asemassa? Muiden neljän tutkittavan sosiaalisen yhteisyyden pistemäärät sijoituivat huonoimman puolikkaan sisälle. Tällöin huomattavissa oli jälleen yhteyksiä sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen yhteisyyden ja tuen sekä koherenssin tunteen välille.

Aikaisempien tutkimusten perusteella koherenssin tunne on yhteydessä sosiaaliseen tukeen. Myös tämä tutkimus asettautui samaan linjaan aikaisempien tutkimusten kanssa. Tämän tutkimuksen perusteella koherenssin tunne ja sosiaalinen tuki olivat toisiinsa yhteydessä toisiinsa siten, että ne tutkittavat, joilla oli vahva koherenssin tunne, kokivat myös sosiaalisen tukensa ja yhteisyyden asteensa paremmiksi kuin heikon koherenssin ryhmään sijoittuneet tutkittavat. T-testin perusteella heikon ja vahvan koherenssin tunteen ryhmäläiset erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi, mutta kyseistä tulosta varmentavassa U-testissä tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei saavutettu.

9.2 Tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden tarkastelua

Itse tutkimusprosessin ajallinen kesto oli suhteellisen pitkä, noin kaksi vuotta. Tutkimusprosessi alkoi oikeastaan omasta kasvatustieteen kandidaatin tutkintoon sisältyvästä työharjoittelustani Turun vankilassa. Koin tämän tutkimukseni alkuvaiheeseen sijoittuvan harjoittelun erittäin tärkeäksi teoreettisen viitekehyksen, itse tutkimusympäristöön tutustumisen ja käytännön järjestelyiden kannalta. Oman ymmärryksen lisääminen tämänkaltaisista erityisistä olosuhteista auttoi mielestäni teoreettisen viitekehyksen muotoilussa. Kyseinen teoreettisen viitekehyksen muotoileminen, niin sanottu tutkimuksen teoreettinen vaihe kesti suhteellisen pitkään, noin puolet tutkimukseen kokonaisuudessaan käytetystä ajasta. Tämä kuitenkin mahdollisti huolellisen perehtymisen teoriaan ja tutkimusmenetelmiin. Tutkimukseni onkin hyvin teorialähtöinen.

Kaikille tutkimuksille olennainen aineistojen validiteetin ja reliabiliteetin erittely on erityisen tärkeässä asemassa verkostoaineistoissa, jossa aineiston keräysmenetelmät ovat virhealttiita. Mattilan ja Uusikylän (1999) mukaan *”Ilmiön mittaaminen on validia, jos siinä pystytään mittaamaan juuri sitä asiaa, mitä aiottiinkin mitata. Mittaus on luotettavaa, jos toistetut tai eri tavoin saadut saman ilmiön mittaukset antavat*

muuttujalle samanlaisen tuloksen”. Mattila ja Uusikylä nostavat esille tiettyjä tekijöitä, joiden on todettu parantavan verkostoaineiston luotettavuutta. Esimerkiksi sen varmistaminen, että tutkittavat ymmärtävät kysymykset samanlaisesti kuin tutkija, parantaa verkostoaineistojen luotettavuutta. Luotettavuutta pystytään parantamaan myös sellaisilla kyselyillä, joissa tutkittava asettaa suhteiden voimakkuuden perusteella yhteytensä järjestykseen. (Mattila & Uusikylä 1999, 23–24; 26.) Tässä tutkimuksessa tutkittavat asettivat läheisyyden perusteella ihmissuhteensa järjestykseen. Myös ymmärrettävyyteen kiinnitettiin huomiota. Tutkijan mukanaolo verkostokartan piirtämisessä, ohjeiden selittämisessä ja lisätiedon hankkimisessa haastattelukysymyksillä vaikuttivat osaltaan tutkimuskysymysten ymmärrettävyyteen sekä syvempien merkitysten tavoittamiseen. Verkostoanalyysin suorittaminen esimerkiksi kyselyllä olisi ollut tämänkaltaisissa olosuhteissa haastavaa vastausmotivaation ja tulosten luotettavuuden näkökulmasta. Toisaalta, tutkijan läsnäolo aineistonkeruu tilanteessa saattoi aikaansaada sosiaalisesti suotavia vastauksia ja kerrontatapoja, joissa omia henkilökohtaisia merkityksiä ei haluttu tuoda julki sellaisinaan (Hirsjärvi ym. 2012, 206).

Oman läsnäoloni ohella koin tutkimuksen validiteetin kannalta merkityksellisiksi toisiaan täydentävät tutkimusmenetelmäni. Tutkimuksessani samaa aihealuetta lähestyttiin eri näkökulmista, jotta kokonaisuus olisi mahdollisimman monipuolinen ja luotettava. Tavoitteenani oli myös ehyt ja kattava teoreettinen viitekehys, jossa eri ulottuvuudet sopivat toisiinsa. Bronfenbrennerin, Weussin ja Antonovskyn teoreettiset näkemykset ja heihin liitetyt tutkimusmenetelmät muodostivatkin mielestäni toimivan kokonaisuuden samaan aihealueeseen liittyvän teeman ympärille.

Yleisesti ottaen tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkityksellisiä ovat tutkimukseen valikoituneet osanottajat. Voiko tässä tutkimuksessa osallistumishalukkuutensa ilmaisseen joukon ajatella eronneen jollakin tavoin perusjoukosta? Onko esimerkiksi mahdollista, että he olivat muita sosiaalisempia ja siten heillä oli suuremmat sosiaaliset verkostot kuin tutkimuksen ulkopuolelle jääneillä? Toisaalta, tutkittavat erosivat toisistaan suhteellisen paljon ihmissuhteiden lukumäärän suhteen. Entä houkutteliko tutkimukseen osallistumisesta luvattu perustoimintaraha tai muu mahdollinen hyöty tietyn tyypin vastaajia? Kuitenkin, noin puolet osanottajista osallistui tutkimushetkellä vankilan työtoimintaan ja olisi saanut vähintään saman

rahasumman myös sitä kautta. Onko ylipäättänsä tämänkaltaisen tutkimuksen kannalta merkityksellistä, mikä henkilön pohjimmainen osallistumissy tutkimukseen oli? Entä, mikä merkitys on sillä, että mukana oli vain yksi Suomen vankiloista, Turun vankila? Erosivatko Turussa tuomiotaan suorittavat vangit jollakin tavoin muista Suomen elinkautisvangeista?

Entä, millä tavoin tuomion ajankohta vaikutti? Miten paljon siis sillä oli vaikutusta, minkä verran tutkittava oli suorittanut tuomiostaan? Päädyinkin tarkastelemaan Spearmanin epäparametrisellä järjestyskorrelaatiokertoimella, oliko tuomiosta jo suoritettu aika yhteydessä verkoston sosiaalisten suhteiden lukumäärään? Ajat pyöristettiin kokonaiseen vuosiin ja sosiaalisten suhteiden määrä laskettiin henkilön verkostokartasta. Korrelaatiokertoimen perusteella tuomiosta suoritettulla ajalla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä henkilön sosiaalisten suhteiden määrään. Tuomiosta jo suoritettun ajan ohella, tutkittavat erosivat toisistaan suhteellisen paljon myös muiden taustamuuttujien suhteen. Tämän tutkittavien heterogeenisuuden koinkin tutkimuksen luotettavuutta lisääväksi tekijäksi.

Tutkimusmenetelmien kritiikkiä. Tutkimuksen ensimmäisessä osiossa käytettiin Klefbeckin ym. (1988) kehittämää verkostokarttaa, joka perustuu Bronfenbrennerin teoriaan (Seikkula 1994, 21–22). Kyseinen verkostokartta on siten jo eri tutkimuksissa käytetty tutkimusmenetelmä, minkä voi olettaa parantaneen myös tämän tutkimuksen luotettavuutta. Esimerkiksi Lindforsin (1996) mukaan verkostokartan piirtäminen aktivoi tutkittavia ja sitä kautta säilyttää vastausmotivaatiota (Lindfors 1996, 139). Vankilan kaltaisessa erityisessä ympäristössä tutkittavan oman toimijuuden säilyttäminen onkin tärkeää. Tämänkaltaisen henkilön itse rakentama näkemys verkostostaan palveli myös tässä tutkimuksessa. Valmiiksi määritellyt lohkot auttoivat jäsentämään, mutta aiheuttivat myös ongelmia. Tutkittavan tai minun tutkijana ei ollut aina helppo määrittellä, kuuluiko tutkittavan ihmissuhde esimerkiksi perheeseen vai sukuun tai vankitovereihin vai ystäviin? Määrittelyssä tukeuduinkin kuitenkin tutkittavan omaan henkilökohtaiseen näkemykseen. Toisaalta, tutkimuksen kannalta ei myöskään ollut merkityksellisintä, oliko tutkittavalle tärkeä ihmissuhde osa esimerkiksi perhettä vai sukua. Merkityksellisintä oli, että tukea tuottavia, vastavuoroisia ihmissuhteita ylipäättänsä löytyi. Verkostokarttaan liittyvä suurin ongelma oli mielestäni eri ihmissuhteiden suhteuttaminen toisiinsa. Erityisesti viranomaisten tärkeys suhteessa

muihin ihmissuhteisiin, oli osalle tutkittavista vaikea analysoinnin kohde. Tutkijan läsnäololla ja täten mahdollisuudella selventämiseen tämä ongelma oli kuitenkin voitettavissa. Tutkittavilla oli myös mahdollisuus käyttää läheisistään keksittyjä nimiä, mikäli näin halusivat. Uskon tämän mahdollisuuden olleen osalle heistä tärkeä esimerkiksi vankitovereista puhuttaessa.

Sosiaalista yhteisyyttä ja sosiaalista tukea mitattiin tutkimuksessa SPS-kyselylomakkeella. SPS-mittaria on käytetty laajasti ympäri maailmaa ja sen luotettavuutta on tutkittu suhteellisen paljon. Tulokset ovat viitanneet mittarin hyvään rakennevaliditeettiin sekä konvergenttiin validiteettiin. Mittarilla on myös todettu olevan ennustevaliditeettia esimerkiksi yksinäisyyteen ja masennukseen ja se on korreloinut myös koherenssin tunteen kanssa, mikä olikin merkityksellistä tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta. (Toimia-tietokanta 2012b, Internet-lähde.) Käytännössä kyselylomakkeen piti olla selkeä ja helppotajuinen. Kuitenkin SPS-lomakkeiden ja haastattelujen antamat erilaiset tulokset sosiaalisten verkostojen ja tuen yhteydestä antoivat aiheita epäilyyn. Onkin mahdollista, että kyselylomakkeeseen liittyi vaikeaselkoisuutta ja SPS-lomake jossakin määrin epäonnistui sosiaalisen tuen mittaamisessa. Vaikeaselkoisuuden ohella jo SPS-mittarin reliabiliteetin testausvaihe antoi viitteitä mittariin sisältyvistä ongelmista. Korkeasta Cronbachin alphan arvosta huolimatta yksifaktorisen mittarin muuttujiin liittyi negatiivisia keskinäisiä korrelaatioita ja viitearvon alle jääneitä korrelaatioita myös summamuuttujaan itseensä. Kuusifaktorisena SPS-mittari pystyi täyttämään reliabiliteetin testaukseen liittyvät ehdot, kun siitä poistettiin kaksi yhteensopimatonta muuttujaa. Nämä itse mittariin sisältyvät heikkoudet ovatkin mahdollisesti vaikuttaneet joko saatuihin tai saavuttamattomiin tutkimustuloksiin. On myös mahdollista, että ylipäättänsä erityyppinen sosiaalista tukea mittaava instrumentti toimisi vankilakontekstissa paremmin.

Asteikon suhteen SPS-tutkimuslomakkeen 4-portainen likert oli suhteellisen toimiva ja myös vastaukset jakaantuivat suhteellisen tasaisesti. Jonkin verran kritiikkiä keräsi osakseen asteikko-ohjeistus, jossa selitys oli ennen likert-asteikon numeroa (Täysin eri mieltä = 1, eri mieltä = 2, samaa mieltä = 3, täysin samaa mieltä = 4). Mahdollisesti ymmärrettävämpi ja helpompi vaihtoehto olisi ollut vaihtoehtojen päinvastainen järjestys. Käsittelin kuitenkin kyselyn täyttämiseen liittyvää ohjeistusta tutkittavien

kanssa, jonka uskon auttaneen lomakkeen täyttämässä. Useamman tutkittavan kanssa käytimme myös apuna tyhjää paperia, jotta oikealla rivillä pysyminen oli helpompaa ja vastaukset sitä kautta luotettavampia. Yksi osanottaja koki lomakkeen hankalaksi ja epäpäteväksi eikä myöskään halunnut siihen vastata. Pienessä osanottajajoukossa tämä oli valitettavaa tutkimuksen luotettavuuden kannalta, mutta tutkijana kunnioitin tätä tutkittavan valintaa.

Verkostokarttaa ja SPS-kyselylomaketta täydennettiin teemahaastattelulla. Pyrkimyksenä oli, että tietyt tutkimukselle merkitykselliset teemat tulevat läpikäydyiksi kaikkien osanottajien kanssa, mutta haastattelun runko mahdollisti myös soveltamisen. Koinkin sen positiiviseksi, että jokaisen osanottajan kanssa haastatteluista tuli samojen teemojen puitteissa kuitenkin hyvin erilaisia. Teemat rakentuivat heille subjektiivisesti merkityksellisten asioiden ympärille ja esiin nousseet asiat erosivat toisistaan. En kokenut tutkittavien haastattelujen ajallisia eroja tutkimuksen luotettavuuden kannalta merkityksellisiksi. Jokainen haastattelu tuotti kuitenkin tutkimuksen kannalta erityisen ydinsisällön ja ylimääräinen puhe liittyi enemmänkin asian syventämiseen tai tutkimuksen teemojen ulkopuolelle. Koin haastattelut onnistuneiksi myös sen luottamuksen perusteella, jota tutkittavat minulle osoittivat. Sain kuulla esimerkiksi lasten tapaamiseen liittyvistä vaikeuksista, yksinäisyydestä, tutkittavien läheisten kohtaamista ongelmista vankilan tapaamisissa, henkilökunnan välinpitämättömyydestä ja vankilasta toiseen pompottamisesta. Toisaalta, minulle kerrottiin myös ”henkilökunnan välittävistä helmistä”, työtoiminnan ja opiskelun merkityksestä ja uusista ihmissuhteista. Kaikkiin tutkimuksiin liittyvät tutkittavien mahdolliset totuuteen perustumattomat vastaukset ovat tietysti tässäkin tutkimuksessa mahdollisia. Näen ne kuitenkin jossakin määrin tämän tyyppisen tutkimuskentän ulkopuolelle. Anonyymit vastaukset tämänkaltaisista asioista eivät erityisesti hyödytä ketään. Ylipäätänsä vankila tutkimusympäristönä tällaisessa tarkoituksessa ei varmasti ole myöskään se merkityksellisin sosiaalisesti suotavien vastausten antopaikka.

Samaa asiaa, sosiaalista yhteisyyttä ja sosiaalista tukea, mitattiin sekä SPS-kyselylomakkeella että haastattelulla. Menetelmien luotettavuuden näkökulmasta on merkityksellistä, kuinka hyvin ne mittaavat samaa asiaa. Tämän vuoksi näin perustelluksi tarkistaa korrelaatiokertoimella, korreloivatko SPS-lomakkeen pisteet ja laadulliseen analyysiini perustuvat päätelmät eri ulottuvuuksien toteutumisesta.

Haastatteluaineiston perusteella oli siis analysoitu, toteutuvatko eri yhteisyyden ulottuvuudet (kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti, hoivaaminen) tutkittavilla. Toteutumiseen suhtauduttiin kunkin ulottuvuuden kohdalla kaksijakoisesti, toteutuu/ei toteudu. Näin vaihteluväliksi muodostui kunkin tutkittavan kohdalla 0-6 toteutunutta ulottuvuutta. Taulukosta 8 on nähtävissä määrällisen SPS-lomakkeen ja laadullisen tutkittavien haastatteluun perustuvan arvioni suhde toisiinsa.

TAULUKKO 8. Tutkittavien sosiaalista yhteisyyttä kuvastavat pistemäärät kahdella eri tutkimusmenetelmällä mitattuna

HENKIÖ	Sosiaalisen yhteisyyden kokonaispistemäärä – kyselyllä mitattuna	Toteutuneiden yhteisyyden ulottuvuuksien määrä – haastatteluun perustuva arvio
H1	44	0
H2	49	2
H3	67	6
H4	-	3
H5	84	6
H6	83	6
H7	70	3
H8	88	5
H9	87	6
H10	69	5
H11	60	4
H12	90	6
H13	85	4

Pienen aineiston vuoksi pidin luotettavimpana vaihtoehtona jälleen Spearmanin epäparametrinen järjestyskorrelaatiokerrointa. Korrelaatiokertoimen perusteella SPS-kyselylomakkeen kokonaispistemäärillä ja laadulliseen arviointiin perustuvalla tulkinnallani yhteisyyden ulottuvuuksien toteutumisesta oli tilastollisesti merkitsevä

positiivinen yhteys ($R = 0,611$; $p = 0,035$). Näin ollen mitä korkeampi SPS-kokonaispistemäärä oli, sitä useampi yhteisyyden ulottuvuus myös toteutui osanottajien kohdalla. Tämän perusteella sekä kvantitatiivista Social Provision Scale-mittaria sekä laadullista teemahaastatteluani voisi pitää pätevinä sosiaalisen yhteisyyden mittareina. Tosin pienissä aineistoissa, kuten tässä, selvästi perusjoukkoon kuulumattomat arvot ovat voineet vaikuttaa voimakkaasti korrelaatiokertoimeen. Olenkin tarkistanut sirontakuviota apuna käyttäen ja tämän jälkeen tutkittavan H1 poikkeavat arvot poistamalla, että myös tässä tutkimuksessa kyseiset muista eniten poikkeavat arvot vaikuttivat korrelaatiokertoimeen suhteellisen paljon. (Tähtinen ym. 2011, 147–148.) Kun H1:n arvot oli poistettu, korrelaatiokerroin oli 0,489 ja $p = 0,127$. Tällöin korrelaatio pysyi edelleen kohtalaisena, mutta muuttujien yhteys ei ollut enää tilastollisesti merkitsevä. Otoksen pienestä koosta johtuen korrelaatiokertoimen pitää olla suhteellisen suuri ennen kuin muuttujien väliset riippuvuudet lasketaan tilastollisesti merkitseviksi (Tähtinen ym. 2011, 141).

Tutkimuksessa käytetty 13-osioinen koherenssin tunteen mittari on osoittautunut useissa tutkimuksissa luotettavaksi, validiksi ja toimivaksi menetelmäksi. Mittaria on käytetty useissa maissa, useilla kielillä ja hyvin erityyppisissä tutkimuksissa. (Honkinen 2009, 18.) Itse mittarin pitäisi siis olla suhteellisen luotettava mittaussväline. Kuitenkin myös tähän mittariin, summamuuttujana käsiteltynä, liittyi ongelmia. Mittarin reliabiliteetin testauksessa esiin nousi juuri ja juuri riittävä Cronbachin alphan arvo, kaikkiin muuttujiin liittyviä negatiivisia keskinäisiä korrelaatioita ja heikkoja korrelaatioita summamuuttujaan. Tämänkin mittarin rakenteeseen liittyi siis ongelmia ja on mahdollista, että ne vaikuttivat myös tutkimustuloksiin. Lisäksi mittarin käytännön ongelma oli sen 7-portainen likert-asteikko, jossa näkemykseni mukaan oli liikaa vastausvaihtoehtoja. Suhteessa SPS-lomakkeen neljään vastausvaihtoehtoon tutkittavien oli ajoittain vaikea päättää vaihtoehtojen väliltä. Vastausvaihtoehtojen prosentiosuuksia ja moodeja tarkastelemalla oli huomattavissa yleinen tendenssi, jonka mukaisesti ääripään vastauksia (1 ja 7) oli hyvin vähän. Likert-asteikon vastausvaihtoehdot 5 ja 6 taas olivat erityisen korostuneessa asemassa. Toisaalta, mittari näytti toimineen kuitenkin kaiken kaikkiaan suhteellisen hyvin, olleen selkeä ja tutkimuskontekstiin sopiva väline.

Kaiken kaikkiaan olen tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi pyrkinyt mahdollisimman tarkkaan ja totuudenmukaiseen eri tutkimusvaiheiden selostukseen, mitä myös Hirsjärvi ym. (2012) painottavat. Olen selostanut tutkimuksessa käyttämäni tiedonkeruun instrumenttien taustat ja niiden sisällöt vahvuuksineen ja heikkouksineen sekä sen, miten niitä on tässä tutkimuksessa käytetty. Haastattelun suhteen olen informoinut sen rakenteesta sekä sisällöstä, haastatteluympäristöstä ja haastattelun itse toteutuksesta. Olen myös ottanut esille haastatteluaineistooni sisältyviä mahdollisia virhelähteitä ja heikkouksia. Olen pyrkinyt tekemään haastatteluaineistoon liittyvät luokitteluni, analyysini ja tulkintani mahdollisimman läpinäkyviksi läpi prosessin. Myös autenttiset haastatteluotteet tukivat tätä tavoitettani. (Hirsjärvi ym. 2012, 232–233.)

Vaikka tutkijana olenkin tyytyväinen yhdestä vankilasta saamaani otoskokoon, silti se asetti rajoituksensa tutkimuksessa käytettäville menetelmille. Tilastollisessa analyysissä jouduin turvautumaan suhteellisen yksinkertaisiin ja suppeisiin tilastollisiin menetelmiin, sillä otoskoko asetti omat rajoituksensa monipuolisempien testien suhteen. Ylipäätänsä mahdollisten tilastollisesti merkitsevien yhteyksien löytäminen oli aineiston pienestä koosta ja poikkeavista arvoista johtuen haasteellista. Tähtinen ym. (2011) korostavatkin viime kädessä tutkijan omia ratkaisuja eivätkä sokeaa p-arvoihin tuijottamista. (Tähtinen ym. 2011, 66.) Olenkin pyrkinyt tilastollisia testejä ja niihin perustuvia tulkintoja tehdessäni avoimeen, monipuoliseen ja ennen kaikkea mahdollisimman luotettavaan päätelmien tekoon.

9.3 Tulosten hyödynnettävyys, käytettävyys ja jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tutkijana koin, että käsissäni oli hyvin tärkeä aihe, mikä tarvitsee jatkotutkimuksia myös tulevaisuudessa. Sosiaaliset verkostot ovat tekijä, jolla on valtavasti vaikutusta ja merkitystä vangittujen hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Koen sen olevan tekijä, jonka tutkiminen on merkityksellistä niin yksilön kuin koko yhteiskunnankin näkökulmasta. Elinkautisvangeille ja muillekin yli kahden vuoden rangaistusta suorittaville tehdään sijoittajayksikössä riski- ja tarvearvio, jossa käsitellään myös sosiaalisia verkostoja (Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä 2003, 50). Tämän riski- ja tarvearvion ohella tuomion aikana tehtävän rangaistusajan suunnitelman kautta seurataan ainakin teoriassa myös sosiaalisten verkostojen kehittymistä. Olisiko kuitenkin mahdollista seurata

henkilökohtaisten verkostojen sisältöä sekä muuttumista vielä järjestelmällisemmin ja syvällisemmin läpi tuomion?

Tutkimukseni perusteella jo tuomiosta suoritettu aika ei ollut erityisen voimakkaassa tai tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä tutkittavien sosiaalisten suhteiden määrään vaan osalla tutkittavista verkostot olivat pieniä jo alun alkaen. Tämä tutkimus esimerkiksi osoitti, että yhdellä tutkittavalla ei ollut yhtään ainoata suhdetta henkilökohtaisessa verkostossaan, vaikka tuomiosta oli suoritettu alle viisi vuotta. Tällaisissa tilanteissa myös seurantatutkimus voisi palvella informatiivisemman luonteensa vuoksi. Sen perusteella olisi saatavissa arvokasta tietoa, onko henkilöllä ollutkaan suhteita vai ovatko ne mahdollisesti katkenneet tuomion saamisen myötä? Tämänkaltaisen seurantatutkimus voisi myös kiinnittää enemmän huomiota niihin interventioihin, joita tällaisessa tilanteessa tulisi tehdä. Tilanne, jonka mukaisesti henkilö viettää yli kymmenen vuoden ajanjakson vankilaolosuhteissa vailla tukiverkostoa, ei todennäköisesti palvele ketään myöskään vapautumisen jälkeen.

Sosiaalisten verkostojen tiiviimmällä seuraamisella interventiot olisivat myös käytännössä helpommin toteutettavissa. Esimerkiksi säännöllisesti seurattulla verkostokartan tapaisella työvälineellä pystyttäisiin osoittamaan suhteellisen selvästi, missä tarvitaan enemmän tukea. Koska eri ihmissuhdelohkot ovat normaaliolosuhteissa monesti suhteellisen samankokoisia henkilömääriltään, konkreettinen puuttuminen tähän tavoitteeseen tulisi läpinäkyvämmäksi myös erityisolosuhteissa (Seikkula 1994, 30). Tällöin vankilaviranomaisten olisi helpompi jatkaa jo aloitetulla tiellä ja järjestää esimerkiksi verkostopalavereja, tapaamisia ja etsiä Kopakkalan verkostojen merkitykseen liittämää mahdollisuutta vuorovaikutukseen (Kopakkala 2011, 35). Tällöin suhteet, jotka henkilö on merkinnyt verkostokarttaan, mutta jotka eivät ole esimerkiksi vastavuoroisia tai tukea tuottavia, olisivat helpommin valjastettavissa täydellisempään käyttöön. Merkityksellisiä viranomaissuhteita ei myöskään koskaan ole liikaa ja huomionarvoista olikin tutkittavien niille antama arvo. Esimerkiksi tutkittavien anonymiteetin suojaama kysely tai ulkopuolisen haastattelijan suorittama haastattelu voisivat palvella osastotasolla vankilaviranomaisten ja vankien keskinäisten suhteiden laadun ja merkityksen parantamista.

Ylipäättänsä tämä tutkimus kiinnitti mielestäni huomiota moniin tärkeisiin asioihin. Esimerkiksi koherenssin tunteen kohtalainen yhteys vankilakertaisuuteen antaisi aihetta lisäselvityksille. Onko mahdollista, että pieni aineisto sai yhteyden näkyviin ja se ei päde suuremmassa mittakaavassa? Vai, voiko esimerkiksi ensikertalaisen koherenssin tunteen ajatella järkkävän kovemmin vankilaolosuhteissa, jolloin heidän voisi ajatella tarvitsevan ylimääräistä tukea? Mihin rikoksen uusijoiden parempi koherenssin tunne perustuu? Pystyvätkö he hyödyntämään rajoitettuja resursseja paremmin vai onko kyseessä esimerkiksi erot psyykkisellä puolella? Myös toiseen taustamuuttujaan liittyi tulos, joka kaipaisi jatkoselvityksiä: siihen aikaan, mikä tuomiosta oli jo suoritettu, liittyi kohtalainen korrelaatio sosiaaliseen liityntään. Miksi tuomiota jo kauemmin suorittaneiden tutkittavien sosiaalisen liityntä oli paremmalla tasolla? Onko kyseessä jälleen tilastollinen harha? Vai kertooko tulos siitä, että aluksi kiinnittyminen yhteisöihin on heikompaa, mutta kasvaa ajan myötä? Ensiarvoisen tärkeää olisi myös selvittää, mitä nämä yhteisöt ovat, mikä niiden subjektiivinen anti on ja kuinka ne palvelevat kuntoutumista? Tässä tutkimuksessa 50 % näistä tutkittavista, jotka kuuluivat tuomiostaan enemmän suorittaneiden puolikkaaseen, koki kuuluvansa yhteiskuntaan. Kuitenkin heistä vielä useampi koki kuuluvansa vankiyhteisöön. Merkityksellistä olisikin tietää, mitä vankiyhteisöön kuulumisen tarkoittaa esimerkiksi uusintarikollisuuden näkökulmasta? Toisaalta, voiko vankiyhteisöön kuulumisen nähdä kuitenkin positiiviseksi yksinäisyyden ja psykologisen hyvinvoinnin ja sitä kautta kuntoutumisenkin kannalta?

Tutkimustulosteni käytettävyyden näkökulmasta ottaisin esille myös Rikosseuraamuslaitoksen ja yksittäisten vankiloiden merkittävän roolin vangittujen ja heidän lastensa tapaamisten järjestämisessä. Näiden tapaamisten ja ylipäättänsä vanhempien sekä heidän lastensa yhteydenpidon tukemisen kautta on mahdollista vaikuttaa näihin suhteisiin mittavalla tavalla. Yksi tutkittavista otti esille toisessa vankilassa mahdolliset useammin toteutettavat perhetapaamiset, mitkä mielestäni olisivat perusteltuja lapsiperheille sijoituspaikasta riippumatta. Tutkimukseni osanottajat toivat avoimesti esille suuren pelkonsa lastensa vieraantumisesta ja etääntymisestä. Ihmissuhteiden menetysten ei tulisikaan kuulua rangaistusten sisältöön. Vuosien ja edes kuukausienkaan pituiset tauot tapaamisissa eivät palvele Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteita eivätkä myös yksilön ja perheiden hyvinvointia.

Kaiken kaikkiaan tämä tutkimus oli samassa linjassa muiden samaan aihealueeseen liittyvien tutkimusten kanssa, mutta täysin vertailukelpoisia tutkimuksia en kuitenkaan löytänyt. Koska tutkimukseen liittyi suhteellisen pieni yhteen vankilan sidottu otoskoko, myös yleistysten kanssa tulee olla varovainen. Tutkimustulosteni yleistettävyyden kannalta merkityksellinen olisikin suuremmalla otoskolla toteutettava vastaavanlainen tutkimus. Osanottajia olisi hyvä saada laajemmalta alueelta, eri vankiloista. Tällöin myös suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden vertailtavuus mahdollistuisi, mikä voisikin antaa tärkeitä tuloksia. Suuremmalla otoskolla toteutettu tutkimus antaisi myös mahdollisuuden kattavampien tilastollisten analyysimenetelmien käyttöön ja sitä kautta mahdollisuuden monipuolisempiin ja vielä luotettavimpiin tuloksiin.

LÄHTEET

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Antonovsky, A. 1979/1985 (fifth printing). Health, Stress and Coping. New Perspectives on Mental and Physical Well-Being. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Antonovsky, A. 1991 (första utgåvan, tredje tryckningen). Hälsans mysterium. Natur och kultur.

Antonucci, T. C. 1990 (third edition). Social Supports and Social Relationships. Teoksessa R. H. Binstock & L. K. George (eds.) Handbook of Aging and the Social Sciences (consisting of Three Volumes). San Diego, CA: Academic Press, 205–226.

Baraka, J. 2013. ”Elinkautisvanki teki videon tyttärelleen”. Iltalehti 12.11.2013. Viitattu 18.12.2013. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013111217714081_uu.shtml

Bäckman, G. 1987. Yksilö, lähiympäristö ja terveys. Juva: WSOY.

Cassel, J. 1976. The contribution of the social environment to host resistance. American Journal of Epidemiology 104 (2), 107-123. Viitattu 13.11.2013.

Cederblad, M., Pruksachatkunakorn, P., Boripunkul, T., Intraprasert, S. & Hook, B. 2003. Sense of coherence in a Thai sample. Transcultural Psychiatry 40 (4). 585-600. Viitattu 16.11.2013.

Cobb, S. 1976. Social support as a moderator of life stress. Psychosomatic Medicine 38 (5), 300-314. Viitattu 13.11.2013.

Cutrona, C., Russell, D. & Rose, J. 1986. Social Support and Adaptation to Stress by the Elderly. Journal of Psychology and Aging 1 (1), 47-54. Viitattu 14.1.2013.

DiMatteo, M.R. & Hays, R. 1982 (second printing). *Social Support and Serious Illness*. Teoksessa Benjamin H. Gottlieb (eds.) *Social Networks and Social Support*. Sage Studies in Community Mental Health 4. Beverly Hills, CA: Sage, 117-148.

DiTommaso, E. & Spinner, B. 1997. Social and Emotional Loneliness: A Re-Examination of Weiss' Typology of Loneliness. *Personality and Individual Differences* 22 (3), 417-427. Viitattu 14.11.2013 ja 20.11.2013.

Drageset, J., Eide, G.E., Nygaard, H.A., Bondevik, M., Nortvedt, M.W. & Natvig, G.K. 2009. The impact of social support and sense of coherence on health-related quality of life among nursing home residents – A questionnaire survey in Bergen, Norway. *International Journal of Nursing Studies* 46 (1), 66-76. Viitattu 24.11.2013.

Duru, E. 2008. The Predictive Analysis of Adjustment Difficulties from Loneliness, Social Support and Social Connectedness. *Educational Sciences: Theory & Practice* 8 (3), 849-856. Viitattu 20.11.2013.

Elovainio, M. & Kivimäki, M. 2000. Sense of coherence and social support—Resources for subjective well-being and health of the aged in Finland. *International Journal of Social Welfare* 9, 128–135. Viitattu 17.11.2013.

Eriksson, M. & Lindström, B. 2005. Validity of Antonovsky's sense of coherence scale: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health* 59 (6), 460-466. Viitattu 22.11.2013.

Eriksson, P. & Koistinen, K. 2005. *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999 (3. painos). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010 (3. uudistettu ja täydennetty painos). *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*

I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.

Feldt, T., Lintula, H., Suominen, S., Koskenvuo, M., Vahtera, J. & Kivimäki, M. 2007. Structural validity and temporal stability of the 13-item sense of coherence scale: Prospective evidence from the population-based HeSSup study. *Quality of Life Research* 16, 483–493. Viitattu 23.11.2013.

Hakanen, J., Feldt, T. & Leskinen, E. 2007. Change and stability of sense of coherence in adulthood: Longitudinal evidence from the Healthy Child study. *Journal of Research in Personality* 41 (3), 602-617. Viitattu 13.11.2013.

Hirsch, B. J. 1982 (second printing). *Social Networks and the Coping Process: Creating Personal Communities*. Teoksessa Benjamin H. Gottlieb (eds.) *Social Networks and Social Support*. Sage Studies in Community Mental Health 4. Beverly Hills, CA: Sage, 149-170.

Heaney, C. A. & Israel, B. A. 2002 (third edition). *Social Networks and Social Support*. Teoksessa K. Glanz, B. K. Rimer & F. M. Lewis (eds.) *Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 185-209.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2012 (15.–17. painos). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Honkinen, P-L. 2009. Nuorten koherenssin tunne: mittaaminen, ennustavat tekijät, seuraukset. Turun yliopiston julkaisuja C: 282. Väitöskirja. Viitattu 2.7.2012, 28.10.2013, 29.10.2013 ja 14.11.2013.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/44664/AnnalesC282Honkinen.pdf>

House, J. S., Umberson, D. & Landis, K. R. 1988. Structures and Processes of Social Support. *Annual Review of Sociology* 14, 293–318. Viitattu 19.12.2012 ja 13.11.2013.

Järvikoski, A. 1994. Vajaakuntoisuudesta elämäntalouteen? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 46. Väitöskirja.

Järvikoski, A. 1996. Sisäinen elämäntaloutta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämäntaloutta etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, 35-48.

Karlsson, I., Berglin, E., Pettersson, G. & Larsson, P.A. 1999. Predictors of Chest Pain after Coronary Artery Bypass Grafting. *Scandinavian Cardiovascular Journal* 33 (5), 289–294. Viitattu 16.11.2013.

Kauppila, T. 1999. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Helsinki: Tietosanoma. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999. Väitöskirja.

Kivivuori, J. 2009. Lyhytaikaisvanki kyselyn valossa. Teoksessa J. Kivivuori & H. Linderborg (toim.) Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntaloudesta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2, 17–57.

Kopakkala, A. 2011 (3. painos). Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.

Kotakari, U. & Rusanen, T. 1996. Mihin kansalaiset turvautuvat. Teoksessa A-L. Matthies, U. Kotakari & M. Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 177–189.

Kunttu, K. 1997. Korkeakouluopiskelijoiden terveyskäyttäytyminen ja sosiaaliset suhteet. Helsinki: Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 28.

Kuusisto-Arponen, A-K. 2007 (2. painos). Konfliktitilanne. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen (toim.) Tapauksittaisen taito. Helsinki: Gaudeamus, 231–244.

Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2007.

Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007 (2. painos). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 9-38.

Langeland, E. & Wahl, A. K. 2009. The impact of social support on mental health service users' sense of coherence: A longitudinal panel survey. *International Journal of Nursing Studies* 46 (6), 830-837. Viitattu 4.5.2013 ja 20.11.2013.

Larsson, G. & Kallenberg, K.O. 1996. Sense of coherence, socioeconomic conditions and health: Interrelationships in a nation-wide Swedish sample. *European Journal of Public Health* 6 (3), 175–180. Viitattu 18.11.2013.

Lindfors, S. 1996. Severi. Seikkailu, verkostot ja rikokset. Nuorten rikosentekijöiden elämänhallintaa parantavan severi-projektin toimintatutkimus. Helsinki: Edita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/1996.

Marsh, S., Clinkinbeard, S., Thomas, R. & Evans, W. 2007. Risk and Protective Factors Predictive of Sense of Coherence during Adolescence. *Journal of Health Psychology* 12 (2), 281–284. Viitattu 17.11.2013.

Mattila, M. & Uusikylä, P. 1999. Mitä on verkostanalyysi? Teoksessa M. Mattila & P. Uusikylä (toim.) Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin. Helsinki: Gaudeamus, 7-31.

McNeal Jr., R.B. 1999. Parental involvement as social capital: differential effectiveness on science achievement, truancy, and dropping out. *Social Forces* 78 (1), 117–144. Viitattu 15.11.2013.

Myhrberg, P. 2007. Vangin asema ja valvonta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 1.

Pajuoja, J. 1992. Marginalisoituminen ja rikos. Teoksessa M. Laine (toim.) Vangin sosiaalinen asema. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4, 9-18.

Pallant, J.F. & Lae, L. 2002. Sense of coherence, well-being, coping and personality factors: further evaluation of the sense of coherence scale. *Personality and Individual Differences* 33 (1), 39–48. Viitattu 22.11.2013.

Peltonen, R. 1994. Sosiaalinen tuki, elämänhallinta ja koettu terveys keski-ikäisillä naisilla. Turku: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 54. Väitöskirja.

Poppius, E. 2007. The sense of coherence and health – the effects of the sense of coherence on risk of coronary heart disease, cancer, injuries and all-cause mortality. University of Tampere. Academic dissertation. Viitattu 1.8.2012 ja 27.10.2013. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67743/978-951-44-7009-7.pdf?sequence=1>

Raitasalo, R. 1996. Aaron Antonovskyn ”salutogeeninen malli” ja elämänhallinta. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, 57–73.

Riihinen, O. 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, 16–34.

Rikoksettomaan elämänhallintaan. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001: 2. Oikeusministeriö.

Rikoslaki 1889. 19.12.1889/39 – 2 § 21.4.1995/578. Viitattu 27.2.2012. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search\[type\]=pika&search\[pika\]=rikoslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search[type]=pika&search[pika]=rikoslaki)

Rikosseuraamuslaitos 2011. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2011. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2011 (20.6.2011). Viitattu 28.2.2012.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6C1PyHxiI/3_2011_Rikosseuraamusasiakkaat_01052011.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2012. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2012. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2012 (11.6.2012). Viitattu 20.6.2012 ja 22.3.2013.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6BzvLToX8/4_2012_Rikosseuraamusasiakkaat_01052012.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2013. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2013. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2013 (14.6.2013). Viitattu 25.9.2013.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6IDwQdgC7/Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2013.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2012a. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 27.2.2012. <http://rikosseuraamus.fi/49146.htm/>

Rikosseuraamuslaitos 2012b. Rikosseuraamuslaitos-organisaatio. Viitattu 27.2.2012. <http://rikosseuraamus.fi/49205.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012c. Rikosseuraamuslaitos-arvot. Viitattu 27.2.2012. <http://rikosseuraamus.fi/49204.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012d. Rikosseuraamuslaitos-seuraamukset: vankeus, valvontarangaistus, yhdyskuntaseuraamukset, sakko. Viitattu 27.2.2012. <http://rikosseuraamus.fi/49172.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012e. Rikosseuraamuslaitos-seuraamukset: vankeus. Viitattu 28.2.2012. <http://www.rikosseuraamus.fi/53819.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012f. Rikosseuraamuslaitos-tilastot: vangit. Viitattu 28.2.2012 ja 14.1.2014. <http://www.rikosseuraamus.fi/17006.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2012g. Rikosseuraamuslaitos-täytäntöönpano-toiminnot: vangin tukeminen. Viitattu 14.5.2012.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15131.htm>

Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä - Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.

Russell, D., Cutrona, C. E., Rose, J. & Yurko, K. 1984. Social and Emotional Loneliness: An Examination of Weiss's Typology of Loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology* 46 (6), 1313–1321. Viitattu 28.12.2012.

Saarinen, L. 1992. Vanki ja vangin perhe. Teoksessa M. Laine (toim.) Vangin sosiaalinen asema. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4, 56–62.

Salmi, V. 2005. Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus. Teoksessa J. Kivivuori & V. Salmi (toim.) Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, 71–110.

Savolainen, P. 1991. Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa kasvatustieteessä. *Aikakauskirja Kasvatus* 22 (5-6), 451–458.

Seikkula, J. 1994/1996 (1.-2. painos). Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Siegrist, J. 1993. Sense of coherence and sociology of emotions. *Social Science & Medicine* 37 (8), 978–979. Viitattu 24.11.2013.

Sipilä, J. 1979. Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.

Steenl & PeteK. 2013. Vankilassa musiikkivideo feat. Kastanja. Viitattu 18.12.2013. http://www.youtube.com/watch?v=_Khu_N57veE

Surtees, P., Wainwright, N., Luben, R., Khaw, K-T. & Day, N. 2003. Sense of Coherence and Mortality in Men and Women in the EPIC-Norfolk United Kingdom

Prospective Cohort Study. *American Journal of Epidemiology* 158 (12), 1202–1209.
Viitattu 15.11.2013.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995 (1.-2. painos). *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Tiikkainen, P. 2006. Vanhuusiän yksinäisyys – Seuruututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Jyväskylän yliopisto. *Studies in sport, physical education and health* 114. Väitöskirja. Viitattu 20.11.2013.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13494/9513925374.pdf?sequence=1>

Tikkanen, J. 2013. *Pieni SPSS-opas. SPSS Statistics 20. KKV5 Tilastolliset perustaidot-opintojakso – opetusmoniste*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Toimia-tietokanta 2012a. *Social Provision Scale*. Viitattu 18.8.2012.
<http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittariversio/46/>

Toimia-tietokanta 2012b. *Social Provision Scale, SPS: Tietoja pätevydestä*. Viitattu 18.8.2012. <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/mittariversio/liitetiedosto/141/>

Toimia-tietokanta 2012c. *Social Provision Scale: soveltuvuus sosiaalisen toimintakyvyn arviointiin väestötutkimuksissa*. Viitattu 18.8.2012.
<http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/arviointi/23/>

Toimia-tietokanta 2012d. *Sosiaalisen toimintakyvyn arviointi ja mittaaminen väestötutkimuksissa*. Viitattu 18.8.2012.
http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/suositus/2011/01/26/S008_suositus_sosiaalinen_vt_110126.pdf

Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. 2011. *Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja C: 20.

Ulvinen, V-M. 1996. Vankilaelämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehyksessä – estettyjä kuvia? Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis, Series E, Scientiae rerum socialium 22. Väitöskirja.

Uutela, A. 1996. Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ja sairauskäyttäytyminen. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13, 49–56.

Vahtera, J. & Uutela, A. 1994. Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki terveysresursseina. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 110 (11), 1054. Viitattu 27.5.2012.

Volanen, S-M., Lahelma, E., Silventoinen, K. & Suominen, S. 2004. Factors contributing to sense of coherence among men and women. European Journal of Public Health 14 (3), 322–330. Viitattu 18.11.2013.

Väkeväinen, N. 2008. Murhasta tuomittuna – elinkautista vankeutta suorittavien naisten elämä vankilassa. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tutkielmat ja selvitykset 1/2008.

Wainwright, N., Surtees, P., Welch, A., Luben, R., Khaw, K-T. & Bingham, S. 2007. Healthy lifestyle choices: could sense of coherence aid health promotion? Journal of Epidemiology & Community Health 61 (10), 871-876. Viitattu 15.11.2013.

Wellman, B. 1982 (second printing). Applying Network Analysis to the Study of Support. Teoksessa Benjamin H. Gottlieb (eds.) Social Networks and Social Support. Sage Studies in Community Mental Health 4. Beverly Hills, CA: Sage, 171-200.

Wenzel, L., Glanz, K. & Lerman, C. 2002 (third edition). Stress, Coping, and Health Behavior. Teoksessa K. Glanz, B. K. Rimer & F. M. Lewis (eds.) Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 210-239.

Wolff, A. & Ratner, P. 1999. Stress, Social Support, and Sense of Coherence. *Western Journal of Nursing Research* 21 (2), 182–197. Viitattu 17.11.2013.

Yin, R. K. 2009 (fourth edition). *Case Study Research: Design and Methods*. Applied social research methods series 5. Thousand Oaks, CA: Sage.

Zaki, M. 2009. Reliability and Validity of the Social Provision Scale (SPS) in the Students of Ishafan University. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology* 14 (4), 439–446. Viitattu 20.11.2013.

Liite 1: Tutkimuslupahakemus

Satu Tsharkov
Kasvatustieteen kandidaatti, Turun yliopisto
Lenkipolku 1 J 932
20520 Turku
Puh. *** *****
smtsha@utu.fi

Peter Blomster
peter.blomster@om.fi

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Anon tutkimuslupaa Turun vankilaan sijoittuvaan pro gradu -tutkimukseeni.

Opiskelen Turun yliopistossa pääaineenani yleinen kasvatustiede. Suoritin opintoihini sisältyvän työharjoittelun Turun vankilassa joulukuusta 2011 helmikuulle 2012. Kyseessä oli kasvatustieteen alaan liittyvä harjoittelu opinto-ohjauksessa. Myös maisterin tutkintooni kuuluva pro gradu -tutkimus sijoittuu vankilakontekstiin ja tutkimukseni ohjaajana toimii professori Kai Hakkarainen Turun yliopistosta. Aikomuksenani on kerätä tutkimusaineisto kuluvaan syksyyn 2012 aikana, jolloin tutkimus olisi kokonaisuudessaan valmis viimeistään keväällä 2013.

Tutkimukseni kohteena on se, kuinka sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja koherenssin, elämänhallinnan tunne muodostavat toisistaan riippuvaisen kehän eristetyssä ja rajoitetussa vankilankontekstissa. Tavoitteenani onkin pyrkiä kuvailevasti ja kartoittavasti analysoimaan kyseisiä tekijöitä ja niiden merkityksiä. Lähestyn kohdettani kolmelta eri ulottuvuudelta: sosiaalisten verkostojen, sosiaalisen tuen ja koherenssin, elämänhallinnan tunteen näkökulmista.

Seuraavat alustavat **tutkimuskysymykset** liittyvät kukin omiin osioihinsa: sosiaalisiin verkostoihin, tukeen ja koherenssin tunteeseen.

1 Minkälainen on elinkautisvangin sosiaalisen verkoston liityntä ja sen rakenne?

1.1 Kuinka paljon sosiaalisia suhteita verkostoon sisältyy?

1.2 Sisältyykö verkostoon hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä, vastavuoroisia, syviä ja emotionaalisia sosiaalisia suhteita?

1.3 Miten merkitykselliseksi vangit kokevat vankilan viranomaiset hyvinvointinsa kannalta? Mitkä viranomaisryhmät nousevat esille?

1.4 Kuinka tyytyväisiä vangit ovat sosiaalisiin verkostoihinsa?

2 *Minkälaiseksi elinkautisvangit kokevat ihmissuhteensa ja sosiaalisen tukensa, sosiaalisen yhteisyytensä?*

2.1 Mihin sosiaalisen verkoston henkilöryhmiin tuki profiloituu?

1.1 Minkälainen on vankilan viranomaisten rooli tuen tarjoajina, ketkä tukea tarjoavat?

3 *Minkälainen on elinkautisvangin koherenssin tunne itsearvioituna?*

3.1 Miten koherenssin tunne on yhteydessä sosiaaliseen tukeen ja sosiaalisiin verkostoihin?

Tutkimusmenetelmät. Kyseessä on kuvaileva ja kartoittava monitapaustutkimus, jossa yhdistyvät sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen tutkimusote. Tarkoitukseni on käyttää a) verkostoaalyysia, b) haastattelua ja c) strukturoitua kyselyä. Sosiaalisia verkostoja kuvaava tutkittavien itse piirtämä verkostokartta edustaa tutkimuksen kvalitatiivisinta osiota ja nostaa tutkittavien oman äänen parhaiten kuuluviin. Verkostoaalyysin yhteydessä keskustelen verkoston rakenteesta ja sen merkityksistä yhdessä vangin kanssa tiettyyn haastattelurunkoon nojaten. Sosiaalista tukea ja koherenssin tunnetta mittaavat osiot edustavat tutkimuksen strukturoidumpaa puolta, joita mitataan valmiilla, teoriaan pohjaavilla kyselyillä. Kuitenkin tavoitteena on ottaa myös näitä tekijöitä mukaan haastatteluun.

Sosiaaliset verkostot – verkostoaalyysi. Tutkimuksessa sovelletaan Klefbeckin (1988) verkostokarttaan pohjautuvaa mallia. Keskiössä on henkilön oma subjektiivinen näkemys ja kokemus verkostostaan ja sen tuottamasta sosiaalisesta tuesta. Käytännössä osanottajat sijoittavat minän ympärille heille merkityksellisiä ihmisiä, erittelevät vielä tarkemmin suhteitaan verkostonsa jäseniin ja pohtivat oman henkilökohtaisen verkostonsa luonnetta.

Sosiaalinen tuki – kysely. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston, ylläpitämän tietokannan Social Provision Scale mittaa tutkimuksessa sosiaalista tukea. Mittari perustuu Weissin (1974) teoriaan (The theoretical model of the provisions of social relationships), jota on käytetty yksinäisyyden kuvaamiseen. Weissin mukaan vuorovaikutussuhteisiin liittyy erilaisia tarpeita ja ulottuvuuksia – kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saanti ja hoivaaminen. Social Provision Scale on ollut laajasti käytetty mittari ympäri maailmaa, joka kuvaa moniulotteisesti vastaajan subjektiivista arviota sosiaalisista suhteistaan ja arvion vastaavuutta suhteessa omiin odotuksiin ja tarpeisiin. Tätä vastaajan subjektiivista näkemystä sosiaalisesta tuestaan suhteutan hänen verkostokarttaansa ja elämänhallinnan mittarin osoittamaan tulokseen. Verkostoaalyysiin liittyvässä haastattelussa myös sosiaaliseen tukeen liittyvät asiankohdat tulevat todennetuksi sekä tämänkaltaisella kysellä että haastattelulla aikaisempaa varmentuen.

Koherenssin tunne – kysely. Koherenssin tunne perustuu Antonovskyn elämänhallintateoriaan. Koherenssin tunne on ihmisen ympäristön ja maailman havainnoimisen tapa. Se on tunne, jonka mukaisesti ihmisen sekä ulkoinen että sisäinen ympäristö ovat ennustettavissa ja niistä selviytyminen nähdään todennäköisenä. Koherenssin tunteen mittaamiseen käytetään tässä tutkimuksessa Antonovskyn ”The orientation to life Questionnaire”- kyselylomaketta, joka sisältää 13 kysymystä. Kysymykset mittaavat koherenssin tunteen osatekijöitä mielekkyyttä, ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta.

Aineiston analysointi. Kirjoitan kustakin tutkimukseen osallistuvasta henkilöstä tapauskertomuksen. Kertomuksessa kuvataan henkilön sosiaalinen verkosto hänen omasta näkökulmastaan käsin. Keskiössä on verkosto itsessään, siihen sisältyvät ihmissuhteet ja vankilaviranomaisten rooli. Myös kyselyllä mitattu sosiaalinen tuki on tarkastelussa keskeisessä asemassa ja sitä peilataan henkilön verkoston rakenteeseen. Mitattu koherenssin tunne on muuttuja, jonka yhteyttä sosiaalisiin verkostoihin ja koettuun tukeen pyrin selvittämään. Ylipäättänsä tutkimuksessani on tarkoitus laadullisin sekä osittain myös määrällisin tutkimusmenetelmin kuvata, tyypitellä ja luokitella. Käytän siis verkostotutkimuksen ja kyselyjen tuloksia kuvaamaan osanottajien profiileja suhteessa verkoston kokoon, koettuun sosiaaliseen tukeen ja koherenssin tunteeseen sekä muihin olennaisiin tekijöihin.

Eettiset kysymykset. Osanottajilta tullaan pyytämään suostumuslomakkeet, jolloin tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Heitä tullaan informoimaan myös mahdollisuudesta vetäytyä tutkimuksesta milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Tutkittavien anonymiteetti turvataan läpi tutkimuksen, sillä tutkittavien henkilötiedot eivät tule edes omaan tietooni sen ylitse, mitä he itse itsestään kertovat. Tutkimusmateriaali säilytetään lukollisessa tilassa ja hävitetään huolellisesti tutkimuksen valmistuttua. Teen parhaani kaikkien muidenkin eettisten näkökohtien huomioon ottamiseksi tutkimuksen toteuttamisessa. Tutkijana en tarvitse tietoja vankitietojärjestelmästä enkä sen käyttöä muutoinkaan tutkimuksessa. Vankilan henkilökunta poimii ensiksi järjestelmästä ne elinkautisvangit, jotka liittyvät tutkimusasetelmaani tiettyjen kriteerien perusteella. Näin tutkimusasetelmani on kohdennettu alusta asti, mikä parantaa tutkimuksen käyttökelpoisuutta sekä luotettavuutta. Tiedustelen kyseisiltä vangeilta kirjallisesti heidän suostumustaan tutkimukseeni ja toteutan itse tutkimuksen vankilan henkilökunnalle sopivana ajanjaksona. Saan siten kerättyä kerralla yhteen vankiin liittyvän aineiston ja toimitettua materiaalit kotiini, jossa kukaan muu ei pääse vastauksia lukemaan.

Vastaan mielelläni mahdollisiin lisäkysymyksiin.

Kunnioitavasti

Satu Tsharkou

Liite 2: Tutkimuspyyntö

Hei!

Olen Turun Yliopiston kasvatustieteen opiskelija ja teen lopputyötäni eli pro gradu - tutkielmaani elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen henkilöiden sosiaalisista suhteista, sosiaalisesta tuesta ja elämänhallinnan tunteesta. Tutkimukseni tulee perustumaan elinkautista vankeusrangaistusta suorittavien haastatteluun, jonka yhteydessä täytetään myös verkostokarttaa ja vastataan kahteen pienimuotoiseen kyselylomakkeeseen. Toivonkin sinun osallistuvan tutkimukseeni ja antavan arvokasta tietoa juuri sinun näkökulmastasi.

Elinkautisiin vankeihin liittyviä tutkimuksia on tehty Suomessa suhteellisen vähän. Omalla tutkimuksellani haluankin kiinnittää huomiota heihin, jotka suorittavat tuomiotaan vankilassa useita vuosia – merkittävän osan elämästään. Kyseiset vuodet vaikuttavat myös sosiaalisiin suhteisiin eli esimerkiksi ystävyys-, perhe ja sukulaisuussuhteisiin. Tällöin niin vankilasta kuin vankilan ulkopuoleltakin saatava tuki ja apu nousevat tärkeään asemaan. Tämänkaltaiset asiat vaikuttavat myös elämänhallintaan sekä vankilassa että vapautumisen jälkeen.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Voit osallistua tutkimukseen nimettömänä ja mahdollisesti esiin tuleva henkilöllisyytesi jää vain minun tietooni. **Kaikki minulle kertomasi tieto on luottamuksellista ja tiedot käsitellään niin, ettei henkilöllisyytesi paljastu missään vaiheessa.** Tutkimusraportissa ei tule koskaan näkymään nimeäsi tai mitään sellaista tietoa, joka olisi yhdistettävissä juuri sinuun. Mikäli olet valmis osallistumaan tutkimukseeni toivon sinun ilmoittavan siitä erillisellä palautuskupongilla 14.11. mennessä opinto-ohjaaja Pirjo Kiviojalle. Kivioja on tämän tutkimuksen yhdyshenkilö. Sinulle maksetaan osallistumisajastasi toimintarahaa. Suuret kiitokset yhteistyöstä ja mahdollisesta osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin,

Satu Tsharkov

Kasvatustieteen yo

SUOSTUMUSLOMAKE

Suostun osallistumaan Turun yliopiston opiskelijan Satu Tsharkovin tutkimukseen. Tutkimuksen aiheena ovat elinkautisvankien sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja kokemus elämänhallinnan tunteesta.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen, jotta sanani pysyisivät mahdollisimman muuttumattomina. Nauhat kuitenkin tuhotaan heti tutkimuksen valmistuttua ja kukaan ulkopuolinen ei pysty kuuntelemaan niitä. Myös muut antamani tiedot pidetään salassa. Ymmärrän myös sen, että henkilöllisyyteni ei tule esille missään tutkimuksen vaiheessa ja yksitälliset tiedot eivät ole yhdistettävissä minuun.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja saan vetäytyä siitä milloin tahansa syytä ilmoittamatta.

_____ / _____ 2012
Paikka

Allekirjoitus

Nimenselvennys

VERKOSTOKARTTA

Pohjana Klefbeckin ym. (1988) verkostokartta

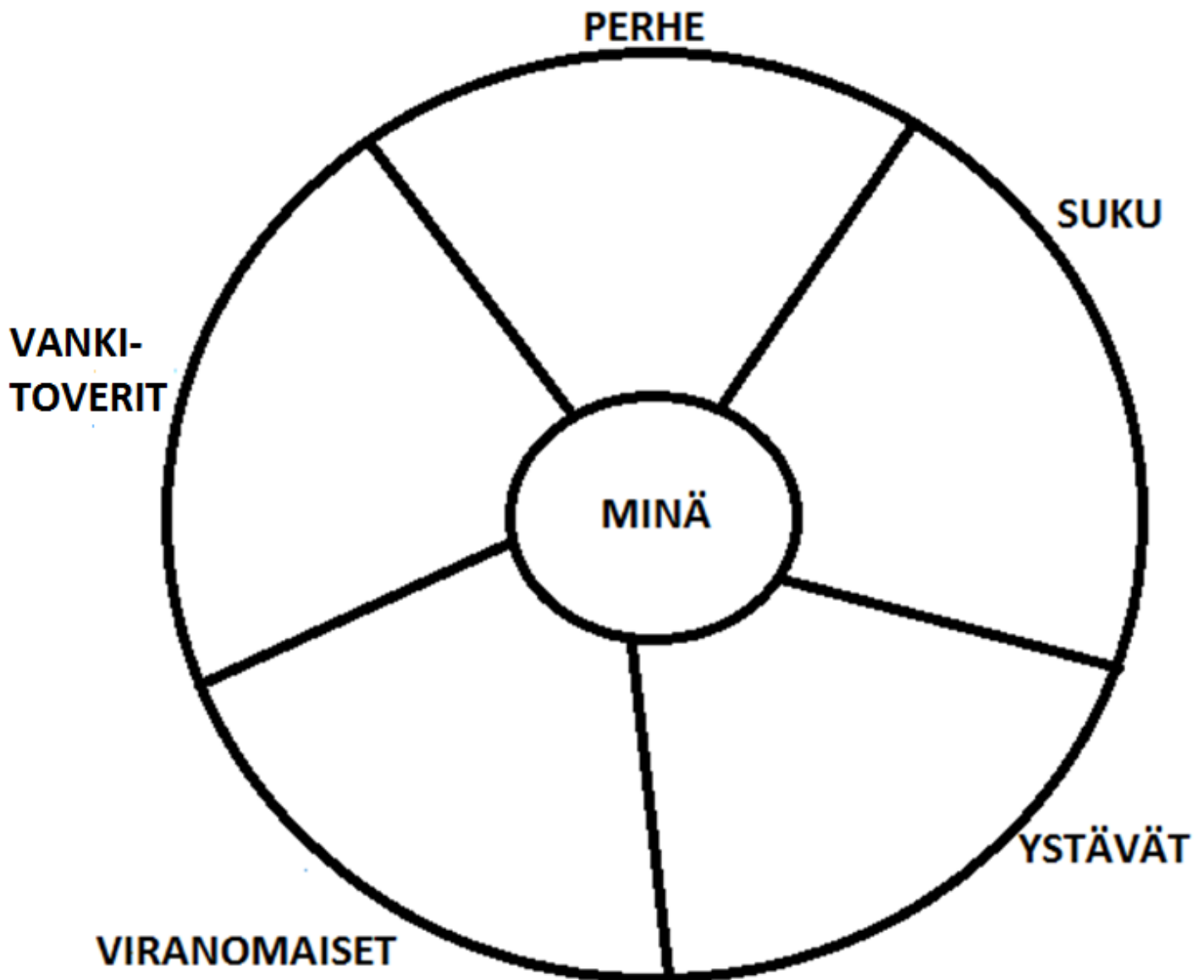
IKÄ:

SIVIILISÄÄTY:

KUINKA MONTA KERTAA OLET OLLUT VANKILASSA ENNEN
TÄTÄ TUOMIOTA?

KUINKA KAUAN OLET SUORITTANUT TÄTÄ TUOMIOTA?

KUINKA PALJON ARVIOIT TUOMIOTA OLEVAN JÄLJELLÄ?

Liite 5: Social Provision Scale

(Tutkimuksessa käytetty alkuperäistä Toimia-tietokannan lomaketta, tässä kopio siitä mustavalkoisena pienennettynä versiona)

IHMISUHTEET, SOSIAALINEN TUKI, SOSIAALINEN YHTEISYYS Social Provision Scale (SPS)

Seuraavassa esitetään joukko kysymyksiä, jotka koskevat tämänhetkisiä ihmissuhteitasi. Tässä keskitytään siis nykyisiin suhteisiin ystävien, muiden perheenjäsenten, työtovereiden, naapureiden jne. kanssa. Haluamme tietää missä määrin olet samaa mieltä tai eri mieltä esitettyjen väittämien kanssa. Jos esimerkiksi jokin näistä väittämistä kuvaa nykyisiä ihmissuhteitasi erittäin hyvin, ympyröi asteikolta numero 4 ”täysin samaa mieltä”. Jos taas väittäminen selvästi ei kuvaa nykyisiä suhteitasi, ympyröi numero 1 ”täysin eri mieltä”.

Asteikko: Täysin eri mieltä = 1, eri mieltä = 2, samaa mieltä = 3, täysin samaa mieltä = 4

1. Tunnen ihmisiä, joilta tiedän saavani apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.	1	2	3	4
2. Minulla ei ole lainkaan läheisiä ihmissuhteita.	1	2	3	4
3. Minulla ei ole ketään, keneltä voisi kysyä neuvoa ja opastusta vaikeina aikoina.	1	2	3	4
4. On ihmisiä, jotka kääntyvät puoleeni tarvitessaan apua.	1	2	3	4
5. Tunnen ihmisiä, jotka pitävät samoista vapaa-ajan harrastuksista kuin minä.	1	2	3	4
6. Ihmiset eivät pidä minua täysin pätevinä.	1	2	3	4
7. Tunnen olevani henkilökohtaisesti vastuussa jonkun toisen ihmisen hyvinvoinnista.	1	2	3	4
8. Tunnen kuuluvani ryhmään, jolla on samat mielipiteet ja uskomukset kuin minulla.	1	2	3	4
9. Mielestäni ihmiset eivät kunnioita taitojani ja kykyjäni.	1	2	3	4
10. Jos jokin menisi pieleen, kukaan ei tulisi avukseni.	1	2	3	4
11. Minulla on läheisiä ihmissuhteita, jotka antavat minulle henkistä turvallisuuden tunnetta.	1	2	3	4
12. Voin keskustella elämäni liittyvistä tärkeistä päätöksistä jonkun toisen kanssa.	1	2	3	4
13. Minulla on ihmissuhteita, joissa pätevyttäni ja taitojani arvostetaan.	1	2	3	4
14. En tunne ketään, joka olisi kiinnostunut samoista asioista kuin minä.	1	2	3	4
15. Minulla ei ole ketään, joka todella tarvitsisi apuani.	1	2	3	4
16. Tunnen luotettavan henkilön, jonka puoleen voisin kääntyä, jos minulla olisi ongelmia.	1	2	3	4
17. Minulla on erittäin lämmin ja läheinen suhde ainakin yhden ihmisen kanssa.	1	2	3	4
18. En tunne ketään, kenen puoleen kääntyä, jos tarvitsen apua.	1	2	3	4
19. En tunne ketään, jonka kanssa minun on helppo puhua ongelmistani.	1	2	3	4
20. On ihmisiä, jotka ihailevat kykyjäni ja taitojani.	1	2	3	4
21. Minulla ei ole todella intiimiä suhdetta kenenkään kanssa.	1	2	3	4
22. En tunne ketään, joka pitää samoista asioista kuin minä.	1	2	3	4
23. Tunnen ihmisiä, joiden puoleen voin kääntyä hätätilanteessa.	1	2	3	4
24. En tunne ketään, joka enää tarvitsisi huolenpitoani.	1	2	3	4

Lähde: Cutrona CE, Russel DW. The provisions of social relationships and adaptation to stress. *Advances in Personal Relationships*. 1987;1:37-67.

Suomennoksen on laatinut kaksikielinen virallinen kielenkääntäjä Ikivihreät -projektiin 1980-luvun lopulla. ID 008_1 / 6.10.2011

G) Koetko, että päivittäisten tehtäviesi hoitaminen on

1	2	3	4	5	6	7
suuren mielihyvän ja tyydytyksen lähde					tuskallista ja ikävää	

H) Kuinka usein tunteesi ja ajatuksesi ovat oikein sekaisin?

1	2	3	4	5	6	7
hyvin usein				hyvin harvoin tai ei koskaan		

I) Kuinka usein koet tunteita, joita et sallisi itsellesi?

1	2	3	4	5	6	7
hyvin usein				hyvin harvoin tai en koskaan		

J) Monet ihmiset – jopa lujaluonteiset – kokevat joskus tietyissä tilanteissa olevansa vain toisten tiellä. Kuinka usein sinä olet kokenut näin?

1	2	3	4	5	6	7
en koskaan				hyvin usein		

K) Kun jotain epätavallisempaa on tapahtunut, oletko jälkikäteen yleensä todennut, että

1	2	3	4	5	6	7
olit yli- tai aliarvioinut asian merkityksen					näit asian oikeassa mittakaavassa	

L) Kuinka usein sinulla on tunne, että päivittäiset tekemisesi ovat jokseenkin merkityksettömiä?

1	2	3	4	5	6	7
hyvin usein				hyvin harvoin tai ei koskaan		

M) Kuinka usein sinulla on tunteita, joita et koe voivasi varmuudella pitää kurissa?

1	2	3	4	5	6	7
hyvin usein				hyvin harvoin tai ei koskaan		

TEEMAHAASTATTELU

Haastattelu perustui tutkimukseen osallistujan verkostokartassa ilmaistuihin ihmissuhteisiin. Kyseiset suhteet käsiteltiin järjestelmällisesti lohkoittain yksi kerrallaan. Seuraavat haastattelukysymykset liittyivät omiin ihmissuhdelohkoihinsa.

A) IHMISSUHTEIDEN SISÄLTÖ

- 1) Perhe
- 2) Suku
- 3) Ystävät

Voitko kertoa kyseisestä ihmissuhteestasi?

- Millainen suhde on?
- Kuinka kauan suhde on kestänyt?
- Onko suhde vastavuoroinen?
- Liittyykö suhteeseen syviä tunteita?
- Käykö kyseinen henkilö tapaamassa sinua?
- Saatko henkilöltä tukea ja millaista tuki on (välineellistä/ tunneperäistä/ tiedon antamista/arvioivaa)?
- Oletko tyytyväinen henkilöltä saamaasi tukeen?
- Onko suhde sinulle merkityksellinen? Oletko tyytyväinen kyseiseen suhteeseen?

4) Vankitoverit

Voitko kertoa kyseisestä ihmissuhteestasi vankilassa?

- Millainen suhde on?
- Kuinka kauan suhde on kestänyt?
- Onko suhde vastavuoroinen?
- Liittyykö suhteeseen tunteita?
- Kuinka paljon tapaatte?

- Saatko henkilöltä tukea ja millaista tuki on (välineellistä/ tunneperäistä/ tiedon antamista/arvioivaa)?
- Oletko tyytyväinen henkilöltä saamaasi tukeen?
- Onko suhde sinulle merkityksellinen? Oletko tyytyväinen kyseiseen suhteeseen?

5) Viranomaiset

Voitko kertoa suhteistasi vankilan viranomaisiin?

- Millainen suhde on?
- Onko suhde sinulle merkityksellinen? Oletko tyytyväinen kyseiseen suhteeseen?
- Koetko tietyt viranomaiset merkityksellisemmiksi kuin muut? Jos koet, niin miksi?
- Koetko saavasi häneltä tukea ja apua? Välittääkö hän sinusta?
- Millaista saamasi tuki on (välineellistä/ tunneperäistä/ tiedon antamista/arvioivaa)?
- Oletko tyytyväinen henkilöltä saamaasi tukeen?

B) SOSIAALINEN YHTEISYYS

Weissin mukaan vuorovaikutussuhteisiin kohdistuu odotuksia ja tarpeita, joita voidaan kuvata kuudella eri yhteisyyden ulottuvuudella.

1) **kiintymys** = rakkauden ja läheisyyden tarve

➔ Onko sinulla henkilöä, jolta saat rakkautta ja läheisyyttä? Kuka hän on?

2) **sosiaalinen liittyminen** eli tunne ryhmään, yhteisöön ja laajemmalla tasolla yhteiskuntaan kuulumisesta

➔ Koetko kuuluvasi ryhmään/yhteisöön/yhteiskuntaan? Miksi?

3) **arvostus** eli tunne siitä, että on arvostettu

➔ Arvostaako joku sinua? Jos arvostaa, niin kuka/ketkä?

4) **avun saannin mahdollisuus** eli luotettavan ystävän olemassaolo

→ Saatko tarvittaessa apua? Onko sinulla ystävä/ystäviä?
Kuka/ketkä?

5) neuvojen ja ohjauksen saannin mahdollisuus

→ Saatko jostain neuvoja ja ohjausta? Keneltä/keiltä?

6) hoivan antaminen ja siitä syntyvä tunne, että joku tarvitsee, on tärkeä vuorovaikutussuhteisiin liittyvä myönteinen kokemus

→ Onko sinulla lapsia tai joku muu läheinen, josta huolehdit?
Kuka/ketkä? Mitä tämä merkitsee sinulle?

Jos nämä tarpeet eivät täyty, seurauksena voi olla yksinäisyyden kokemus.

C) IHMISSUHTEIDEN MERKITYS

- Kuka karttasi henkilöistä on sinulle tärkein? Miksi?
- Ketkä ovat nexus- ja isolaattihenkilösi?
- Oletko tyytyväinen ihmissuhteisiisi?
- Entäpä viranomaisiin yleisesti? Koetko saavasi heiltä tarpeeksi tukea ja apua? Välittävätkö he sinusta? Onko osa viranomaisista sinulle merkityksellisempiä? Jos on, niin ketkä ja miksi?
- Onko jotain mitä haluaisit muuttaa koskien ihmissuhteitasi?
- Miten koet vankilassaoloajan niihin vaikuttaneen?
- Mitä odotat tulevaisuuden ihmissuhteiltasi? Mitä aiot asioiden eteen tehdä?

Liite 8: Social Provision Scale –pisteytysohje

(Perustuu Toimia-tietokannan ohjeisiin, täydellinen versio löytyy osoitteesta: http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/mittariversio/2011/10/26/SPS_pisteytys_ohje_TOIMIA.pdf)

IHMISSUHTEET, SOSIAALINEN TUKI, SOSIAALINEN

YHTEISYYS

Social Provision Scale (SPS)

Pisteytysohje

The Social Provisions Scale -itsearviointiasteikko (SPS; Cutrona & Russell 1987) sisältää 24 kysymystä liittyen Weissin (1974) teorian (The theoretical model of the provisions of social relationships) kuuteen vuorovaikutussuhteisiin liittyvään ulottuvuuteen: (1) kiintymys (*attachment*), (2) liittyminen (*social integration*), (3) arvostus (*reassurance of worth*), (4) avun saannin mahdollisuus (*reliable alliance*), (5) neuvojen saanti (*guidance*) ja (6) hoivaaminen (*opportunity of nurturance*). SPS sisältää 24 kysymystä, neljä jokaisesta kuudesta ulottuvuudesta. Vastajat arvioivat neliluokkaisella asteikolla (täysin eri mieltä = 1; eri mieltä = 2; samaa mieltä = 3; täysin samaa mieltä = 4), miten väittämät kuvaavat heidän sen hetkisiä vuorovaikutussuhteitaan. Puolet väittämistä kuvaa myönteistä ja puolet kielteistä kokemusta.

Kielteisten väittämien pisteytys käännetään päinvastaiseksi niin, että vastausvaihtoehto ”täysin eri mieltä” saa arvon 4, ”eri mieltä” saa arvon 3, ”samaa mieltä” saa arvon 2 ja ”täysin samaa mieltä” saa arvon 1. Ulottuvuuksien pistemäärät vaihtelevat 4 ja 16 pisteen välillä. Kokonaispistemäärä vaihtelee 24 ja 96 välillä. Suurempi pistemäärä osoittaa enemmän koettua yhteisyyttä. SPS:n sisäisen yhtäpitävyyden on todettu olevan hyvä eri aineistoissa (Cronbachin alfa 0.83 - 0.94, Cutrona & Russell 1987; Mancini & Blieszner 1992; Kahn ym. 2003).

Väittämät (R-kirjaimella merkityt väittämät käännetään pisteytettäessä päinvastaisiksi):

Kiintymys:

2. Minulla ei ole lainkaan läheisiä ihmissuhteita. **R**
11. Minulla on läheisiä ihmissuhteita, jotka antavat minulle henkistä turvallisuuden tunnetta.
17. Minulla on erittäin lämmin ja läheinen suhde ainakin yhden ihmisen kanssa.
21. Minulla ei ole todella intiimiä suhdetta kenenkään kanssa. **R**

Liittyminen:

5. Tunnen ihmisiä, jotka pitävät samoista vapaa-ajan harrastuksista kuin minä.
8. Tunnen kuuluvani ryhmään, jolla on samat mielipiteet ja uskomukset kuin minulla.
14. En tunne ketään, joka olisi kiinnostunut samoista asioista kuin minä. **R**
22. En tunne ketään, joka pitää samoista asioista kuin minä. **R**

Arvostus:

6. Ihmiset eivät pidä minua täysin pätevänä. **R**

9. Mielestäni ihmiset eivät kunnioita taitojani ja kykyjäni. **R**
13. Minulla on ihmissuhteita, joissa pätevyyttäni ja taitojani arvostetaan.
20. On ihmisiä, jotka ihailevat kykyjäni ja taitojani.

Avun saannin mahdollisuus:

1. Tunnen ihmisiä, joilta tiedän saavani apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.
10. Jos jokin meni pieleen, kukaan ei tulisi avukseni. **R**
18. En tunne ketään, kenen puoleen kääntyä, jos tarvitsen apua. **R**
23. Tunnen ihmisiä, joiden puoleen voin kääntyä hätätilanteessa.

Neuvojen saanti:

3. Minulla ei ole ketään, keneltä voisi kysyä neuvoa ja opastusta vaikeina aikoina. **R**
12. Voin keskustella elämäni liittyvistä tärkeistä päätöksistä jonkun toisen kanssa.
16. Tunnen luotettavan henkilön, jonka puoleen voisin kääntyä, jos minulla olisi ongelmia.
19. En tunne ketään, jonka kanssa minun on helppo puhua ongelmistani. **R**

Hoivaaminen:

4. On ihmisiä, jotka kääntyvät puoleeni tarvitessaan apua.
7. Tunnen olevani henkilökohtaisesti vastuussa jonkun toisen ihmisen hyvinvoinnista.
15. Minulla ei ole ketään, joka todella tarvitsisi apuani. **R**
24. En tunne ketään, joka enää tarvitsisi huolenpitoani. **R**

Liite 9: SPS-mittarin summamuuttujat

Teoriaperusteiset SPS-summamuuttujat

Summamuuttuja	Osiot	Cronbachin alpha	Osioiden korrelaatiot
Kiintymys	2*) Minulla ei ole lainkaan läheisiä ihmissuhteita	0,800	0,320
	11) Minulla on läheisiä ihmissuhteita, jotka antavat minulle henkistä turvallisuuden tunnetta		0,816
	17) Minulla on erittäin lämmin ja läheinen suhde ainakin yhden ihmisen kanssa		0,847
	21*) Minulla ei ole todella intiimiä suhdetta kenenkään kanssa		0,568
Liittyminen	5) Tunnen ihmisiä, jotka pitävät samoista vapaa-ajan harrastuksista kuin minä	0,822	0,774
	8) Tunnen kuuluvani ryhmään, jolla on samat mielipiteet ja uskomukset kuin minulla		0,501
	14*) En tunne ketään, joka olisi kiinnostunut samoista asioista kuin minä		0,694
	22*) En tunne ketään, joka pitää samoista asioista kuin minä		0,723
Arvostus	6*) Ihmiset eivät pidä minua täysin pätevänä	0,685	0,621
	9*) Mielestäni ihmiset eivät kunnioita taitojani ja kykyjäni		0,711
	13) Minulla on ihmissuhteita, joissa pätevyyttäni ja taitojani arvostetaan		0,206
	20) On ihmisiä, jotka ihailevat kykyjäni ja taitojani		0,394
Avun saannin mahdollisuus	1) Tunnen ihmisiä, joilta tiedän saavani apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	0,901	0,795
	10*) Jos jokin menisi pieleen, kukaan ei tulisi avukseni		0,566
	18*) En tunne ketään, kenen puoleen kääntyä, jos tarvitsen apua		0,878
	23) Tunnen ihmisiä, joiden puoleen voin kääntyä hätätilanteessa		0,905

Summamuuttuja	Osiot	Cronbachin alpha	Osioiden korrelaatiot
Neuvojen saanti	3*) Minulla ei ole ketään, keneltä voisi kysyä neuvoa ja opastusta vaikeina aikoina	0,931	0,752
	12) Voin keskustella elämäni liittyvistä tärkeistä päätöksistä jonkun toisen kanssa		0,922
	16) Tunnen luotettavan henkilön, jonka puoleen voisin kääntyä, jos minulla olisi ongelmia		0,852
	19*) En tunne ketään, jonka kanssa minun on helppo puhua ongelmistani		0,860
Hoivaaminen	4) On ihmisiä, jotka kääntyvät puoleeni tarvitessaan apua	0,491	0,289
	7) Tunnen olevani henkilökohtaisesti vastuussa jonkun toisen ihmisen hyvinvoinnista		0,535
	15*) Minulla ei ole ketään, joka todella tarvitsisi apuani		-0,098
	24*) En tunne ketään, joka enää tarvitsisi huolenpitoani		0,646

Arvostus ja hoivaaminen summamuuttujia parannettiin molempia poistamalla niistä yhden kokonaisuuteen huonosti sopivat muuttujat. Arvostus-summamuuttujasta jätettiin väittämä numero 13 pois ja hoivaaminen-summamuuttujasta väittämä numero 15. Tällöin taulukko näiden kahden muuttujan osalta mukautui seuraavankaltaiseksi:

Arvostus	6*) Ihmiset eivät pidä minua täysin pätevänä	0,778	0,724
	9*) Mielestäni ihmiset eivät kunnioita taitojani ja kykyjäni		0,746
	20) On ihmisiä, jotka ihailevat kykyjäni ja taitojani		0,408

Hoivaaminen	4) On ihmisiä, jotka kääntyvät puoleeni tarvitessaan apua	0,751	0,402
	7) Tunnen olevani henkilökohtaisesti vastuussa jonkun toisen ihmisen hyvinvoinnista		0,797
	24*) En tunne ketään, joka enää tarvitsisi huolenpitoani		0,704